

MİLLİ MÜCADELEDE
SARAYKÖY
HATIRALARIM

Emin Aslan TOKAT

MİLLİ MÜCADELEDE
SARAYKÖY
HATIRALARIM

Emin Aslan TOKAT

ISBN: 978-605-6722-00-4

Ankara, 2017

Yayınlayan

Sarayköy Belediye Başkanlığı

Teknik Hazırlık & Tasarım

Gayret Okul Donanımları Ltd. Şti.

Yalınç Cad. No: 3 Siteler/ANKARA

Tel: 0.312 348 72 71

İşletme Adresi

Özel Ege Eğitim Hizmetleri

Saraylar Mah. 498 Sk. No: 13/2 Merkezefendi/DENİZLİ

Tel: 0.258 262 19 21

Baskı

Hermes Tanıtım Ofset Ltd. Şti.

Büyük Sanayi 1. Cad. No: 105 İskitler/ANKARA

Tel: 0.312 384 34 32

İÇİNDEKİLER

Önsöz	4
Başlangıç: Gençliğimize İthaf	6
Ege Bölgesinde Cereyan Eden Milli Mücadele	9
Tarihine Bir Bakış	
<i>Giriş</i>	9
<i>Sarayköy'de Milli Mücadele Hareketleri</i>	19
<i>Nazilli Kongresi</i>	40
<i>Efeler Saltanatı</i>	44
<i>Denizli Vak'ası</i>	66
Sonuç	82
Mevcut Bazı Belge Suretleri	83
Yazar Emin Aslan Tokat'ın Kimliği ve	87
Tokat Ailesi'nin Şeceresi	
Tokat Ailesinin Şeceresi Özeti Şeması	91
Aile Albümünden Seçmeler	95

ÖNSÖZ

Sarayköyümüz; coğrafi konumu ve verimli tarım arazileri, zengin yeraltı kaynakları, doğal ve tarihi güzellikleri ile Denizli'nin ve bölgesinin en önemli cazibe merkezlerinden birisidir. Ülkemizin her köşesinde olduğu gibi hızlı bir gelişme ve kalkınma sürecine giren, yatırım ve hizmetlerle birlikte örnek bir kent olma yolunda ilerleyen ilçemiz, aynı zamanda tarihinden gelen sosyal ve kültürel mirası ile de önemli ayrıcalığa sahiptir.

Çünkü; Milli Mücadele ateşinin ilk yakıldığı yerlerden biri olan Sarayköy, bağrından çıkardığı kahramanları ile nice unutulmaz destanlar yazmış ve bu mücadelenin sembol yerlerinden bir tanesi olmuştur. Vatanımızın ve milletimizin bağımsızlığı için Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başlayan bu kutlu mücadeleye katılan Müftü Ahmet Şükrü Efendi, Emin Aslan Tokat, Adöv Ayşe, Galek Fatma ve adını sayamadığımız daha nice kahraman ecdadımız, Sarayköyümüzde yaktıkları mücadele ateşi ile tarihin seyrini değiştirmişler ve ayyıldızlı bayrağımızı cennet vatan topraklarımızın üzerinde özgür bir şekilde dalgalandırmışlardır.

Gerek binlerce yıllık geçmişimizden gerekse de yakın tarihimizden bize emanet kalan bu önemli kültürel mirasımız, bizim en büyük zenginliğimiz ve övünç kaynağımızdır. Bu mirasa sahip çıkmayı, yaşatmayı ve gelecek nesillere aktarmayı en önemli görevlerimizden biri olarak kabul ediyor ve çalışmalarımıza bu doğrultuda yön veriyoruz.

Torunu Esat Özberk tarafından yayınlanan, Milli Mücadele kahramanlarımızdan Emin Aslan Tokat'ın mücadele yıllarındaki anılarını, o günlerde yaşayanları ve yaşananları bizzat kendi kaleminden detaylı bir şekilde okuma fırsatı sunan bu kültür hazinesinin de 7'den

70'e tüm vatandaşlarımıza ulaşması en büyük arzularımızdan bir tanesi olmuştur. Çünkü çok iyi biliyoruz ki; geçmişimizden aldığımız milli şuur, geleceğe daha güçlü ve emin adımlarla yürümemizi sağlayacak "Büyük ve Güçlü Türkiye" hedefimizde bize rehber olacaktır.

Bu vesile ile tarihimize ışık tutan bu çok değerli hatıraların kitap haline getirilmesinde ve bizlere ulaşmasında emeği geçen herkese şükranlarımı sunuyorum; başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere bu eşsiz eseri kaleme alan Emin Aslan Tokat'ı, tüm Milli Mücadele kahramanlarımızı ve aziz şehitlerimizi rahmetle, kıymetli gazilerimizi de minnetle anıyorum,

Saygılarımla.

Ahmet Necati Özbaş
Sarayköy Belediye Başkanı

BAŞLANGIÇ: GENÇLİĞİMİZE İTHAF

Hayatımda ilk defa ağlamıştım. Bunlardan biri 1913 yılında talebeliğimde, İstanbul'da Taksim bahçesinde müzik dinlerken olmuştu. O gün yokluklar içinde aylarca muhasara altında üstün düşman kuvvetlerinin saldırısına karşı kahraman Şükrü Paşa'nın eşsiz fedakârlıklarla sebatlı müdafaasına rağmen dünya durdukça Türk'ün ve hatta bütün insanlığın kıvancını yaşatacak olam ölmez şaheseri Selimiyesiyle güzel Edirnemiz Bulgarlar'ın eline düşmüştü.

Diğeri de bundan altı yıl sonra 15 Mayıs 1919 tarihinde vuku buldu ki o gün de yine Türk'ün gelir ve ihracat bakımından en işlek ticari ve iktisadi bir limanı olan güzel İzmir'imizin Yunanalılar tarafından feci bir suretle işgal edildiği güne rastlar.

Bu iki acı hatıra beni o kadar üzmüş, heyecanlandırmış ve sarsmıştı ki felaket haberlerini aldığım hafta günlerinde saatlerce ağlamış, yaralı kalbimin taşkın ıstırapları ile uykularımı kaybetmiş bir halde âdeta şuurunu kaçırmış bir sersem gibi dolaşıyordum...

O günlerde benim bu acılarımı hıçkırıklarla duyarak paylaşan yurttaşlarım pek çoktu... Onların da bu dayanılmaz ıstırapları yüzlerinden ayan beyan okunuyordu. Bundan sonraki bu iki olay dışında vuku bulan olaylardan hiçbirisinin (yakın ilgilenmelerime rağmen) beni bu derecelere kadar sürekli hıçkırıklarla ağlattığını hatırlıyorum.

Demek ki egemenliğimize ve benliğimize bir suikast mahiyetinde olan bu iki olay hassaten benim ruhum üzerinde o kadar ağır ve acı bir tesir bırakmıştı. Acaba bu nedendi?

Şüphesiz bu duygu büyük bir yurtseverlik, İstiklal, Hürriyet ve Şeref akışının heyecanlı ve taşkın bir ifadesi idi.

Bunu Türk Milleti, Türk Gençliği, Türk aydını yaradılıştan beri her vakit duymuş ve damarlarındaki asil kanın icabı daima da duyacaktır.

İşte bu aziz ve kutsal duygudur ki Türk Milletini daima hür ve müstakil millet olarak yaşatmıştır. Bunun için de kendisine önder olacak kahramanları da yetiştirmiştir. Türk, istiklâlin, hür yaşamın ilk şartı olduğunu her vakit bilmiştir, ona göre de istiklâl ve hürriyetine her nereden gelirse gelsin bir tecavüz vaki oldu mu ona karşı coşkun seller gibi şahlanmış ve bu yüce varlığı daima bütün titizliği ile korumuştur. Böyle bir millet şüphesiz dünyalar durdukça da pek haklı olarak egemenliğini koruyacak ve zinhar ve asla köleliği kabul etmeyecektir. Zira bu günkü en azgın rekabet ve emperyalist zeminde milletlere egemenlik verilmiyor, o ancak lâıyk olan milletler tarafından büyük feragat ve kahramanlıklar pahasına zorla alını ve yaşatılır. Binaenaleyh egemenliğe müstahak olmayan milletler bugün daima diğer milletlerin kölesi olarak yaşamaya mahkumdurlar. Bu halin ise milletler ve hatta fertler için hür ve şerefli yaşamak olmadığını pek alâ bilen Türk ise şerefsiz bir köle gibi yaşamaktansa ölümü bu kutsal varlıklar pahasına her vakit tereddütsüzce göze almış ve tercih etmiştir.

Onun içindir ki ezelden bu duygu ile muttasıf olan Türk milletinde milli mücadele ruhu daima yaşayacak ve kendisi de binaenaleyh acunda daima ölmez ve saygı değer bir varlık olmakta devam edecektir.

Aziz Türk Genci; tarihindeki sayısız zaferleri be bilhassa 26 Ağustos 1071 Malazgirt meydan muharebesinde yüz yetmiş bin Bizans askerine karşı Alparslan'ın elli bin kahramanla ne büyük fedakârlıklarla zaferini kazandığını hatırlayarak bil ki, bu büyük millete mensup ve lâıyk bir varlık olmak kolay şeylerden değildir.

Bugün dahi etrafın seni yok etmek isteyerek güzel yurduna göz diken kıskanç ve azgın saldırgan düşmanlarla dolu ve sarıdır. Bun-

ların karşısında kendini ve varlığını korumak için pek çok çalışacak, yorulacak ve üzüleceksin.

(Dayan başarırısın) Çünkü (Damarlarındaki asil kanda aradığın cevher) mevcuttur. Buna dayanarak ve gözlerinin önünde daima kendinden çok kuvvetli küstah ve saldırgan düşmanlar karşısında pek çok müşküller ve fedakârlıklarla uğraşarak sana bugünkü yüce varlığı kurtarıp devreden babalarının çektiği ıstırapları ve kahramanlıkları düşün, gözlerinin önünde daima bu hamasetleri ve destanları canlandır ve bunlardan lazımı kadar örnekler alarak yurdunu ecdadına layık olacak şekilde koru ve yükselt.

Ölmez Atamızın büyük nutkunu ve bilhassa sonundaki gençliğimize hitabını daima içine sindire sindire tekrar tekrar oku düşün.

Bu nutuk seni yurdunu koruyacak bütün öğütleri yeter derecede vermektir.

Ben bu tarihçemle Milli Mücadelemizin çok çetin safhalarında meçhul kalmış bazı noktaları gençliğe anlatabilir ve bu suretle yurdumda Milli Mücadele ruhunu yaşatmak için bir hizmette bulunabilirim ne mutlu bana.

EGE BÖLGESİNDE CEREBAN EDEN MİLLİ MÜCADELE TARİHİNE BİR BAKIŞ

GİRİŞ

Malumdur ki 1914 Birinci Cihan Harbi 1919 Şubatında bizim de mensup olduğumuz üçlü ittifak grubunun yenilgiye uğramasıyla bitmişti. Bu suretle (Türk ordusu müstesna) diğer müttefik orduları hakikaten pek perişan bir duruma düşmüşlerdi. -Ne yazık ki belki bizim de idaresizliğimizden olacak Müslüman Türk ordusu nasıl 1913 Balkan Harbi'nde de yine ordumuz Arabistan'da aynı suretle Müslüman Araplar'ın düşmanlarımızla birleşerek arkadan vurmaları ile mağlubiyete uğratılmışlardır. -Tabiiyle bu yenilgiler bizim yurdumuza da pek çok felaketler getirdi. Bu yenilgilerden ve öteden beri Avrupa'da esmekte olan Türk düşmanlığı havasından da istifade ederek yurdumuza göz diken Giritli Venizelos'un sırasız baskılarına dayanamayan Paris Sulh Konferansı'ı Çanakkale hezimetinin unutulmaz tesiri altında kalan Lloyd George'un ve dünyada çağlar açıcı kapamak suretiyle şanlı bir tarihe malik olan milletimizin belki Türk ve Müslüman olmasından dolayı taassuba kapılan Avrupalılar'ın harsane intikamcuyane müzaharetiyle güzel İzmir'imizi ve hatta bütün Ege bölgesini Yunanlılar'a vermeyi vaat etmişti. Bu suretle eski düşmanlarımız bizden iki türlü intikam alıyorlardı. Biri,bizim öteden beri aleyhimize daima gösterdikleri hadsiz çılgınlıklarından dolayı çekemediğimiz Yunanlılar'ı üstümüze musallat ederek bizdeki milli gururu kırmak ve bu suretle bizi şerefsiz bir köle haline düşürmek; diğeri de, çok sevdikleri Yunanlılar'a bizim sırtımızdan verecekleri tavizlerle hizmet ederek onları aleyhimize büyütme idi. -Nitekim İkinci Cihan Harbi sonunda İtalyanlar'dan geri alınan 12 adayda (bize layık olduğu halde) bunları yine Yunanlılar'a vermeleri gösteriyor ki hâlâ Avrupalılar bu gün dahi aynı kanaatlerini muhafaza etmektedirler.-

Göya -22 Ekim 918 Mondros Mütarekesi gereğince-yurdumuzun İzmir (15 Mayıs 919), İstanbul (16 Mart 920), Adana, Antalya, Konya vesaire gibi birçok şehir ve bölgelerimiz İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan ordu ve donanmaları tarafından feci suretlerle işgal edilmeye başlanmıştır.

Kayda şayandır ki hasta adam diye o vakit bütün samimi gayret ve teşebbüslerimize rağmen varlığımıza ve kudretimize lâıyıkı veçhile değer verememek isabetsizliği ve gafletleri yüzünden bize düşman olan o günkü düşmanlarımız bereket versin bu gün hakikati gören ve kabul eden bugünkü dostlarımız olmuşlardır.

Yalnız öteden beri emperyalist bir zihniyetle daima Türk varlığı aleyhinde panslavizm gayesi ile çalışan ve çırpınan Rus devleti zaman zaman dostluk maskesi altında bizi okşar mahiyettegeçici durumlar aldıysa da maateessüf hiçbir vakit samimi bir dost olamamıştır, olamaz da. Zira egemenliğimize ve toprak bütünlüğümüze saygı göstermeyen ve hâlâ boğazlar üzerinden Akdeniz'e çıkarak cihangir olmak sevdasında bulunan bugünkü Sovyet Rusya'nın bu tarzdaki çalı dostluğu da esasen bizim için şüphesiz ki arzu edilir ve kabul edilir bir azizlik de değildir.

Yurdumuzun coğrafi durumunun hususiyeti bakımından, Avrupa ve Asya kıtaları ile Akdeniz ve Karadeniz'in birleştiği, İstanbul ve Çanakkale boğazlarının bulunduğu bu bölgemizin de vaziyeti daima önemini muhafaza edecek olduğuna ve Rus ülküsü de ısrarında bir değişiklik göstermediğine ve göstermeyeceğine göre devletimiz bu konuda şuurlu ve tedbirli bulunmakta ne kadar hassasiyet gösterse yeridir ki varlığını kurtarabilsin, koruyabilsin.

Ne ise biz şimdi sadedimize gelelim. İtilaf devletlerinin bu işgaleri ile artık şanlı ordularımız ve donanmalarımız da silahlarından tecrit edilmeye başlamıştı, artık millet eli kolu bağlı bir kurbanlık koyun haline konulmak üzere idi. Saray ve İstanbul hükümeti ise şüphesiz Mondros Mütareke şartlarına bile aykırı olan bu acıklı durum karşısında sırf taç ve tahtlarını ve mevkilerini koruma amacı ile itilaf

devletlerinin sevgili yurdumuz ve egemenliğimiz için pek elim olan bu zalim hareketlerine -belki mahut Vilson prensiplerine aldanarak ve kanarak ve manda tılsımı tesiri altında da kalarak göz yumuyor ve hatta bazı aptalca hareketler ile âdeta itilaf devletlerinin bu hareketlerini teşvik bile ediyorlardı. Egemenliğini her şeyin üstünde gören yüce milletimiz ise bu feci durum karşısında sarayın muvafık gördüğü bu köleliği reddederek yurdunun egemenliğini ve şerefini korumak için bizzat silaha sarılmaktan başka çıkar yol göremiyordu. Nitekim bu maksatla daha o zamanlarda:

- 1- Edirne ve bölgesinde “Trakya Paşa İli Cemiyeti”
- 2- Merkezi İstanbul’da “Şark Vilayetleri Müdafai Hukuk Cemiyeti”
- 3- Trabzon’da “Muhafazai Hukuk Cemiyeti” ile merkezi İstanbul’da bulunan “Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti”
- 4- Merkezi İstanbul’da bulunan ve Konya havalisinde çalışan “Tataaliyi İslam Cemiyeti”
- 5- İzmir’de “Reddi İlhak Cemiyeti” vesaire gibi kurumlar teşekkül ederek faaliyete de başlamışlardır. Gerçi egemenlik ve şereflerini korumak için silaha sarılarak her şeyi göze almak suretiyle yurdun muhtelif bölgelerinde faaliyete geçen bu kurumlar birbirlerinden habersiz ve hiçbir yere baplı olmayarak müstakilen çalışıyorlardı. Fakat hepsi yurdunu ve egemenliğini korumak ve kurtarmak amacı ile çalışan bu kurumları nihayet (bir dahinin önderliği ile bir ülkede birleştirmek çalıştırmak elbette bir gün müesser olacaktı. Bu tarihte İstanbul’da alçak ve sefil ruhlu tacını düşünen bir sultanla, devletin şerefini, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumaktan aciz bir hükümet vardı.

Yüce milletimiz binaenaleyh devletimizin şerefli varlığını korumak için zaruri olan bir tedbire baş vurmak mecburiyetinde kaldı. Bu da çetin bi teşebbüs olan ihtilal yoluna gitmesi idi ki bu tarihte ve bu şerait altında bu yola gitmek de gayet tabii ve zaruri idi. Zira

pek tabiidir ki bir milletin egemenliğini ve varlığını mensup olduğu devlet ve hükümet muhafazadan aciz kalırsa veyahut kendisini idare edenler bu alandaki ödevlerini sırf kendi menfaatleri için veya ihanetleri yüzünden yapmaz veya yapamazlarsa, o vakit memlekette milletin menfaatlerini koruyan kanun yok, veyahut var amma yürüyemiyor demektir ki, bu takdirde milletin silaha sarılma yoluyla ihtilale gitmek ve bu suretle varlığını ve şerefini bizzat korumak hakkı ve hatta bu yol kendisi için kutsal bir ödev de olur, aksi takdirde o milletde müstakil yaşamak şuuru yok demektir ki böyle milletler tabii egemen yaşamağa layık değildir. Halbuki Türk milleti egemenliğine öteden beri bütün tarih boyunca çok kıskanç şuurlu bir millet olduğundan tabiatıyla bu durum karşısında sakit kalamazdı. Nettekim milletimiz saldırganlar tarafından kendisine yapılan bu zalim ve haksız saldırılar karşısında, o zaman başında bulunan padişahını ve hükümetini aciz ve hain gördüklerinden ötürüdür ki tereddütsüzce şahlandı ve pek şanlı olan milli mücadelesine karar verdi ve hemen de işe başladı. Bunda şüphesiz yegâne gayesi çok sevdiği ve hatta tapındığı biricik varlığı olan egemenlik, toprak bütünlüğü, hürriyet ve şerefini koruma ve neticede yüce yurdunda efendice mesut ve şerefli bir surette yaşama idi. Nettekim bilahare bu yüce kararın Erzurum, Sivas Kongreleri'nde tespit edilen ve İstanbul Meclisince de tasdik edilen Misakı Milli'mizde prensipleri ve tafsilatı edibane bir suretle izahlandı. Bu milli misakın tahakkuku için bu uğurda şüphesiz her vakit olduğu gibi Türk milleti silaha sarılarak büyük kahramanlıklarla destanlar yaratmış ve ancak bu suretledir ki düşmanlarını yıldırmıştır ve neticede milli mücadele halinde yıllarla devam eden bu harekâтта, milletimiz pek büyük fedakârlıklar pahasınadır ki ancak nihai, güzel ve müsbet neticeler çıkarabilmiştir. Böyle çok çetin ve tarihi savaşlarda şanlı şerefli müsbet neticeleri ancak Türk milleti gibi cesur, zeki, şuurlu ve çalışkan milletler elde edebilir. Ancak bu şeref mücadelesinde milletin önderliğini yapanlara da bu büyük şereften hissalarını ayırmanın kadir bilirlilik icabı olduğu da hiçbir vakit unutulmamalıdır ki, gençlere iyi örnekler verilsin ve kara günlerde onlar teşvik ve teşçi edilsin.

Artık milli mücadele yukarıda adlarını yazdığım kurumların (Atatürk'ün diyane kıyaseti ve sevki idaresiyle) birleşerek ve daha geniş verimli tekilâtle kurularak işe başlayan Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin azimli çalışmasıyla bütüm harpler kazanılmış ve nihayet 24 Temmuz 923 Lozan Sulhu ile yurdunuzda Avrupalılar'ın hasta, ölmüş adam dedikleri Osmanlı İmparatorluğu'ndan bambaşka kudrette diri bir varlık çıkmış ve bu suretle de "basibadelmevt" sırrına tekrar mazhar olan aziz milletimiz bugün medeni devletler arasında hakikaten sözüne inanılır, sayılır ve sevilir ve cumhuriyet rejimi ile idare edilir, kudretli bir devlet ve hükümet haline gelmiştir.

Büyük milletler tarihinde daima büyük savaşlar olur, ihtilaller, devrimler, meddicezirler halinde dalgalanır, yenmeler ve yenilmeler tabiidir. Büyük millet odur ki bütün bu olaylardan ne şımırır ne de yeise düşer, daima itidalini muhafaza eder, tehlike vukuunda ve icabında tarihinden ve "damarlarındaki -eğer varsa- asil kandan" daima kuvvet alır ve o kuvvetle şahlanarak yeni yeni enerji kaynakları bulur ve bu kudretlere dayanarak bıkmadan ve yılmadan mücadele eder, didinir ve neticede etrafındakileri hayret ve hayranlıklara düşürecek yeni zaferler ve başarılar elde eder ve yükselir. İşte Türk milleti de son başarısı ile ve kabul ettiği demokratik prensiplerle ve "cihanda sulh ve yurttaki sulh" düsturu ile bugün büyük milletler arasına girmiştir. Milli Mücadele tarihimizin Türk tarihinin diğer zaferlerinde de olduğu gibi destani sahifelerini takip edenler bu hakikat ve kanatın doğruluğunu elbette görmüşlerdir.

Biz artık şimdilik bu umumi mütalâalarla, Edirne, Erzurum ve Trabzon'da faaliyete geçtiğini yukarıda söylediğimiz kurumların çalışmalarını "kendileri tarafından anlatılması ve yayınlanması dileği ile" bir tarafa bırakarak genel olarak asıl konumuz olan ve bizi bu kitapçık boyunca meşgul edecek olan ve pek önemli olarak Ege bölgesinde cereyan eden olayların izahına geçelim. Şöyle ki: Paris sulh konferansının kararı ile İzmir ve bölgesinin Yunanlılar'a verileceği ve bu gün yarın İzmir'in işgal edileceği şayiaları üzerine bütün İzmir ve bölgesinde halk arasında büyük bir heyecan başlamıştır. Esasen

İstanbul hükümetinin imzalayarak kabul ettiği Sevr muhadesi ile yurdumuz itilaf devletleri arasında taksim edilmiş ve Türkiye yalnız Ankara ve civarındaki birkaç vilayete münhasır âdetâ küçük bir beylik haline düşmemiş miydi, hatta donanması ve ordusu dahi bulundurulmayarak köle vaziyetine düşürülmemiş miydi?...

O tarihlerde İzmir’de 17. Kolordu kumandanı olan Nurettin Paşa’nın da gayreti ile İzmir gençleri muhtemel bir Yunan işgaline karşı daha önceden hazırlıklı bulunmak için “İzmir Müdafai Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyeti” adında bir teşekkül kurdular. Bu teşekkül kongre halinde ilk toplantısını 22 Mart 1919 tarihinde Beyler Sokağı’nda bir sinema binasında yaptı. Bu toplantıda umumi kâtip olan Cami Bey, Vilson prensiplerine göre Türk yurdunun işgal edilmemesi lüzumunu ve aksi halde isyan çıkacağını izah etti. Bunu dinleyen ve kabul eden kongre mülhakatta da reddi ilhak cemiyetleri kurulması ve çalışması lüzumunu kararlaştırdı ve hakikaten de bu kurumlar taşralarda da kuruldu ve çalıştı. Fakat Yunanlılar’ın çok haşin muameleleri karşısında maatteessüf bu kurumlar başarılı bir iş göremediler ve faaliyetlerinden müsbet bir netice çıkmadı, bu kongrede mülhakattan da bir hayli delegeler bulundu. Ezcümle Balıkesir, Aydın delegelerinden başka Denizli’den Müftü Ahmet Hulusi, belediye reisi Hacı Tevfik, Tavaslı oğlu Mustafa, Küçük Ağa oğlu Ali, Cillov oğlu Ali, Tavas’tan Müftü Cennetzade Tahir, belediye reisi Gerdek oğlu Hacı İsmail, Katırcı oğlu Abdullah, Sarayköy ilçesinden müftü Ahmet Şükrü, belediye reisi Hacı Salih oğlu Halil ve müderris Hacı Halil oğlu İsmail, Çal’dan müftü Ahmet İzzet, Buldan’dan müftü Salih Efendizade Mehmet, Hacı Molla Ahmet oğlu Necip ve Kara Yusuf oğlu Hacı Ahmet vesaire gibi zatlar bu meydanda bu kongrede bulundular ve çalıştılar. Fakat önce de söylendiği gibi müsbet bir netice almadan dağıldılar gittiler.

Nihayet bunu takip eden 14 Mayıs 1919 günü İngiliz Amirali Galtrop, Mondros mütarekesine uyularak İzmir ve bölgesinin Yunan askerleri tarafından işgal edileceğini o zaman İzmir valisi bulunan İzzet Bey’e bildirdi. Bu aciz ve pısrık adam, belki İstanbul hüküme-

tinin tavsiyesiyle bu yersiz ve haksız teklife karşı hiç bir itiraz sesi yükselmedi ve teklife miskince boyun eğdi. Teessüf olunur ki bu miskin boyun eğmeye, İzmir’de bulunan askeri kuvvetler de, Kor. Komutan Nadir Paşaları ile beraber iştirak ettiler.

Nihayet 14-15 Mayıs 1919 gecesi Yunan askerleri müdafaasızca ve kolayca İzmir’in rıhtımına çıkmaya başladılar. Bunun üzerine İzmir “Reddi İlhak Kurumu” “İzmir elden gidiyor” feryadı ile etrafa son telgrafını çekti ve ondan sonra İzmir’le telgraf muhaberatı kesilmiş olduğundan artık bunların İzmir’den başka bir sesleri çıkmamıştır. Bütün gece İzmir rıhtımına Yunan askerleri çıkarıldı ve 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir rıhtımında Yunan askerleri ve yerli Rumlar tarafından mezalim başlamıştı. Kışla basıldı ve içindeki subay ve askerlerimiz silahtan tecrit edilerek üç gün üç gece Avarof zırhlısında ve Patris gemisinde dövülmek ve aç bırakılmak suretiyle tevkif edildiler, kafile kafile bu subaylar ve askerlerimiz rıhtımdan götürülürken bihassa yerli Rumlar’la Yunanlılar tarafından bin türlü tahkir ve tezyiflere maruz kalıyorlardı. Hatta bu kafilerden birinin içinde bulunan Kor. K. vekili Miralay Fethi Bey, sıhhiye reisi Dr. Kaymakam Şükrü Bey ve arkadaşları vuku bulan musır teklif ve tazyiklere rağmen “Zito Venizelos” diye bağırmadıklarından dolayı diğer bazı askerlerle beraber bu kepezelikleri seyreden yabancıların gözleri önünde Yunan askerleri tarafından feci bir surette meydanda süngülenerek şehit edildiler. 15 Mayıs 1919 günü bir taraftan İzmir kordonunda bu çirkin manzara ve iğrenç zulümler devam ederken, sabahın erken saatlerinde de hemen bütün İzmir halkı mahalli gençlerin ateşli sözleri ve sevki idarelerinde Yahudi maşatlığında toplanarak büyük bir miting aktetmiş ve bu mitingde heyecanlı nutuklar irat edilerek bu haksız ve zalim işgal protesto edilmişti. Ancak bu miting Yunanlılar üzerinde bir tahrik tesiri yapmış olduğundan zulüm ve itisaf lar azalacağı yerde bilâkis daha da şiddetlenmiştir. Artık bu şiddetli zulümler karşısında maneviyatı kırılan “Reddi İlhak Cemiyeti” mensupları da korkularından şuraya buraya kaçarak dağılmaktan başka bir şey yapamamışlardı. Aksi takdirde kaçmasalardı şüphesiz her birinin gideceği yer dayak yiye yiye Yunan gemileri veya ölüm olacaktı.

Buna rağmen taşralarda bazı müsbet ve ümitli çalışmalar vardı. Ezcümle bu müsbet ve ferâgatlı çalışmaların Menderesi'in öbür kıyısında hattı azamisi görülüyordu.

Bir taraftan da Yunanlılar silahlı vir mukavemet teşkilâtı kurulmasına meydan bırakmamak için bir an evvel işgal sahasını fırsattan istifade ederek gittikçe ve acele genişletmeye devam ediyorlardı. Yumamlılar diğer taraftan Trakya'da Cafer Tayyar Paşa Kolordusu ile ve "Trakya Paşa Eli" cemiyetinin teşebbüsü ile savaşa geçen Milli kuvvetlere karşı da harekete geçmişlerdi. Nihayet bu kuvvetlerimiz üstün düşman kuvvetlerinin saldırısına dayanamayarak Bulgaristan!a sığınmaya mecbur oldu. Trakyamız da bu suretle bir hayli müdafaadan sonra Yunan istilâsına maruz kaldı ve epeyce bir müddet esaret hayatı yaşadı ve ancak 30 Ağustos 1923 zaferimizi müteakip güzel Trakyamız da anavatana kavuşmuştu.

Anadolu'da Yunan ordusu 12 Kasım 1919 tarihinde Milen hattını da geçerek hududsuz bir surette Ege içerlerinde Aydın ve kasaba hatları istikametinde mütemediyen ilerliyor ve her ilerlediği yerlerde zulümlerini arttırıyor ve bu suretle tethiş yolu ile halkı yıldırarak muhtemel bir Milli Müdafaa teşkilâtının kurulmasını önlemek istiyordu. Nihayet 16 Mayıs'ta Tire, Ödemiş, Bayındır, 27 Mayıs'ta Urla, Çeşme, Torbalık, Seydiköy, 21-22 Mayıs'ta Menemen, 25 Mayıs'ta Manisa, 28 Mayıs'ta Ayvalık işgal edildi. Aydın istikametinde ilerleyen Yunan ordusunun bir kolu 22 Mayıs'ta Selçuk'u işgal etti. Aydın'da bulunan 57. Tümenimiz, Yunan ordusunun bu engelsiz ilerleyişi karşısında müdaffayı bırakarak pasif bir surette karargâhını yan tarafa Çine'ye nakletti. Halbuki bu tümen yine o vakit Yunan ilerleyişi karşısında harp nizamı alsaydı şüphesiz Yunan kuvvetleri bu bölgede de böylece kolaylıkla ilerleyememiş olur ve bu hareket halkın kırılmış olan maneviyatını takviye ederek milli cephe daha o vakit açılmış ve kurulmuş olurdu. Fakat hey hat!..

Nihayet 25 Mayıs'ta Aydın, 3 Haziran 1919 tarihinde Nazilli ve 3 Temmuz 1919 tarihinde de Buldan ilçesi Yunanlılar tarafından işgal edildi. Maatteessüf Yunan zulmünden ve vahşetinden korkan

halk hatta Yunan ilerleyişini önlemek değil, bazı sefil ruhlu insanların düşman istilasını kolaylıklar bile göstermek suretiyle, düşmanı teşvik ediyorlardı. Aynı suretle hiçbir müdafaa tertibatına rastlamayan Yunan ordusu kasaba hattında da silah omuzda muharebesizce Alaşehir'e kadar sokuldu. Yalnız bu ilerleyişler karşısında Yunanlılar Ödemiş'te "Gökçen Efe, Poslu Mustan Efe" gibi mücahitlerin gayreti ile bazı gönüllüler tarafından "ilk kurşun" yerinde fiili ve silahlı bir mukavemetle karşılaştılar, fakat üstün düşman kuvvetleri karşısında tutunamayan bu ödemişli milis kuvvetler Gökçen Efe, Poslu Mustan Efe'nin şehit düşmeleri üzerine daha fazla dayanamadılar. Nihayet Ödemiş, Tire ve dolayları da bu suretle işgal altına girdi. İşgal bölgelerinden gelen haberler Yunanlılar'ın zulümlerini pek ileri götürdüklerini, mal, can ve ırzın emniyette olmadığını bildiriyordu. Bu halden millî ve dinî taassu bu galeyana gelen Ege bölgesinin işgal edilmeyen Menderes'in öte yaka halkı büyük bir heyecan içinde nerede ise âdeta sopalarla koşup yurttaşlarını düşman elinden kurtarmak ülküsü ile yanıp tutuşuyorlardı. Fakat heyhat ki silah da yoktu. 57. Tümen ise hala Çine'de pusuda pasif bir vaziyette faydasız bekliyordu. Tarih karşısında bu tümen ve komutanı Alb. Şefik Bey de şüphesiz bu hareketinden dolayı İstanbul'daki ve İzmir'deki benzerleri gibi sorumlu olacaktır.

Esasen 15 Mayıs 1919 günü İzmir'in feci bir suretle işgali haberini alan Denizli, Sarayköy ve diğer vilayet ve kazalar halkı büyük bir heyecan içinde çalkalanıyordu. O gün Denizli'de keyfiyet halka ve memurlara bildirildi. 29 Mayıs 1919'dan beri müteşekkil olan ve Küçük Ağa oğlu Ali, Dr. Kâzım, Dalamanlı oğlu Şükrü ve Tatosman oğlu Emin Efendilerden müteşekkil ve müftü Ahmet Hulusi Efendi başkanlığındaki reddi ilhak heyetinin delâletiyle o günü bayram yerinde belediye önünde kalabalık halk kitlelerinden mürekkep büyük bir toplantı ile heyecanlı bir miting yapıldı, nutuklar söylendi, işgal tel'in ve protesto edildi ve şayet işgal ve mezalim devam ederse silahla mukabeleye geçileceği ce binaenaleyh siyaseten bu yersiz ve haksız işgale ve mezalime nihayet vermek için müessir teşebbüslere geçilmesi lüzumu saraya ve İstanbul hükümetine uzun tellerle bil-

dirildi. Hatta bu teşebbüs bilahare İstanbul'a heyetler gönderilmek suretiyle de te'yit edildi. Fakat maatteessüf bu teşebbüslerden yine hiçbir müsbet netice çıkmadı. İstanbul hükümeti ve saray bu facialar karşısında hâlâ sükûnetini muhafaza etmekten ve "işî müzakerelerle hallededeğiz, teşebbüslerden vazgeçin, aksi halde mütacasirler hakkında takibat yapıp cezalandırılacaklardır" tarzında menfi ve tehditimiz rollerini oynamağa devam ediyorlardı. Fakat İstiklal ve şerefini takdir eden yüce Türk milleti, artık saray ve İstanbul hükümetinin bu miskin sükûnetine karşı ihtilâl bayrağını çekmek suretiyle, fiili müdafaa geçmekten başka çare olmadığını anladı, silahlı ve fiili teşebbüs ve hareketlere geçti. Bihassa bu heyecanlı, fiili ve silahlı ayaklanma cepheye pek yakın olmanın da tesiri olacak Menderes kenarındaki Sarayköy ilçesinde aşk derecesini bulmuştu.

SARAYKÖY'DE MİLLİ MÜCADELE HAREKETLERİ

İzmir'in işgali günü Sarayköylüler de pür heyecan telgrafhane ve belediyeye koşarak tamamlayıcı haberler almak için gözleri yaşlı âdeta çırpınıyorlardı. Nihayet acı durum açıklandı. Halk çarşı meydanında kuyunun önünde miting halinde toplandı. Gizli gizli faaliyet çoktan başlamıştı. Sonra alenen ve resmen milli kuvvetler ilk savaş kararını 24 Mayıs 1335'te burada verdi. Kuyunun önündeki büyük meydandan Denizli'de olduğu gibi ateşli nutuklar verilerek işgal protesto edildi. Hemen ilk defa olarak Sarayköy'de bir "Heyeti Milliye" kurulmasına ve çete teşkilâtı ile vatanın düşman istilâsından korunması için savaşa başlanmasına kat'i surette engin tarihindan ilham alarak şeref ve namus üzerine söz verilerek ve yemin edilecek kararlar verildi. Teşkil edilen heyeti milliye müdafaa esaslarını tespit edecekti. Bu heyet geniş yetki ile çalışmaya başladı. İlk heyeti milliye müftü Ahmet Şükrü, müderris Hacı Halilzade İsmail, Tokatlı oğlu Emin Arslan, Asaf Akmansoy, müderris Hacıfendizade Fehmi Efendi, belediye reisi Halil Efendi, Dr. Salih Tevfik, Münür Alp, Tokatlıoğlu Mehmet İhsan, Yzb. zühüt beyler gibi fedakâr yurttaşlardan teşekkül etmişti. Bir taraftan yurdun egemenlik ve şerefini diğer taraftan da zulme maruz yurttaşlarını kurtarmak için "Sarayköy Kazası Heyeti Milliyesi" artık candan bir feragatla ve bütün samimiyetiyle çalışıyor ve bu hususta halka ve civar kazalara da bu kutsal milli davaya iştirakleri için teller çekmek, heyetler göndermek suretiyle onları bu yüce ülküye doğru sevk ediyordu. Fakat bir taraftan silahları ile İzmir'den Sarayköy'e kaçıp gelen subayların kırık maneviyatlarının halk üzerindeki menfi tesiri, bir taraftan da saray ve İstanbul hükümetinin mücahitleri kandırıp mücadeleden vazgeçirmek için yaptıkları alçakça propagandaları, diğer bir taraftan da Yunan zulmünden korkarak "resmi teşkilâtlı ve teçhizatlı Yunan ordusuna karşı biz bu ufak çete kuvvetleriyle nasıl başa çıkabiliriz?" itirazlarıyla milli mü-

cadeleye katılmak istemeyen bazı menfi ruhlu yurttaşlarla da ayrıca mücadele halinde idi. Bu menfi ruhlu yurttaşlar daha çok İstanbul hükümetinin ve halifenin miskin ve korkak tavsiyelerine kendilerini kaptırmuşlardı. İstanbul hükümeti ve Saray göya kendilerinde bir ittihatçı manevrasından başka bir şey olmayan bu milli ayaklanmanın akibetinin memlekete felaket getireceğinden, bu gibi faydasız ve lüzumsuz teşebbüslerden vazgeçilmesi, devletçe alınan bu husustaki teşebbüsleri bozmamak ve işi daha fazla azıtmamak için sükûnetle hareket edilmesi ve gayri müslim unsurlarla kardeşçe geçinilmesi hususundaki propagandalarına devam ediyorlardı. Bilhassa bu tarihlerde dahiliye nazırı olan Ali Kemal'den mücahitleri ayaklanmadan vazgeçirmek için korkutucu telgraflar da geliyordu. Nihayet bütün teşebbüsleri ve tehditlerine rağmen mücahitleri ülkülerinden ve hareketlerinden ayıramayan saray, bir de hey'eti nasiha göndermek suretiyle meseleyi göya kökünden halletmek istemişti. Filhakika bu maksatla 5 Haziran 1919 tarihinde Yzb. Ekrem Bey komutasındaki bir mızraklı süvari bölüğü himayesinde Sultan Hamid'in oğlu Şeyhzade Abdurrahim Efendi başkanlığında Hurşit Paşa gibi büyük rütbeli mabeyn yaver ve paşalarından mürekkep bir heyeti nasiha hususi trenle İstanbul'dan ve İzmir üzerinden Sarayköy'e geldiler. İstasyonda toplanan Türk, Rum ve Ermeni unsurlarından müteşekkil halk tabakalarına hitap ederek birbirleriyle iyi münasebette bulunmak ve kardeşçe geçinmek suretiyle iyi yaşamalarını tavsiye eder yollu selâmu şahane ile beraber yazılı fermanlarını da yüksek sesle okudular. Daha evvelden bunlardan bir necat uman saf halkımız tarafından bayrak ve halılarla süslenen Sarayköy istasyonunda evvelce hazırlanan mükellef büfede izaz ve ikram edilen bu sözüm ona yüksek nasiha buradan uğurlanarak Denizli'ye müteveccihan yola çıkarıldılar. Denizli'de de aynı suretle fuzuli ve faydasız ödevlerini tekrarladılar ve geceyi Tavaslı oğlu Mustafa Bey'in konağında geçirerek ertesi günü Denizli'den uzaklaşıp gittiler. Hakikatte ise halkın bu husustaki yerinde heyecanı, ne iktidara geçmek için çalışan ittihatçılar manevrası, ne de başkaca herhangi hususi gayretlerin istisma-

rı için yapılan bir teşebbüstü. bu ancak hakikaten tecavüze uğrayan aziz Türk yurdunun toprak bütünlüğünü ve şerefini korumak amacı ile yurtsever bir duygunun tesiri ile tezahür eden samimi bir şahlanma, bir millet uyanması, bir nefis müdafaası teşebbüsünden başka bir şey değildi. Fakat bu yüce ülküler için bu milli, heyecanlı ayaklanmayı saray ve İstanbul hükümeti bunca izahlara rağmen bir türlü anlamıyor, anlayamıyor yahut anlamak istemiyordu. İstanbul hükümetinin telâkkisi gibi halka ispat edilebilecek hiç bir kusur ve kabahat yoktur. Çünkü bu zavallı ve masum millet hükümetine karşı bağlılığını birçok teşebbüsleriyle ispat etmiş idi. Fakat insafsız bir düşmanın vahşice saldırganlığına uğrayan, yurttta her türlü zulümlere ve baskılara maruz kalan millet, hükümetinin bu zulümler ve baskılar karşısındaki kayıtsızlığını görünce, esasen bıçak da kemiğe dayandığından, pek haklı olarak nefisini ve yurdunu, egemenliğini müdafaa ve muhafaza için bizzat ayaklanmak mecburiyet ve zaruretinde kalmıştı. Hatta son defa olmak üzere İstanbul'dan saray ve hükümet merkezi ile yabancı devletler elçilerine Yunan işgal ve zulmünü protesto ederek bunun bir an evvel kaldırılması veya hiç olmazsa şimdilik durdurulması hususunda ve nihayet feci durumu izah etmek ve derde bir çare bulmak amacı ile rica ve temennilerde bulunmak üzere Nazilli'den avukat İlhami ve avukat Ömer Beylerle Denizli'den Mustafa Naili Küçükağa, Sarayköy ilçesinden Emin Arslan Tokat, Gümülcüne muhacirlerinden eski milletvekili Esat Efendi hoca mensup oldukları heyeti milliyeler tarafından İstanbul'a ilzam edilmişlerdi. Fakat heyhat ki bu delegelerin merkezdeki münferit, müçtemi bütün teşebbüsleri, acı acı feryat ve yalvarışları da kayıtsızlıkla karşılanmış, binaenaleyh bunlardan da faideli bir netice çıkmamıştır. Hatta o sıralarda İstanbul'da aynı maksatla reddi ilhak heyeti bürosunda çalışan fedakâr İzmirli'lerin muhitine gitmiş idim. Orada çalışan Morali zade Halit Bey'in yanında Hamdullah Suphi Tanrıöver'e rastladım, hatta kendisi o gün İzmir'e Yunan fecaiyini tahkika gidecek Amerikan heyetine iltihak etmek üzere olduğundan kendisine lüzumu kadar izahlar ve raporlarda verilmiş idi. Bu izahlarımızla kendisine dolayısı ile

yurdunuza faydalı işler gördüğümüze kaniim. Bu sırada İstanbul'da manda cereyanları ve münakaşaları had safhaya gelmişti. Halk bu cereyanlar içerisinde bocalıyordu. Nihayet bütün bu çalışmalara rağmen anlayışsızlıkta devam eden saray ve hükümetin aptallığı akıbet kendi kendini yedi gitti...

Artık Yunanlılar mukavemetsiz ilerlemelerinde ve insafsız zulümlerinde durmadan şiddetini yükselterek devam ediyorlardı. Yerli Rumlar da her geçtiği ve geldiği yerden Yunan ordusuna iltihak ederek nankörce eski velinimetleri Türkler'e karşı yapılan zulümlere insafsızcasına, hatta daha hunharcasına iştirak ediyorlardı. Yunanlılar'ın bu terör hareketlerinden ne gibi bir gaye takip ettiklerini tabi bilemeyiz. Çünkü bu zulümler aksi tesirler yapıyordu.

Bir taraftan da, Yunan ordusu mukavemet görmeyen yerlerde halka zarar vermez bilakis onları himaye eder "sakın ha mukavemet etmeyin onlar padişahın izniyle geliyorlar onları davet edelim, istikbal edelim, onlar için taki zaferler kuralım" gibi bir nevi beşinci kol propagandalar ile, ayrıca ve fazladan meşum rollerini oynamakta da asla kusur etmiyorlardı. Netekim memlekette bu gibi menhus propagandalara kapılan, bulanık suda balık avlamak isteyen, fırsat kollayıcı menfi ruhlu bazı vatansız pespayelere de şurada burada tesadüf ediliyordu. Aydın, Nazilli, Buldan, Kadıköy (şimdiki Babadağ) gibi bazı şehirlerde bile Yunanlılar'ı davet eder mahiyette mesum teşebbüsleri ile nazarı dikkati çeken bu kabil insanlar maatteessüf vardı ve bunlar hiç şüphesiz Türk milleti için çürük kozlardı.

O sıralarda şirin Sarayköyümüzün diğer bir bahtsızlığı daha vardı, o da kazanın başında Ermeni'den dönme Ferit isminde bir kaymakam, askerlik şubesinin başkanlığında da Arâbi isminde bir Arap binbaşı, jandarmanın başında da yine evlâdı Arap'tan yüzbaşı Fazıl Bey adında korkak bir komutan vardı. Zayıf ruhlu, hissiz, "belki de hain" olan bu adamlar kazanın başında o günlerde âdeta birer bela halinde idiler. Bu adamlar o vakit için bir ihtilâl teşekkülü heyeti milliyenin bütün teşebbüslerini baltalarlar, yurt aleyhindeki fena hareketleri ve

propagandaları ile - yerli Rumlarla beraber yurt aleyhine yürümekte âdeta yarış ediyorlardı. Hatta devlet namına kazayı idare eden bu hissiz, nankör resmi adamların himaye ve teşvikiyle Sarayköy'den yerli Rumlar güya o günlerde Menderes'i geçerek Sarayköy'e girecek olan Yunan ordusu için takı zaferler bile kurmuşlardı. Heyeti milliyemiz bu zafer takılarını mütemadiyen sabahları yıktırırdu. Fakat Rumlar geceleyin bu takıları tekrar kurmak cürretini gösterirlerdi. Hiç şüphesiz ki bu hareketlerinden Rumlar mahalli hükümet adamlarından belki de teşvik ve görüyorlardı. Bereket versin ki İstanbul hükümetinin bu kaymakamı ve reisi, Ankara hükümeti tarafından azledildi ve kazadan da bunlar def olup gittiler.

Bu ağır şartlar altında maneviyatı biraz sarsılan halk tabakaları aralarında bazı gerilemeler görüldü. Bu sırada Sarayköy'den başka yerlerde ise hiç de ümitli haberler gelmiyordu. Denizli'de de biraz maneviyat sarsıntısı görülmeye başladı. Bir gece Yunan ordusunun Menderes'ten taarruza geçeceği ve behemahal o gece Sarayköy'ü işgal edeceği haberi gelmiş idi. Heyeti milliyeye hemen bir taraftan elindeki kifayetsiz vasıtalarla icap eden askeri tedbirleri aldı, diğer taraftan da telgrafhaneye (şimdi bu bina yanmıştır) koşarak telgraf müdürü ve bizde o vakit milli mücadele devamında çok kıymetli hizmetler ifa eden ve halen Nazilli'de emekli olarak yaşamakta olan Hüseyin Hüsnü Bey delâletiyle mutasarrıf beyi telgraf başına çağırttı. Kendisine telle (Bu gece Yunan ordusu Menderesten taarruza geçip Sarayköy'ü işgal edecekmiş, biz bazı müdafaa tedbirleri aldık da bu yetmeyecektir. Bize direktif verin ve yardım edin" dedik. Mutasarrıf Bey bize "Ben resmi memurum, bu hususta size muhatap olamam" diyerek makine başından sıvıştı gitti. Birde Denizli Heyeti Milliyesi'nin yardımını isteyelim, heyeti milliyeye başkanı müftü Ahmet Hulusi Efendi'yi telgraf başına çağırın dedik. Denizli heyeti milliyeye başkanı Ahmet Hulusi Efendi'nin de o sıralarda maneviyatı sarsılmış olacak ki Denizli'yi terk ederek maale Dinar'a göç etmiş olduğunu duyduk ve bize "Denzli'de yok" dediler. O vakit ne ya-

pacağımızı şaşırılmış bir halde birbirlerimizin yüzlerine bakarak dona kaldık. Hatta heyeti milliyeye başkanımız müftü Ahmet ŞükrüEfendi bizlere “Ben sizlere dememiş miydim?” diye serzeneste bulunmak istedi. Hakikaten evvelcede müftü Ahmet Şükrü Efendi “bu işin sonunu pek iyi görmüyorum, herkes başından yorganını çeker biz meydana kalırız, resmi bir ordu ile biz çete harbi ile başa çıkamayız, gelin biz bu işten vazgeçelim, sonra bizleri asarlar” demiş idi de, ona genç elemanlar da kemali heyecanla müftü hocanın üzerine atılmış “biz neyiz, söz verdik, sözden dönülmez ya ölüm ya istiklâl” sayhasile kendi sözüyle hocanın ağzını kapamıştık. Hatta heyeti milliyenin o toplanışındaki müzakeresinde Asaf Akmansoy’un hocanın rec’i mütaalasına karşı söylediği ateşli hitabesinihiç unutmam. Âdetâ hocayı söylediğine pişman etmişti. Bununla beraber artık ortada yegâne ihtilâl teşekkülü olarak çalışan Sarayköy kazası Heyeti Milliyesi bir taraftan da halkım ve etrafın takındığı bu menfi tavrılardan yeise kapılarak çok nazik bir duruma düşüş idi. Her tarafta felce uğrayan heyeti milliyelerin yanında yegâne çalışan ve celâdetini muhafaza eden Sarayköy kazası Heyeti Milliyesi’nin içinde de çarpışan iki fikir düello halinde için için kaynıyordu. İhtiyar mütevekkil zümre nerede ise teşebbüsünden vazgeçmek üzere bin dereden su getiriyorlardı, fakat ateşli elemanlardan müteşekkil genç zümre ise kararında sabit icap ederse kutsal gayenin tahakkuku için ihtilâlin icap ettirdiği her türlü vasıtayı kullanarak yürümekte tereddüt göstermiyordu. Diri ve genç zümrenin bu enerjik durumu karşısında artık ihtiyar ve zayıf zümre de dayanamayarak ister istemez yola gelmiş idi. Artık bundan sonra gayenin hulusü için biraz da icap eden yerlerde şiddet politikasına baş vurmak lüzum ve kanaatına varıldı. Önce teşebbüsümüze iştirak ve yardımda ağır giden Buldan ve Kadıköy (şimdi Babadağ) kasabalarına birer heyet göndererek, nasihat yoluyla, fakir bir çiftçi kasabası olan Sarayköy’e nisbeten daha çok zengin olan bu tüccar ve dokumacı kasabalarımızın milli mücadele masrafları için yardımlarının temini cihetine gidildi. Bu maksatla:

Buldan kasabasına bir müfreze silahlı kuvvet refakatinde müftü Ahmet Şükrü Efendi başkanlığında Emin Aslan Tokat, Münir Alp,Asaf Akmansoy'dan mürekkep bir heyet :

Babadağ kasabasına da keza aynı suretle Hacı Halilzade İsmail Efendi başkanlığında Fehmi Efendi ve Hafız Halil Efendi'lerden mürekkep diğer bir heyet gönderildi.

Buldan'a giden heyet hemen Buldan'a varır varmaz halkı şimdi yanan hükümet konağına davetle büyük salona topladı. Mukaddes amacımız hakkında icap eden izahat verilerek maddi yardımları temenni edildi.Bir taraftan da Buldan'da Sarayköy'de olduğu gibi müftünün başkanlığında (halkın dini duygularını tahrik ederek bunlardan istifade etmek için bu teşekküllerin başına müftülerin geçmesini faydalı buluyorduk) bir heyeti milliyet kurulumasını ve çalışmasını da istiyorduk.

Burada teşebbüslerimiz karşısında hasıl olan bir manzaradan tesessür duyduk. Buldan müftüsü Mehmet Efendi tekliflerimize karşı topluluğun önünde halkı caydırır şekilde "Biz ruhaniyiz,böyle şeylere karışmayız" demiş idi. Mumaileyhin bu menfi mütalaasına karşı, bizimle beraber Buldan'a gelen ve daha doğrusu o günü tesadüfen heyetimiz Buldan'a hareket etmek üzere iken Sarayköy'de bulunup da beraberliğimizde Buldan'la götürdüğümüz, Necip Ali Küçükakağa ile İslamiyet'te ruhanilik yoktur hocam gibi bir hayli çetin ve sertçe münakaşalar yaptık. Fakat o sıralarda İzmir'de çalışmakta olan çalışkan arkadaşımız Dr. Behçet Uz'un kardeşi olan mumaileyhin fikrini değiştirmeye bir türlü muvaffak olamadık. Netekim bu korkak yurttaş millî mücadele faaliyetlerimiz boyunca mukaddes davaya katılmayarak bizden yardımlarını esirgemiş bir halde kendi köşesinde sakit ve atıl kalmıştır.

Bereket versin ki Buldan'da ikinci bir olay halkın önünde bizi tatyip etmişti. Damat zade Halil Ağa adında yurtsever bir zat heyecanlı ortaya atıldı ve halka hitaben "hemşeriler bu mukaddes dava

için yardımlarımızı esirgememeliyiz. Benden yüz lira, herkes adını ve yardımını bildirsin” dedi. Bu suretle az çok bir başarı ile teşkilâtı kurmak ve bilahare Sarayköy’e avdet etmek üzere Necip Ali Küçükağa’yı Buldan’da bırakarak Sarayköy’e döndük. Fakat sonradan öğrendik ki o gece Necip Ali, handa bu maksat için ısrar etmemesi hususunda pek çok baskılara maruz kaldığından, ertesi sabah erkenden teşkilâtı kurmağa muvaffak olamadan Sarayköy’e kaçıp gelmiş ve bize de dert yanmıştır.

Babadağı kasabasından dönen heyetimiz de pek de müspet bir başarı elde edemeden keza Sarayköy’e dönmüştü.

Pek çoğu daima tabiatla uğraşır, saf ve temiz, bağcı ve çiftçilerden mürekkep olarak toplanan Sarayköy halkı milli mücadele davasında cidden çok heyecanlı ve yurtseverlik duygusu ile çalışır olmalarına rağmen, daha çok ticaret işleri ile meşgul olduklarından mı nedense Buldan ve babadağ halkı milli mücadele davasında biraz daha ağır, ilgisiz ve pasif durumda kalıyorlardı. Fakat bu menfi hareketlerinin cezalarını maalesef şu suretle çekmişlerdir:

Düşman kasabalarına gelirken bir tüfek bile patlatmadıklarından Buldan uzunca müddet kolaylıkla düşman işgalinde kalarak mezalime uğramış olarak;

Kadıköylüler ise davaya karşı takındıkları menfi durumlarından dolayı içlerinden bir hayli kara kurbanlar vererek cezalarını çekmişlerdir.

Bu kutsal davada cidden takdirlere şayan bir kahramanlık ve heyecanla çalışıp etrafına ön ayak olmak şerefine bihakkin lâyık olan ve bununla ebediyen iftihar edecek Gazisarayköy halkı ise, düşmanın taarruz istikametlerini çevreleyen Menderes tabii hududundan da faydalanmasını bildiklerinden, düçar oldukları çok ağır maddi zararlar pahasına da olsa, topraklarının bir karışını bile nihai zafere kadar düşmana çiğnetmemişlerdir.

Bu günlerde bir taraftan gönüllü celp etmek bir taraftan da onları teşhiz hususunda işleri ve münakaşaları çoğalan ve önem kazanan Sarayköy Heyeti Milliyesi bünyesini kuvvetlendirmek ve muamelelerine daha çok resmiyet vermek maksadile, işlerine daha kuvvetli bazı elemanlar almak ve inzibat teşkilatı kurmak suretiyle teşkilatını tevsi etmek zaruretini duydu. Hatta muamelelerinde ve evrakta sırf başkanın imzasıyla iktifa etmeyerek bir de kazdırılacak büyük bir resmi mühürle bütün muamelelerinde heyeti milliye bir kül halinde ilzam etmek için, evrakın resmi bir heyeti milliye mühürü ile mühürlenmesini muvafık ve lüzumlu gördü. Ve hemen "Sarayköy Kazası Heyeti Milliyesi" adlı bir mühür kazdırıldı. Artık bundan sonra bütün emir ve kararların altına heyet huzurunda o mühür basılıyordu. Bu mühürle heyeti milliye diğer kurumlarda olduğu gibi mesela başkanının şahsi diktasından kurtarılıyor ona bir nevi hükmü şahsiyet verilmiş oluyordu. Bu mühürle mühürlü evrekte başkaca reisin imzası dahi olmasa ilgililere bir emir mahiyetinde tesir yapıyor ve muhtevası muhatabı tarafından tereddütsüzce tatbik ediliyordu. Bu ilk kazdırılan tarihi ihtilâl mühürü ile mühürlü mazbata halinde bir belge sureti örnek olarak bu tarihçenin sonuna derc edilmiştir. Bu sıralarda iyi bir talih eseri olarak Sarayköyümüze Mithat İzzet adında, tecrübesiz olmakla bereber celâdetli, dürüst, çalışkan, ufak tefek boyda bir kaymakam Ankara hükümeti tarafından tayin edilerek vazifesi başına gelmişti. Bu zat daima heyeti milliye'nin bütün faaliyetlerini destekliyor ve binaenaleyh be suretle müşterek ve mütesanit çalışmadan kazada her işte daima iyi neticeler alınıyordu. Mahalli hükümetle heyeti milliye teşkilâtının bu mütesanit çalışması neticesinde "Bu zamanlarda artık işgal bölgelerinde Rumlar'ın ve Yunanlılar'ın zulümleri çekilmez hale geldiğinden" Sarayköy Heyeti Milliyesi mahallinde gönüllülerden teşkil edeceği müfrezelerle Nazilli'ye gece baskınları yaparak güzel Nazilli'yi kurtarmak ve oradaki İslâm ahaliyi düşman zulümlerinden korumak ve onları hürriyetlerine kavuşturmak için sürekli çete harpleri açmak suretiyle harekete geçmek kararını almıştı. Sarayköy Heyeti Milliyesi'nin çok verimli ve heyete-

canlı, fiili çalışmaları müsbet neticeler vermeye başladığı bu sıralarda Denizli müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin de Dinar'dan Denizli'ye avdet etmesiyle Denizli'de de sükûneti bırakıp bir canlılık hareketi hissedilmeye başlamıştı. Bu sıralarda Sarayköy'de fiili olarak şu faaliyetleri görüyoruz. Heyeti Milliye tamamen kuvvetlenmiş ve serpilmiş, tehditlerini ve emirlerini kayıtsız şartsız ika'a muktedir âdeta bir hükümeti muvakkate gibi dinamik bir otorite halini almıştı. Evvela geniş miqyasta gönüllü toplamak icap ediyordu. Bu maksatla sağa sola memurlar ve heyetler gönderiliyor ve halkı bu yüce gayeye sevk edebilmek için her türlü zoru kullanarak müsbet teşebbüslere girişiyordu.

Evvela, Sarayköy'de oturmakta olan yüzbaşı Süleyman Bey kumandasında bir müfreze teşkili ile Nazilli'ye baskına gönderilmesi, heyeti milliyeye muvafık görüldü. Bu yüzbaşı Süleyman Bey müfrezesinde büyük bir ferağat ve fedakârlıkla çalışan Sarayköylü gönüllülerden tahsildar Yusuf Efendi, koca müftü oğlu Ahmet ve Halil ve Ferhat Efendiler, tahsildar Şefik Efendi, tahsil memuru Avni Efendi, ayakçı oğlu Ahmet Fuat, Dülger Ömer oğlu Halil, imam oğlu Kara Halil, Hacıbaşçavuş zade Ali oğlu Halil İbrahim, Hasköylü Hafız Ahmet Efendi, Hacı Mollaoğlu Cemal, kangır Mehmet Çavuş oğlu Koca Hasan, Alaiyeli Hasan, Feslihan Mahallesi'nden Salih Onbaşı, Borazan Şaban oğlu Osman Çavuş, Muhacır Ali Çavuş, Kızılhisarlı Süvari Mustafa, Kozalı oğlu Esat, Hacı molla oğlu Ömer, Palanın kel Mustan, Yörük Yusuf... vesaire gibi daha adlarını hatırlayamadığım kahraman mücahitlerimizden teşekkül eden bu müfrezeye, Tavaslı oğlu Ömer Bey'in Ahmetli ve Tosunlar köylülerinden mürekkep olarak teşkil ettiği otuz küsur atlı ve Menderes Güneşi ismini alan mücahit gurubu ile "17 Haziran 1919"da, Duacılı köyünden Molla Bekir (bu zat sonradan Yörük Ali Efe'nin Bekir emmisi olarak Yörük Ali Efe çetesinde çalıştığından, Denizli'de karargâhında, şimdiki vali konağında, Yörük Ali Efe'nin rakibi umum kumandan Demirci Mehmet Efe tarafından öldürülmüştür) komutasında Kör Hasan, Koca

Ahmet, Ahmet oğlu İsmail, Sansar Ali vesair köylülerden mürekkep diğer bir molla Bekir çetesi ile, sonradan Musa Efendi çetesi de ilhak ettiler. Ve hepsi birleşerek Nazilli İstikametinde yola çıkmak üzere hazırlandılar. Daha önceden bu mücahit kuvvetler Sarayköy Heyeti Milliyesi'nce teçhiz edildikten sonra çarşı meydanında kuyu önünde toplandılar, kendilerine kuyunun kenarında heyeti milliye namına Emin Arslan Tokat tarafından sureti aşağıda yazılı nutuk söylendi.

“Sevgili hemşerilerim, bugün aziz vatanımızı pis çizmeleri ile çiğneyen küstah bir düşmanı yurdumuzdan tard etme kararını vermiş bulunuyoruz. Siz kahramanlar da bu büyük ve milli davanın tahakkuku için silaha sarılmış bir halde harekete müheyyasınız. Şimdiden gazanız mübarek olsun. İnşallah sağlıklı gider düşmanı kovar ve yurdumuzu kurtarır ve milletimizi de kaybolan istiklâline tekrar kavuşturursunuz. Nazilli’de düşman çizmeleri altında bin bir zulüm ve vahşi işkenceler altında inleyen dindaşlarımızı da kurtarır, onları da hürriyetlerine kavuşturursunuz ve pek yakında büyük başarılarla ve gazi olarak yine böylece sağ salim dönersiniz. Selâmetle gidin yiğit hemşerilerim.”

Bu suretle teşçi edilen Sarayköy mücahitlerinden teşekkül eden müfreze çarşı meydanında toplanan binlerle Sarayköylü'nün gözyaşları ve coşkun dua ve tekbirleri arasında uğurlandılar. Müfrezeyi teşkil eden ve esasen her biri birer eski muharip asker olan bu hemşeriler Ey Gaziler marşını söyleyerek Nazilli istikametinde atlarına binerek hareket ettiler. Bu sıralarda Sarayköy’e 8 Haziran 1919 tarihinde topçu binbaşısı İsmail Hakkı Bey geldi. Bizim bu vatani hareketimize candan katıldı ve teşvik etti. İki gün sonra da 10 Haziran 1919’da Şehzade Abdülhalim Efendi’yle gelip de onunla İstanbul’a avdet etmek istemeyen yüzbaşı Ekrem Bey komutasında mızraklı süvari bölüğü de Sarayköy’e geldi ve aynı gayeye iltihak etti. Bu iltihaklar da maneviyatımızı iyice yükseltmişti. Bütün bu milli kuvvetler Sarayköy ilçesinin Menderes kenarındaki Dailli (Duacılı- Yayınlayının notu) köyünü genel karargâh ittihaz ettiler. Artık Sarayköy tam ve faal bie

hudut şehri manzarasını almıştı. Bu tarihten bir gün sonra arefeyi bir gün sonra da Ramazan bayramını kutlayacaktık. Fakat işgal altında inleyen yurttaşlarımızın çekmekte oldukları ıstıraplar bize ağız tadı ile neşeli bayramlar yapmamıza mani oluyordu. Binaenaleyh bu mübarek bayramı bir tarafa bırakarak mücahitlerimiz büyük dava için Nazilli istikametinde yola çıkmak üzere idiler ki Denizli'den 14 Haziran 1919 günü komiser Hamdi Bey refakatinde Denizli gençlerinden müteşekkül bir mücahit grubu da Sarayköy'e geldi. Denizli'den gelen komiser Hamdi Bey refakatindeki mücahitler arasında bilhassa Halil İbrahim oğlu Rüştü, Baytar Cevdet, Kozalı oğlu Ali, baytar hoca zade Ali Tevfik, Manastırlı Rağıp, Şerif Ali oğlu Şükrü, Kâşif Efendi oğlu Nail, küçük İsmail Efendi oğlu Vecihi, komiser Abdülkerim oğlu Mehmet İzzet, mülazım Murat, Abdullah oğlu Mühendis Fevzi, Kızılağa oğlu Şükrü, mülazım Raşit, kasap Ali oğlu Ahmet, Mehmet efendi oğlu Rıza, müftü zade Fevzi, Halil Hilmi ve saire gibi bazı kimseler nazarı dikkati celbediyordu.

Nihayet bütün bu kuvvetler "Dülger oğlu Lütfü usta ve havuççu Ahmet gibi gözü açık ve heyeti milliyeye lâzım kimseler alıkonarak" ve arkaları sıvazlanarak alkışlarla ve büyük törenlerle kara yoluyla Nazilli'ye doğru hareket ettiler. O sıralarda Nazilli'de Yunanlılar bulunduğundan tren seferleri durmuştu. Mütemadiyen "Sâlâtentuncina" duaları okuyan Sarayköylüler artık her gün heyecanlı tekbirlerle mücahitlerin zafer haberlerini ve müjdelerini bekliyorlardı. Bu maksatla karadan atlı postalar gidip geliyor ve adım adım mücahitlerin hareketleri takip ediliyor ve elde edilen yeni yeni malumat halka bildiriliyordu. Müfrezelerimiz yolda "Ey Gaziler" marşını söyleyerek ilerlerken Sarayköy ve Hamdibey kuvvetlerinden ayrılan kırk kişilik bir müfrezeye Sultanhisar'la Atça arasındaki tren köprüsüne, Yörük Ali Efe çetesi de Malgaç köprüsüne önemlice baskınlar yaptılar. Bu baskınların esasen Rum olan istasyon memurları tarafından demir yolu teliyle Aydın ve Nazilli'deki Yunan işgal komutanlarına duyurulması ve daha da mübağlayalı uçurtmalarla

büyük Türk çetelerinin o gece Nazilli'yi basacakları rivayetlerinin ulaşması üzerine Nazilli'deki Yunan taburu hemen Nazilli'yi ateşe vererek koşar adımla Aydınistikametinden çekilmeye daha doğrusu kaçmağa başladı. Artık ertesi günü Nazilli kuvvetlerimiz tarafından kolayca işgal edildi. Yörük Ali Efe'nin saksı başı ile Nazilli sokaklarında artık çalımına payan yoktu. Bu suretle 26 Haziran 1919 tarihinde Nazilli'de iki bayram bir arada olmuştu. Fakat ne çare ki bir taraftan Nazilli yanıyor bir taraftan da ekmeksiz ve unsuz kalan halk açlıktanperişan bir hale gelmişti. Nazilli asayişinin temine çalışan Ödemişli Denizli polis komiseri Hamdi Bey "Nazilli açtır, ekmek yetiştirin" feryadı ile mütemadiyen un ve ekmek istiyordu. Hakikaten Sarayköy ve Denizli furunlarından Nazilli'ye durmadan ekmek ve un gönderiliyor, mücahitlerimizin ve Nazillililerin doyurulmasına çalışılıyordu. Neden sonra Nazilli kendine gelebildi ve çifte bayramını idrak edebildi.

Cephede ve gerilerdecereyan eden bu başarılı faaliyetlere muvazi olarak Denizli müdafai hukuk ve reddi ilhak teşkilatı da bünyesini takviye ederek genişletilmiş ve Denizli Heyeti Milliyesi adıyla teşkil ettikleri ve altı şubeye ayrılan bu genişçe teşkilatta aralarında iş bölümü yaparak daha canlı ve disiplinli bir surette çalışmalara başlamışlardı. Her şubede bir başkan ve iki aza ve birde katip çalışıyordu. O tarihlerde Denizli Heyeti Milliyesi'nde çalışanlar: Başkan: müftü Ahmet Hulusi Efendi, şubelerde çalışan en nüfuzlu başkan ve üyelerde Tavashlı oğlu Mustafa Bey, Küçükağa oğlu Ali, Nakip Ahmet Ziya, Dr. Kâzım, başkâtip Hacı Fakizade Nevzat, Tahir Efendi zade Kâzım Efendi, Tatosman oğlu Emin Ef., Süleyman oğ. Ahmet, Yağcı oğlu Ahmet Baki, Dalamanlızade Mehmet Şükrü, müftü zade Fevzi, Belevli Yusuf, Yab. Mustafa, Hacıraşit, Dr. Mazhar Germen ve kalemde inzibat işlerinde çalışan Kapancıoğlu Hulusi, Çakır Efe ve sair beylerdir. Diğer kazalarda ise:

- 1- Çal kazası Heyeti Milliyesi: Başkan müftü İzzet Ef., aza fabrikacı Necip Bey, Hacı Mahmut Ef., Ortaköylü Emin Ef., Or-

taköylü Şakir Ağa, belediye reisi Hacı Mehmet Ağa, Derviş Efendi, Damatzade Abdullah Ef., Ahmet zade Osman Ef., Arapzade Ahmet Ef., Hacı Mustafa zade Tefvik Bey, Abdurrahmanzade Sadık Efendi, Ahmet zade Derviş, Zeybek zade Ali Ağa, İbrahim Çavuş oğlu Hüseyin, Bekir Ağa oğlu Mustafa ve yedek subay Ahmet Akşit beylerde.

- 2- Tavas Heyeti Milliyesi: Kerimin Osman Ağa "başkan", azalar Şeyh Ali zade Osman Ağa, muallim Mehmet Ali Bey, Nalbant Abdullah Ağa, Şeyh ali zade Mehmet Kâmil, Hırkacı Halil Ağa ve sair zatlardan müteşekkildir. Buldan ve Çivril kazaları işgal altında olduklarından bir malumat yoktur. İstirdadından sonra Hacı Süleyman Efendi'nin başkanlığında Nazilli'de bir heyeti milliye kurulmuştu.

Bu heyeti milliyeler vatan müdafaasında bilhassa yiyim ve giyim tedariki bakımından geri işlerde cidden başarılı bir suretle candan çalışmışlar ve vatanın bihakkın minnettarlığını kazanmışlardır. "Yalnız Sarayköy kazası Heyeti Milliyesi dökülen kanlar müstesna para ve mal olarak yarım milyon liraya yakın fedakârlık yapmıştır." Bütün bu heyeti milliyelerin yegâne düşündükleri vatanın kurtulması için fedakârlıkları hesaba katmayarak ne yapmak lazımsa tereddütsüzce ve ciddiyetle yapmaktı. Evvelâ cepheye mümkün olabildiği kadar fazla miktarda mücahit gönüllü toplayıp sevk işi başta geliyordu. Fakat yalnız gönüllülerle bu işin tam başarılamayacağı anlaşıldığından bazı esnan erbabını da silah altına celp ve sevk etmek zarureti hissedildi ve 18 Temmuz 1919'da bir nevi heyeti milliyelerce seferberlik ilan edilerek gönüllülerden başka 1300 ilâ 1310 doğumlularla bütün yedek subaylar celp ve sevk edilmeye başlandı. Nazilli ilk zamanlarda davaya pasif kalmıştı. Başlangıçta müdafa için halk arasında arap yüzbaşı demekle maruf Jandarma K. Yüzbaşı Buri Bey'in teşviklerine râğmen eşraftan Hacı Süleyman Efendi'nin cesaretsizliğinden halk da ilgisini esirgemiş ve ilk teşebbüsler yürümemişti. Sonradan tehlikenin azametini idrak eden Nazillililer de davaya katılmışlar ve

candan çalışmaya başlamışlardır. Bu geniş ve atılgan faaliyetler artık Yunanlılar'ı bihakkın ürkütmüştü. Sarayköy'de otuz bin mevcuttu bir milis ordunun hazırlandığını duyan Yunanlılar endişeler içinde idiler. Bu ciheti İngilizler'e şikayet etmiş olacaklar ki, o günlerde hususi trenle bir İngiliz heyeti Sarayköy'e geldi, vaziyeti inceledi, "Bu neticesiz teşebbüslerden vazgeçiniz" tavsiyelerinde bulunarak dönüp gitti. Sonradan anladık ki bu heyetin başkanı Yunan dostu, İngiliz yüzbaşı üniforması giymiş hakikatte yedek subay olan Söke miyan kunpanyası müdürü Hover imiş. Hover'in tavsiyesine ehemmiyet vermeyerek faaliyetini genişleten milli kuvvetlerimizin dağılmaları için teşebbüslerini yenilemek üzere hususi trenle bir deniz albayı başkanlığında ikinci bir İngiliz heyeti daha geldi. Bu heyet istasyonda Sarayköy halkı tarafından karşılandı. Bu karşılama töreni de cidden görülmeye şayandı. Gerek harekette bulunan gönüllü kuvvetlerimizin faaliyetlerini ve gerekse Sarayköy'de toplanıp Yunan ordusunun ilerlemesine mani olacak ve hatta lüzumunda taarruza bile kalkacak alan mefruz kuvvetleri yerinde görmek üzere mütareke komisyonu namına İngiliz Akdeniz filosu amirali Galtrop tarafından gönderilen ve bir deniz albayı başkanlığında Sarayköy'e gelen bu İngiliz askeri heyeti Sarayköy istasyonunda trenden inerlerken pek asabi ve endişeli idiler. Çünkü bu treni demiryolunun Menderes'i geçtiği noktadaki köprüde milis kuvvetlerimiz tevkif etmiş ve trenin köprüyü geçmelerine mani olmuşlardı. Nihayet siyasi bir İngiliz heyeti olarak geçmelerine vuku bulan istizan üzerine belki bizlere de faydası olur düşüncesiyle heyeti milliye müsaade etmişti. Bu hususi müsaade Sarayköy'e kadar nöbetçilerimizin nezaretinde gelen bu heyet tabii birçok ihtimalleri düşünerek asabi ve endişeli olmakta haklı idiler.

Sarayköy istasyonunda kadınlar dahi sopa ve tek av tüfeklerle silahlanmış oldukları halde binlerle istikballi bu heyetin önüne çıktı. Bilhassa Sarayköylü Adöv Ayşe adındaki mücahit kadınıymız diğer bazı silahlı kadınlarla halk içerisinde fırlayıp çıkarak İngiliz heyetine karşı yürüyüp "Efendiler, sizde insaf yok mu, nedir bu yaptığınız?

Bu ümmeti Muhammede acı mıyor musunuz? Bu kudurmuşları bizim üzerimize neden gönderiyorsunuz? Gelecekleri varsa görecekleri de vardır” diyerek tüfeğini kaldırıp heyetin üzerine yürümesi cidden görünmeye değer, heyecanlı bir manzara idi. Heyet hepsini dinledi, konuşmalarda bizzat ben tercümanlık yapıyordum, zira halk heyetin getirdiği Rum tercümana haklı olarak itimat etmiyordu. Nihayet be konuşmalarda ve ertesi günü bu heyet önünde ve hükümet avlusunda yapılan binlerce kişilik mitingte “Yunanlılar’ın bu haksız işgal ve mezaliminin bunca protestolara rağmen hâlâ devam edip genişlemesi karşısında artık milletin silaha sarılmak mecburiyetinde kaldığı ve binaenaleyh Yunan ordusunun bundan sonra olsun daha fazla ilerlemesine ve genişlemesine müsaade edilmemesi ve mezalime bir son verilmesi için kendilerinin kıymetli delâletleri”ni diler mahiyetteki ricalar halkın gözyaşları ve silahlı kuvvetlerin de nümayişleriyle kendilerine anlatıldı. Buna karşı heyetin verdiği cevap “Hakkınız var, tavassut edeceğiz, bundan sonra Yunan ordusunun daha fazla ilerlemesine müsaade etmiyeceğiz, müsterih olun ve dağılın” mahiyetinde idi. Bu vaade sevinen halk o geceyi Sarayköy’de kaymakam Ferit Bey’in evinde geçiren bu İngiliz askeri heyetine karşı ziyafetler vermek ve kendilerine arzuları üzerine atlar tedarik ederek karadan Nazilli istikametinde Yunan işgal sahasına kadar teşvi etmek suretiyle haklarında tezahürat ve mimisafirperverliklerde bulundu. Fakat ertesi gün geçtiği yerlerde gördüğü milli kuvvetler hakkında malumat edinen bu İngiliz heyeti -ihtimal ki içlerinde İngiliz üniforması giymiş Yunan subayları da vardı- Nazilli’ye avdet eder etmez vaitlerine rağmen milli kuvvetleri az görmüş olacaklar ki (yahutta bu milli kuvvetlerin daha da çoğalmasına imkân ve meydan vermemek için) Yunan ordusunu taarruza kaldırdılar. Bu manzara karşısında yeise düşen halk artık bütün asabiyetiyle ve tam manasıyla nefsini müdaafa için silaha sarılmak ve savaşmak zaruretini bir daha duydu. Artık nazari mahiyetten ileri gidemeyen protestolar bir tarafa bırakıldı ve tam manasıyla ciddi surette savaşa karar verildi ve milli mücadeleye karar verildi. Asabileşen mücahitlerimiz coşkun bir halde savaşa atıl-

dılar ve Aydın istikametinde taarruzlarına bütün şiddetiyle koyuldular. Bu nun için de 27 Haziran 1919 tarihinde bütün mücahit kuvvetler Aydın'a büyük bir baskın vermek üzere Yunanlılar'ı kovalayarak Umurlu'da toplandılar. Yörük Ali Efe çetesi de burada idi. Topçu binbaşısı İ.Hakkı ve binbaşı Hacı Şükrü Beyler'de burada idiler. Bu sırada -2 Temmuz'da- Tavas'tan köpekçi Nuri Efe ve muallim Mehmet Ali Beyler idarelerinde gönderilen bir mücahit grubu da civardaki Serçe köyüne yerleştirdi. Tavas'tan mülazım Mümtaz Efendi'nin yıldırım müfrezesi, Hırkalı Halil Ağa müfrezesi, Acıpayam'dan müftü Hasan ve Kızılhisarlı Hasan Efendiler müfrezesi, Acıpayam'dan mülazım Ethem Efe müfrezesi de oradaki kuvvetlere iltihak ettiler. Bu suretle Umurlu âdeti büyücek bir karargâh halini aldı. Bu kuvvetlere civar halktan da iltihaklar vaki oldu. Artık Aydın'a baskına karar verilmişti. Fakat günü saati vardı. Dağınık bir halde olan bütün kuvvetlerin tensik edilerek taarruzda tek kumanda altında toplanması ve idaresi icap ediyordu. Zira Aydın'da müdafaada muharebeyi kabul etmiş, tam teçhizatlı, yayılmış bir Yunan alayı vardı. Ertesi günü bayram idi. Sarayköy müfreze kumandanı yüzbaşı Süleyman Bey acele etti. "Bayram namazını Aydın'da kılacağım" diye kimseyi dinlemeden ve vaktinden evvel kitasiyle harekete geçti. Fakat pusuya düştü veyapılan müsademedede kendisi şehit düştü ve hatta mahiyetindeki mücahitlerden Borazan Şaban oğlu Osman Çavuş, Ali Çavuş ve Hamza da bu meyanda şehit düştüler. Borazan Osman Çavuş'un Yunanlılar tarafından vahşiyane bir surette derisinin yüzüldüğü, sonradan cesedi elimize geçtiği zaman görülmüştür. Keza bu müsademedede Kızılhisarlı Süvari Mustafa Ali ile Kozalı'nın Esat ağırca, Hacı Molla oğlu Ömer de sağ kolundan olmak üzere yaralandılar. Bu yaralılar tedavileri için savaş gerisi olan Umurlu'ya gönderildiler. Bu harbe Sarayköylü binbaşı Hacı Necip zade Etem Bey de (yedek subay Cemal ve 32 nefer süvari ile) iştirak etmiştir. Sarayköylü Mehmet Ali kaptan da bu savaşta yaralık göstermiştir. Ertesi günü umumî taarruz başladı. Top yatağında mühümce savaşlar oldu. Yunan alayı dayanıyordu, Yunanlılar top da atıyorlardı. Savaş kızıştı, bizim

kuvvetler Yunanlılar'ın top atışı karşısında biraz bocaladılar. Bunu gören topçu binbaşı İsmail Hakkı Bey 57. Tümeden dah evvelden ihtiyaten getirttiği iki topu savaşa soktu ve bu toplarla piyadelerimizi korumak için Aydın'ı dövmeğe başladı, işte o vakit Yunanlılar "Eyvah! 57. Tümeinde savaşa katıştı" diyerek endişeye düşmüşler ve bu suretle de maneviyatları çok sarsılmış, biz bunu sonradan duyduk. Esasen daha önceden Yörük Ali tarafından Malgaç köprüsünün basılarak bir Yunan müfrezesinin yok edilmesiyle maneviyatı sönük olan düşman nihayet mücahitlerimizin sert hücumlarına dayanamayarak Müslümanları toplayıp camilere doldurarak üzerlerinden kitlemiş ve her tarafı ateşe vererek kaçmıştı.

28/29 Haziran'da Aydın yanıyordu. Artık Aydın kuvvetlerimiz tarafından 30 Haziran 1919'da tamamen istirdat edilerek işgal edildi. Yörük Ali Efe hemen Pınarbaşı tarafından Aydın'a girerek hapishaneyi işgal etti ve bütün hapisleri bırakıp yanmakta olan memleketi, yuttaşları kurtarmak için azami bir gayretle çalışıyordu. Fakat maatteessüf kuvvetlerimiz harekât yüzünden, uzun zaman yorgun ve kirli düştüklerinden, Sarayköy'e avdet mecburiyetini hissederek panik halinde kaçmakta olan düşmanı takip etmemek gibi büyük bir gaflete ve hataya düştüler. Sarayköy'den giden mücahitlerimizin süvarilerden ibaret olanlarının çoğunluğunu teşkil eden kısmı bir gün tozu dumana katarak Sarayköy'e geri döndüler. Tamamen süvari mücahitlerden mürekkep olan bir müfrezemiz karadan Buldan istikametindeki Menderes Köprüsünden Sarayköy'e doğru ilerlerken Nazilli ve Aydın'ı istirdat etmelerinden mütevellit zafer neşesile vaktiyle kendilerine çok fenalık eden Rum mahallesi sakinlerini de belki korkutmak amacı ile binlerce cephanesini sarf ederek havaya silah ata ata ve millî marşlar söyleye söyleye tezahürat yapıyordu. Bütün kasaba halkı kendilerini ta kasaba dışındaki kanarede istikbale gitmişlerdi. Mücahitlerimizin gelmesiyle herkes sarmaş dolaş birbiriyle öpüşüyorlardı. Yaralananlarla şehit olanların yakınları alay içinde beklediklerini bulamayınca bütün halkla beraber matemlere bürünmüş durumda

gözleri yaş dolu çığlıklar koparıyorlardı. Alay bu şekilde yine hareket ettikleri yere , çarşı içindeki kuyunun önüne geldi, ki şimdi bu yerde mütevazı bir abide dikilmiş olup yine orada her yıl Sarayköylüler geçmişî hatırlama gayesi ile törenler yapmaktadır. Orada kendilerine yine heyeti milliye namına Emin Aslan Tokat “Hoşgeldiniz gazi yiğitler, gazanız kutlu olsun, inşaallah bu mücadeleyi zafere kadar devam ettireceğiz ve behemahal kazanacağız. Vatan için şehit düşenlerin ruhlarına fatihalar okuyalım ve onların önlerinde secde ile eğilelim” maalindeki nutku ile törene son verildi ve herkes evlerine dağıldı. Bu suretle cephede takip edilmeyen düşman arkasına bakıp kovalanmadığını görünce durdu ve tekrar toplanarak geri dönme fırsatını buldu. Geriden de yardımcı kuvvetler alarak tekrar Aydın üzerine çullandı, Aydın’da kalan mahdut miktardaki milli kuvvetlerimiz gerçi hayli çetin müdafaa harpleri verdiler, ancak Yunanlılar’ın üstün kuvvetleri karşısında duramayarak ricata mecbur oldular. Ve bu suretle güzel Aydın 3 Temmuz 1919’da tekrar Yunanlılar’ın eline düştü. İşte o zaman mücahitlerimiz tarafından Aydın’ı kaybetmeden mütevellit teessürle “Aydın Aydın güzel Aydın / korkma bizden ayrılmadın” marşı yakılarak terennüm edildi. Bu marş hala mekteplerimizde söyleniyor. Aydın’dan gerilere doğru ricat etmekte olan kuvvetlerimiz artık nihayet köşkte tutunabildi ve bir hayli daha sert müdafaa savaşlarından sonra inatla köşk cephesini tesis ettiler. Artık 30 Temmuz 1919 tarihinde umumi karargâh kati olarak köşkte kuruldu ve yerleşti. Bu sırada dağda eşkiyalık yapmakta olan ve hatta o günlerde Bozdoğan hükümet konağını bile basan meşhur eşkiyalardan demirci Mehmet Efe’nin milli ve hissi duyguları tahrik edilerek Nazilli’den Hacı Süleyman Efendi ve Pırle Beyli köyünden Mehmet Bey ve Hamza Bey delâletleriyle gağdan indirilmesi ve şu nazik zamanda vatan müdafası için vazifeye gelmesi teşebbüsüne geçildi. Yurdu ve dinini korumak için bu teklifi ve ödevi demirci Mehmet Efe kabul etti ve 20 küsur kızan ile beraber dağdan enip köşk cephesindeki karargâha iltihak etti.

Köşk artık milli Aydın cephesinin siyasi ve askeri merkezi olmuştı. Bu sırada köşkte bir hayli mühim şahsiyetler toplandı. Bunlar demirci Mehmet Efe, Yörük Ali Efe, 57. Tümen komutanı Albay Şefik, Binbaşı İsmail Hakkı, Binbaşı Hacı Şükrü, Yüzbaşı Jandarma K. Nuri, eski milletvekillerinden İlhami, Denizli müftüsü Ahmet Hulusi, Teğmen Zekâi ve yedek teğmen Necmi, Dokuzun Hasan Hüseyin Efe, Zurnacı Ali Efe, Dokuzun Mehmet Efe, Sökeli Ali Efe vesaire gibi kimselerdi. Bunların aralarında yapılan bir toplantıda cephenin islâhve tesbiti lüzumuna ve gönüllülerin askeri bir teşkilâta bağlanmasına ve Binbaşı Hacı Şükrü Bey'in "Aydın ve havalisi cephe komutanı" sıfatıyla çalışmasına ve Binbaşı İsmail Hakkı Bey'in de cephenin topçu komutanı olmasına karar verildi ve işe başlandı. Bu sırada 57. Tümen subayları göya milis kuvvetlere mensupmuş gibi başlarına puçular sarmışlardı. Bu suretle köşk cephesi az çok tanzim ve tensik edilerek tesbit edilebilmiş ve bundan sonrası için düşmanın serbestçe ilerleyişi artık kati olarak durdurulmuştu. Bu cephe bir taraftan Ödemiş istikametine doğru uzatılmış ve adına da Balyanbolu cephesi konmuştu. Yunan ordusu müdafaasız bölgelerde artık silâh omza yürüyemiyordu. Karşısında gönüllü mücahitlerle efe ve zeybeklerden mürekkep az çok bir komuta altında idare edilir teşkilâtli bir kuvvet cansiperane bir surette vatan topraklarını kahramanca müdafaaya başlamıştı. Bu silâhli müdafa, vatani ödevlerini müdrük atılgan, cesur, yurtsever ve celâdetli komutanlar sevki idaresinde başlangıçta daha ilerlerde meselâ İzmir'de Yunanlılar'ı çıkartmamak suretiyle başlasaydı, süphesiz Yunan ordusu bu suretle müdafaasız bırakılan topraklarımızda yerli Rumlar'ın da katılmasıyla yuvarlanan kar topu gibi kolaylıkla büyüyüp ilerleyemez ve hiç olmazsa milen hattını geçemez ve yurdumuz da bu kadar tahrip ettirilmemiş olurdu.

"İtilaf devletleri tarafından Yunanlılar'a milen hattına kadar ilerlemeleri ve bu hattı geçmemeleri emredildiği halde Yunanlılar ortalığı sahipsiz ve müdafaasız bulunca 2 Kasım 1919 tarihinde bu hatta da duramayıp ilerlemişlerdir." Bundan dolayı evvelâ İstan bul hüküme-

ti, sonra da sırasıyle ellerindeki mücehhez müdafaa kuvvetlerine rağmen pasif kalan İzmir'deki askeri otorite "kolordu ve komutanı Nadir Paşa" ve nihayet aynı hatayı irtikâp eden Aydın'daki 57. Tümen komutanlığı "komutanı Alb. Şefik" tarih karşısında sorumludurlar. "Göya o sıralarda İzmir'de bulunan 17. kolordu komutanı Nadir Paşa keyfiyeti harbiye nezaretine bildirmiş ve talimat istemiş ise de harbiye nazırı Şevket Turgut Paşa cevaben, mütareke icabıdır mutavaat ediniz, demişse de vatan müdafaası için bu cevap Nadir Paşa için tabiatıyla bir mazeret olamaz."

Berekte versin ki tarihin başladığı günden beri egemen yaşamış, kölelik nedir bilmemiş ve medeniyet âleminde büyük hizmetler ederek ölmez eserler bırakmış yüce Türk milleti ve Türk yurdu bu suretlerle kutsal ödevlerini yapamayan aciz hükümet adamlarile komutanların "bu millet tarih boyunca büyük başarılarile şanlı zaferler kazandıran ve hâlâ benliğinde onların nimetini taşıdığı kahraman büyük devlet adamları ve komutanlara malik olmakla ne kadar iftihar ederse matteessüf yine tarih boyunca kendisine ihanet eden hain bazı devlet adamlarile komutanlara da rastlamakla o derece dilhundur." İhaneti karşısında kutsa tanıdığı milli varlığını korumak için bizzat ayaklandı, savaştı ve nihâyet bin fedakârlıklarla milli mücadele zaferi kazanarak bugünkü şanlı ve egemen durumuna kavuştu.

Ne ise köşkte tesbit edilen cephede düşman yine ara sıra taarruzlar ile kuvvetlerimizi yokluyordu. Bereket versin üstün kuvvetlerle yapılan bu düşman saldırıları karşısında cephemizde mücahitlerimizin kahramanca müdafaasında, salâbetini ve metanetini muhafazada devam ediyordu. Fakat idarede birlik ve işe işlerini tanzim için başka türlü, daha geniş bir teşkilâta ihtiyaç duyuldu ve bu maksatın temini için de binaenaleyh Nazilli'de bir kongre toplanmasına karar verildi.

NAZİLLİ KONGRESİ

6 Ağustos 1919 tarihinde Nazilli’de Ali Bey zade Ali Bey’in hanesi salonun toplanan bu kongre cephenin celp edilecek askerlerle takviyesi mali ve aynı kaynakların darlığını ve kifayetsizliği önlemek için bütün muhite şamil genişçe otoriteli bir genel idare merkezinin kurulması lüzumu ve levazım teşkilatı zaruretleri görüşüldü. Neticede her kazadan gelecek ücretli mürahaslardan teşekkül etmek ve merkezi Nazilli’de olmak üzere 45 kişilik “Aydın Cenup Cephesi Müdafai Hukuk Heyeti Merkeziyesi” adlı bir teşekkülün kurulması uygun görüldü. Bu kongrede Denizli’yi Helvacı oğlu Mehmet, Sarayköy ilçesini müftü Ahmet Şükrü, Tavas’ı Şeyh Ali zade Mehmet Kemal, Buldan’ı müderris Hacı Salih, Çal’ı Hacı Zekeriyalar’dan Tefik beyler temsil etmişlerdir. Tabii diğer kazalardan da murahhaslar gelmişti.

“Aydın Cenup Cephesi Müdafai Hukuk Heyeti Merkeziyesi” artık her kazadan (buna ait belgelerin suretleri eklidir) kendi heyeti milliyeleri teşkilâtı tarafından seçilerek gelen murahhasların iştiraki ile teşekkül ederek kendisine Nazilli’de istasyon civarında şimdiki Demirci Mehmet Efendi’nin evi olan binayı merkez yaparak çalışmaya başladı. Bu bölgede halk arasında kısıtlanmış olarak “heyeti merkeziye” adıyla anılan bu heyet teşkilâtını şu suretle kurmuştu.

- 1- Başkanlık Divanı: Başkan Avukat Ömer Bey, Başkanvekili Nazillili Hocazade Tefik Bey ve bir kâtibî umumi, avukat Sami Bey.
- 2- Teşkilât Ercümeni: Başkan Çal kazası murahhası Tefik Bey ve arkadaşları.
- 3- Teftiş Ercümeni: Başkan Acıpayam murahhası Kâmil Bey, Sarayköy murahhası Emin Arslan Tokat, Isparta murahhası Turgut.

- 4- Levazım Encümeni: Başkan Atçı murahhası Ali Enveri Bey ve arkadaşları, Sultanhisar murahhası Ali Zühdü Bey.
- 5- İstihbarat Encümeni: Başkan Tavas murahhası Yüzbaşı Tahsin Bey ve arkadaşları.
- 6- Maliye Encümeni: Başkan Karacasu murahhası Tahsin Hulki Bey ve arkadaşları.

Bununla beraber iş bölümünde çeşitli ödevler alan delegeler lüzumuna göre yer değiştirir ve ihtisaslarına göre başka ödevlerde ve yerlerde de çalıştırılırlardı. Bütün bu işbölümleri ve delegelerin ödevleri ve yer değiştirmeleri umumi heyet tarafından yapılan toplantılarda gizli seçimlerle kararlaşırdı. Bu kararların infazı hususuna da umumi başkanlık memur edilirdi. Bundan sonra artık bütün il ve ilçeler ta Antalya ve Afyon'a kadar, bütün heyeti milliyeler teşkilâtı Nazilli heyeti merkeziyesine bağlı olmuşlardı. Bütün teşkilata Nazilli heyeti merkeziyesi emir verir ve emri muta addedilirdi. Nazilli heyeti merkeziyesi on küsur vilâyetin birleşmesinden hasıl olmuş âdeta federal bir hükümeti muvakkate halinde çalışıyordu. Heyeti merkeziyenin kongrece tesbit edilmiş âdeta anayasa mahiyetinde bir de tüzüğü vardı.

Heyeti merkeziyeye talep üzerine taşra heyeti milliyeleri tarafından asker, para ve ayniyat olarak lâzımı kadar muhtelif eşya bölgele-ri halkından toplanır ve gönderildi. Nazilli'deki levazım anbarlarına makbuz mukabili teslim edilip toplanan bu eşya levazım encümeni marifetiyle cephe ihtiyaçlarına sarf edilirdi.

Nazilli heyeti merkeziyesinin faaliyeti müddetince teşekkülünden lağvına kadar geçen zamanda Sarayköy murahhaslığını nöbetle Sarayköylü Ahmet oğlu Mustafa, Derviş oğlu Hüseyin Hüsnu ve Tokatlı oğlu Emin Arslan Tokat temsil ve ifa etmişlerdir.

Aydın cenup cephesinde cereyan eden bu olaylara muvazi olarak Balıkesir bölgesinde de milli mücadele hareketleri devam ediyordu.

Burada Kâzım Özalp, Hacı Muhittin Çarıklı, Vasıf Çınar ve Necati (eski Milli Eğitim Bakanı) vesaire gibi aydın vatandaşların önderliği ile Balıkesir bölgesi halkı da ayaklanarak düşmana karşı durmuşlar ve meşkur başarılar elde etmişlerdir. Ali Çetinkaya'nın bu bölgede aylık kazasını müdafaa için ilk kahramanlığı göstermek suretiyle ortaya atılışı cidden büyük bir fedakârlık timsalidir ki millet bunu asla unutmayacaktır. Aylık'a 28 Mayıs 1919 tarihinde iki Yunan torpidosu himayesinde gemilerle gelen Yunan kuvvetleri çıkarıldı. Fakat o sırada orada bulunan 172. Alay komutanı Ali Çetinkaya'nın mütecellidane ve cesurane emirleriyle ilk defa askeri kuvvetler tarafından silahla mukabeleye başlanmıştı. Bütün bu faaliyetler neticesinde Şimal Cephesi Müdafai Hukuk ce Reddi İlhak Heyeti Merkeziyesi Hacı Muhittin Beyi'in başkanlığında 10.9.1919 tarihinde kurularak bölgesini Yunan işgalinden korumak için büyük fedakârlıklar göstermiş ve menhus işgali hiç olmazsa uzunca bir müddet geri bıraktırmıştı. Fakat ne çare ki düşmanın üstün kuvvetlerle yaptığı saldırılar karşısında dayanamayarak Balıkesir 30 Haziran 1919 tarihinde yine işgal edildi. Keza aynı suretle Kütahya'da da İbrahim Tahtakılıç'ın başkanlığında bir heyeti merkeziye kurulup vatan müdafaasında meşkur hizmetlerde bulundu. O bölgelerde de en çok askeri hareketler yapan kuvvetlerin başında Çerkez Etem vardı.

Alaşehir Kongresi: Alaşehir, Salihli Bölgelerinde kasaba hattı boyunca Yunan ilerlemesine karşı duran milli ve mahalli hareketler vardı. Bu havalideki askeri hareketleri Çerkez Etem çetesi müstakillen ve hâkimane bir surette idare ediyordu. Nihayet bu cephe ile Aydın cephesi hareketlerinin ahenkleştirilmesi suretiyle birleştirilmesi ve düşmana karşı yapılan ve yapılacak hareketlerde daha iyi müsabet verimler alınabilmesini sağlama amacıyla her iki bölge delegelerinde mürekkep bir kongrenin Alaşehir'de toplanması düşünüldüğü kararlaştırıldı ve 16 Ağustos 1919 tarihinde Alaşehir'de bir kongre toplandı. Bu kongrede Demirci Mehmet Efe ve Çerkez Etem de bulundular. Denizli'yi hocazade Tahir Efendi ve Mirasçı oğlu Şükrü

Bey, Sarayköy heyeti milliye reisi müftü Ahmet Şükrü, Buldan'ı Hat-tat zade Mehmet Efendiler temsil ediyordu, müzakereler neticesinde cephelerde lüzumunda harekât birliği esası kararlaştırılmıştı. Fakat maatteessüf Alaşehir de 24 Haziran 1919'da üstün Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildi. Alaşehir bir defa tarafımızdan istirdat edildi ise de sonradan tekrar ve uzunca müddet işgal bedbahtlığına uğradı. Nazilli heyeti merkezivesi gün geçtikçe tekâmül etmekte ve bölgesini medeni ve vatanperverane bir bir surette pek güzel idare edip dururken, bölgenin başına musallat olan cahil, cani ve tilki kadar kurnaz bir diktatör türemeğe başladı. Neticede cephede zaruri bir komuta değişikliği oldu. Binbaşı Hacı Şükrü Bey "Aydın cephesi", Demirci Mehmet Efe de "Umum" komutanı oldu.

EFELER SALTANATI

Demirci Mehmet Efe kazdırttığı “Umum Kumandan Demirci Mehmet Efe” mührü ile artık bu bölgede korkunç bir amiri mücbir olmuştu. Kendisi 4 Eylül 1919 tarihinde karargâhını Nazilli’ye nakleterek umum kumandan sıfatı ile Forbes miyan kumpanyasının köşkünü işgal etmiş ve maiyeti erkânı, kızanları ve kadınlarla âdetâ bu köşkte saltanatlı bir kral hayatı sürmeye başladı. Efeyi görmek de artık güçleşti ve kendisi birtakım teşrifatlara tabi olmağa başladı. U.K. Demirci Mehmet Efe’nin bu saltanatını kıskanan Yörük Ali Efe de kendisini “Köşk Cephesi Komutanı” ilan ederek Çine ve Muğla havalisini hükmü altına almış, karargâhını Sultanhisarı’nda kurmuştu. O da aşağı yukarı kendi muhitinde bir kral gibi yaşıyordu. Her iki efenin maiyetinde yüzlerce zeybek kızan sırf onların muhafızlığını yapıyordu. Cepheden uzak bulunan be cahil ve küstah güruhum iaşesi heyeti merkeziye ve milliyelerin omuzlarına artık pek ağır bir yük olmağa başlamıştı. Demirci Mehmet Efe kurnaz, korkak, Yörük Ali Efe de aksine saf ve cesurdu. Her iki efenin arası rekabet ve kıskançlık yüzünden gittikçe açılıyor ve aralarında uçurumlar hasil oluyordu. Bu gidiş bazen cepheyi sarsacak kadar tehlikeler bile arz ediyordu. Heyeti merkeziye ve onu idare edenler bu iki efenin idaresinde ve ispatında çok ıstırap çekmişlerdi. Hâlâ bu zatlar o zamanın acı hatıralarını taşımaktadırlar. O zamanın havasını anlatabilmek için bu hatıralardan bir kaçını nakletmek faydalı olacaktır.

1- Sultanhisarı’nda karargâhında oturan Köşk cephe K. Yörük Ali Efe ile (Köşk cephesinde Yörük Ali Efe namına askeri işlerini askeri müşaviri Yüzbaşı Zekâi Bey idare ediyordu.) Nazilli’de karargâhında saltanat süren U.K. Demirci Mehmet Efe aralarında kıskançlık o dereceye geldi ki bir gece Yörük Ali Efe’nin kızanlarıyla beraber Nazilli’de Demirci Mehmet Efe karargâhını basarak onu öldürüp intikam alması ve bu suretle rakibini bertaraf etmesi tehlike ve

ihtimali vardı. Fazladan Yörük Ali Efe Nazilli'deki heyeti merkeziye mensuplarını da Umum K. Demirci Mehmet Efe'nin tesiri altında çalışan dalkavuklar telakki ediyor, onları da kendisine yardım etmediklerinden "Nazilli'ye bir gelirim hepsini çil yavrusu gibi dağıtacağım ve yakalayacaklarımın da derilerine saman basacağım" diye tehditler savuruyordu. Yörük Ali Efe gerilerdeki heyeti milliyeler mensupları hakkında da aynı düşünceye sahipti. Bir gün Nazilli'de birkaç arkadaş evimizde evham içinde uyumaya çalışıyorduk. Gece yarısından sonra derince bir uykuya dalmıştık ki bu sırada bir silah sesidir başladı. Havaya binlerce el silah atılıyordu, ödümüz koptu "eyvah galiba Nazilli'yi Yunan veyahut Yörük Ali Efe bastı" diye telaş ve korku içinde arkadaşlar hep beraber yataklarımızdan fırladık, acele giyinip doğruca U. karargâha uğradık. Bir de anladık ki meşaleler meydanda yanmış zeybekler şenlik yapıyor. Meğer Umum K. Mehmet Efe coşmuş kalkıp zeybek oyununu oynamış, kızlarını da oyun esnasında zeybeklik âdeti üzere efelerinin şerefine havaya silah atıyorlarmış. Halbuki zavallı heyeti merkeziye silah, cephane, yiyecek, giyecek tedarik etmek için ne çok müşkülâtle uğraşıyordu. Hele büyük müşkülâtle ele geçirebildiği mahdut miktar cephaneyi sayı ile cephedeki askere dağıtıp bunları düşmana karşı savaşlarda bile gayet idareli kullanmaları istenip duruken efeler lüzumsuz yere havalara endahat yapmak suretiyle cephane israfı yapıyorlardı. Keza cephe-
deki askerlere peynir, zeytin ekmek dağıtılırken efelere yemek beğendirilemiyordu, Artık efeler o hale geldi ki sofralarında dondurma eksik olmazdı. Her gittikleri yerde kızanlar binbir çeşit çapulculuklar yapıyor ve bu suretle heyeti milliyeleri ve halkı kendilerinden usan-dırıyorlardı.

2- Heyeti merkeziye gece gündüz bu iki efe arasındaki geçimsizliği bertaraf edebilmek için âdeta çırpınıyordu. Zira bir gün bu efeler arasında bir müsademe vuku bulacak ve bundan da cephe sarsılacak, neticede tabi düşman da fırsattan istifade ederek ilerleyecekti. Bu bakımdan bilhassa endişemiz pek büyüktü. Bu takdirde efeler silahları ellerinde, geldikleri yerlere gidebilirler yani tekrar dağa çıkabilirlerdi, bir şey kaybetmezlerdi. Fakat memleketin ve halkın hali ne

olurdu?.. Bunu düşünen heyeti merkeziye daima bu meşhur iki efeyi barıştırmak teşebbüslerine girişiyordu, fakat bir türlü söz anlamayan bu cahil adamlar üzerinde teşebbüslerinde muvaffak olamıyordu, bu işi nasıl başarabilmeli?

Nihayet heyeti merkeziye Sarayköy murahhası Emin Aslan Tokat, Nazilli murahhası hoca zade Tefik ve Sultanhisar murahhası Ali Zühtü Beyleri tekrar bu barış teşebbüsü için Sultanhisar'na yolladı. (Heyetle beraber ben de) Yörük Ali Efe'nin karargâhına gittik. O sırada başının ortasında bir tutam saç ile henüz avdan gelen Yörük Ali Efe sac üzerinde pişirilmiş otuz kırk kadar serçe kavurmasıyla bağdaş kurmuş bir halde oturmuş yemek yiyordu, biz bekledik, bize "hoş geldiniz, buyurun yemek yiyelim" dedi. "Bizde "hoş bulduk, siz buyurun efe, biz yemeklerimizi yeyip de geldik" dedik. Efe yemeğini yeyip bitirip, ellerini yıkadıktan sonra yanımıza geldi. Hoş beşten sonra meseleyi açık kendisinden ricalarda bulunmak üzere idik. Fakat hiçbirimiz cesaret edipde söze başlayamıyorduk. "Sen söyle sen söyle" deye birbirimizin yüzüne bakıyorduk. Bu sırada kahveler geldi, kahveleri içerken ben biraz cesaretle ve arkadaşlar susunca (belkide arkadaşlar bu susmalarile bana bir azizlik yapmak istediler), ben nihayet söze ağaç ile "Efem..." der demez efe sert bir çehre ile yüzüme bakarak "Ulan sen karımın bıyıklarını neden kestiriyon?" dedi. Ben şaşırđım ve kekeledim ve ne diyeceğimi de unuttum. Hülâsa ödevimizi yapamadan ve efeye bir şey söyleyemedem Nazilli'ye geri döndük. Aksi takdirde yoktan bir vukuat olabilirdi.

3- Gerek Demirci Mehmet Efe ve gerekse Yörük Ali Efe gittikleri yerlerde (bu efeler daima kızanlarile ve hususi trenlerle gezerlerdi) hapisaneleri boşalttıyorlar ve gözlerine kestirdikleri güçlü kuvvetli, genç kanlı katil mahkûmları yanlarına kızan alıyorlardı. (kızan, efelerin öl dedikleri yerde ölen, efesi için ölümü göze alabilen sadık zeybek adamlara derler). Bu suretle itimat ettikleri zeybekleri efeler kendileri için önemli gördükleri ödevlerde kullanırlardı. Meselâ bunlardan Sökeli Ali Efe Nazilli'de merkez komutanı, Dokuzun Mehmet Efe takip komutanı, Dokuzun Hasan Hüseyin Efe İnzibat komutanı,

Zurnacı Ali Efe tren ve lokomotiflerde komutan, Çakır Efe, Kazım ve Mahmut Efeler Denizli, Köpekçi Nuri Efe Tavas, Alim Efe Kaletavas, Kâmil Efe Karacasu, Kara Mehmet Efe Sarayköy inzibat komutanları idiler.

Ayrıca Demirci Mehmet Efe'nin maiyetinde daima Kara Mustafa, Arnavut Yaşar gibi cellatları da vardı. (Kara Mustafa Denizli vakasında 70 küsur adamı enselerinden kesmek suretiyle öldüren cellât olup kaçaklıkta Sarayköy kazasının Sığma köyünde yakalanarak öldürülmüştür.)

Yörük Ali Efe de aynı yolda idi. Onun sağ gözü "emmi" dediği Duacılı köyünden molla Beki idi. Çal inzibat komutanı Ali Kurtlu Dede Efe'yi de çok tutardı. Bu efeler zamanla işi o kadar azıttılar ve gemi azıya aldılar ki bu devrede sekiz on vilâyet içerisinde hükümet otoritesi âdeta sıfıra düşmüştü. Kendilerini saymayan valileri, kaymakamları, subayları hapsederler, döğerler, hatta öldürürlerdi bile. Bir gün, Sarayköy inzibat komutanı Kara Mehmet Efe 10 kadar kızanı ile birlikte kunduracı Yanıko ustanın evinde bir içkili oturak âlemine dalar; bu evin iki tane güzel körpü kızı da vardır. Bu kızlar da efeye hizmet etmekte imişler, kaza kaymakamı Mithat Bey (Sarayköylüler'in Cüce Mithat dedikleri Aydınlı İzzet Bey'in oğlu olup sonradan mülkiye müfettişi ve Kırşehir valisi olan zat) bir gece bunlara rakı sofrasında birkaç jandarma ile baskın eder ve dağılmalarını söyler, efe de "yapma kaymakam din kardeşiyiz" der. Kaymakam da bu alaylı tavır karşısında hiddetlenerek (göya iki jandarma ile hükümetin otoritesini tanıtacak) "dağın diyorum size" diye bağırır, efe kızar hemen kalkar kaymakamı tabiri amiyanesiyle eşek sudan gelinceye kadar bir güzel döğer, jandarmalar kaçır, kaymakam da yağ yedikçe söğer, iri yarı güçlü kuvvetli olan cahil ve hergele efe de kaymakamı ayaklarından yakalar ve çarşı ortasından başı aşağıda olarak kuyunun önüne kadar sürükler, bu sırada halk efeye (yapma, bırak efe) diye yalvarır, fakat sarhoş ve kızgın efe ayaklarından yakaladığı kaymakamı, baş aşağı kuyunun içine atmak ister. Bu sırada heyeti milliyeye ve belediye başkanlarına acele haberler gider. Onlar

da gece yataklarından kalkarak gecelik elbiselerile koşa koşa vaka mahalline gelirler ve bin yalvarmalarla nihayet kaymakamı efenin elinden kurtarırlar.

Bitkin ve baygın bir halde yatmakta olan kaymakamın hemen vücuduna taze deri sarıldı. Kaymakam evinde bir suretle dört beş gün deriye sarılı bir halde yatağında tedavi altında bırakıldı. Bu suretle Kaymakam kat'i bir ölümden kurtarılabilirdi. Olay heyeti milliyeye Nazilli'de Umum K. Demirci Mehmet Efe ve mutasarrıf maiyetleriyle ve cellatlarıyla birlikte ve hususi trenlerle Sarayköy'e geldiler.Şimdi Emin Aslan Tokat'ın oturduğu konakta misafir olarak yerleştiler. Ve derhal Kara Mehmet Efe'yi celbettiler. Demirci Mehmet Efe "Ulan burada başımıza eli kıran baş kesen mi kesildin, eşek herif nedir bu yaptığın" der. Kara Mehmet Efe de "Ben ettim sen etme efem" demesiyle beraber Demirci Mehmet Efe'nin bir işaretiyle cellâtlar hemen Kara Mehmet Efe'yi şakırrrt silah altına aldılar, bu saniyede hepimizin önünde nerede ise Kara Mehmet Efe'yi öldüracaklardı. Doğrusu hepimiz korktuk, fakat bereket versin hemen arkasından Umum Kumandan Demirci Mehmet Efe "Alın silahlarını" dedi. Bu sırada Kara Mehmet Efe'nin kızanları da diğer cellatlar tarafından silah altına alınmışlar, hepsi "davranma" halinde idiler. Kara Mehmet Efe böyle bir sağına soluna bakındı, şüphesiz silaha davranacak ve zeybeklik usulünce silahlarını teslim etmeyecek karşısındakini öldürecek veya ölecekti. Fakat heyhat, iş işten geçti, çünkü davranabilmek imkansızdı. Hemen cellâtlar ellerini tuttular ve belindeki tabancalarını ve kamasını aldılar ve kendisini de kaymakama yaptığı gibi aynen çarşıdan sürükleye sürükleye hükümete götürdüler ve üzerinden efe elbisesini çıkarıp hapse atıldılar. Bu komedyada esnasında Denizli mutasarrıfı Faik Öztirak da bizim gibi seyirci vaziyette idi.

57. Tümenin Komutanı Albay Şefik Bey'in Durumu

Nazilli bu sırada aynı zamanda Çine'den gelen 57. Tümeninde karargâhı idi. Kurmay Albay Şefik Bey'in komutasında olan bu tümenin kadrosu dardı, efrat mevcudu azdı. Umum Komutan Demirci Mehmet Efe duruma o kadar hâkimdi ki 57. Tümen komutanı Kur-

may Albay Şefik Bey Umum K. Demirci Mehmet Efe'nin maiyetinde sanki bir askeri müşavir ve hatta yaver vaziyetinde idi. Tümen komutanı Albay Şefik Bey esasen Umum K. Demirci Mehmet Efe'nin yanında âdeta şuurunu kaybetmiş zavallı bir hasta vaziyette idi. Demirci Mehmet Efe'den korkardı. Albay Şefik Bey efeyi idare edeceği yerde sanki efe Şefik Bey'i idare ediyor desek daha doğru söylemiş oluruz. Tümen komutanı o bölgedeki askeri harekâta aczinden olacak ki vaziyete hiçbir zaman hâkim olamamıştır.

Demirci Mehmet Efe gayet dessor ,şeytan, bir tilki kadar kurnaz ve tetikte durmasını bilen hunhar bir diktatördü. Hükümet memurlarına bilhassa vali, kaymakam ve subaylara asla itimat etmez ve hatta onları merkez ve taşralarda kendi efe teşkilâtı ile daimi bir kontrol altında bulundururdu. Teşkilâtını efeleri, zeybek kızanları ve terör siyasetiyle korkuttuğu heyeti merkeziye ve heyeti milliyeler vasıtasıyla öyle tıklarında işletiyordu ki Antalya'da kuş uça beş dakika sonra Nazilli'de duyardı. Hatta bir aralık itimat edemediği Antalya mutasarrıfını ve Burdur mutasarrıfını azl ederek hapis dahi etmişti. Onun korktuğu bir tek kişi vardı, o da Yörük Ali Efe idi. Yörük Ali Efe ise Allahtan başka kimseden korkmazdı. O "ben Hazreti Ali'yim, bana kurşun geçmez" derdi, hakikaten kurşun geçmemesini sağlayan göğsünde her daim asılı büyücek içi çörek otu dolu bir muskası da vardı, dindardı. Bir gün:

4- Yörük Ali Efe ile Buldan'dan arabalarla Sarayköy'e geliyorduk. Yörük Ali Efe önde bir lândonda yanında Bekir emmisile beraber gidiyordu, arkada Ali Kurtlu Dede Efe ile ben ikinci lândonda idik, arkamızdan da diğer zeybekler ve efeler üç dört lândonda bizi takip ediyorlardı. Yolda başucundaki taşına paçavralar bağlanmış ve halk arasında sıtma için şifalı addedilerek dede dedikleri bir mezar görüldü. Yanımdaki Ali Kurtlu Dede Efe bu bu paçavralı mezarı görünce hemen arabayı durdurdu ve yere indi. Belinden büyük kamasını çıkardı ve mezarı kaması ile kazarak onu dağıtmağa ve yok etmeğe çalışıyordu. Bunu gören Yörük Ali Efe'de arabasını durdurdu ve yanımıza geldi. "Ulan Dede ne yapıyorsun?" dedi. Dede Efe'de

“Bir yerde iki dede olmaz ya o ya ben” dedi. Onun üzerine Yörük Ali Efe, Dede Efe’nin elinden kamasını aldı. “Ulan kerata bununla bizim karılar ekmek pişirir, bu zeybek kaması değildir” diyerek bu büyük kamayı fırlattı attı ve belinden daha küçük ve sivri uçlu olan kendi kamasını çıkarıp göstererek “işte zeybek kaması böyle olur” dedi. Ondan sonra “Haydi bin arabana!” işaretini vererek yürüdü. Bu müdahalenin manası büyüktür ve bu hareket dini bir inan ifade ediyordu. Ali Kurtlu Dede’de cesur ve deli fişek olmasına rağmen ondan çekinir ve korkardı. Arabalar hareket etti, Sarayköy’e geldiğimizde çarşının ortasında ve kuyunun karşısında ağaçların altında oturduk kahve içiyorduk, bu sırada yukardan bir kuş Yörük Ali Efe’nin cepkenine kondurdu. Efe hemen tabancası çıkardı tepesindeki dalda konmakta olan kuşa nişan aldı ve ateş etti, kuş düştü. Bunu gören efe can vermekte olan kuşa bakarak acıdı, “Keşki vurmasaydım.” diye hayıflandı.

Halbuki Demirci Efe öyle değildir. Bir gün : Kaçaklıkta Sarayköy istasyonunda dört beş askeri abdesthane içinde gözlerimizin önünde asker kaçağı diye sorusuz cevapsız beyinlerine kendi eli ve kendi tabancasıyla kurşun sıkmak suretiyle öldürmüştü, sonra da bir şey olmamış gibi müsterihane kahvesini içmeye devam etti. Bir gün Denizli’de gözlerimizin önünde Tümen Komutanı Albay Tevfik Bey’i, vali vekili hakim beyi kendi eliyle öldürdükten sonra karşısında kendi emriyle cellâtları yetmiş küsur zavallıyı enselerinden koyun keser gibi boğazlarken, zavallıların canhıraş seslerini, çığlıklarını duya duya hükümet avlusunda rahatça nargilesini içiyordu.

Her ne kadar bu olaylar iki meşhur efe arasında Yörük Ali Efe lehine bazı farik vasıflar gösterir gibi ise de Yörük Ali Efe’nin Sultanhisarı’nda bizzat irtikâp ettiği haksız ve feci bir cinayet de onu Demirci Mehmet Efe’ye yaklaştırır. Her ne hal ise efelerimiz bütün bu kusurlarına rağmen vatan müdafaasında gösterdikleri ilgiden ötürü yine tarih karşısında hizmetleri takdire şayan görülerek affa mazhar olacakları tahmin edilebilir. Bahusus ki Pırle Beyli Mehmet Bey, Hırkalı Halil Ağa, eskivali Hilmi Bey, Antalyalı Nuri Bey, Albay Şefik Bey, Hacı Süleymen Efendi, Çerkez İsmail Efendi, eski milletvekili

İlhami Bey, Hamza Bey, Hacı Şükrü Bey ve Binbaşı İsmail Hakkı Bey ve jandarma komutanı Nuri ve Ödemişli Tahir Beylerle heyeti merkeziyeden başkan Ömer, Başkanvekili Tefvik, belediye reisi Emin, Giritli İsmail Hakkı, Çallı Tefvik Beyler gibi müşavirler daima Umum K. Demirci Mehmet Efe'nin karargâhına girip çıkıyorlardı. Binaenaleyh efeyi ikaz ederek onu kötülüklerden az çok sakındırabilirlerdi. Nihayet cahil bir köylüden başka bir şey olmayan Demirci Mehmet Efe'nin yaptıkları kötü işlerden biraz de gece gündüz yanında bulunan bu aydın kişilerin sorumlu olmaları icap etmez mi? Fakat maatteessüf bu kişilerinin bazılarının bilâkis efeyi bazen kendi menfaatleri için tahrik ederek türlü türlü feci olayların ikama sevk ettikleri de görülüyordu. Bu surette epeyce adamlar öldürüldü, haps edildi, evler, çiftlikler, fabrikalar zabdedildi, kızlar kaçırıldı. Onun en bariz misali şudur ki bu iki efeden birisi bu gün milyoner vaziyette Nazilli'nin yarısını temelluk etmiş durumda, diğeri de Sultanhisar civarındaki fabrikasında ve malikânesinde hidiv hayatı yaşamaktadır. Devletimiz ve hükümetimiz onların hizmetlerine mükâfatan bugünkü durumlarını hoş görmektedir. Bu keyfi olaylardan bir tanesini burada anlatmak isterim, şöyle ki: O sıralarda Sarayköy kazası Heyeti Milliyeye başkanı idim. Bir gün umum kumandan Demirci Mehmet Efe'den bir tel aldım, bunda Sarayköy'de bir İngiliz tebasına ait olan pamuk çırçır fabrikasını Atçalı Kosti Efendi'ye verdiğini ve hemen tapu muamelesinin yapılarak fabrikanın Kosti Efendi'ye teslimi emrediyordu. Ben cevabımda "Ben böyle kanunsuz iş yapamam, bu fabrika bir İngiliz tebasına aittir, neticede başımıza siyasi bir dert çıkar, bundan vazgeçin" dedim. U.K. Demirci Mehmet Efe Sarayköy Heyeti Milliyeye başkanının bu menfi cevabından çok içerlemiş ve kızmış olacak ki bir gün evimde arkadaşlarımla otururken evimin kapısı acı acı dövüldü. Daha evvelden tiz sürekli düdükle çalan bir tren sesi duyduğumdan esasen şüphelenmiştim, arkadaşlara "Bu trende mutlaka zurnacı Ali Efe var, Allah encamını hayır etsin, yine bir şey var" demiştim. Zurnacı Ali Efe trenlerde seyahat ederken daima lokomotif biner "zurnacının geldiği belli olsun" diye mütemediyen acı acı lokomotifin düdüğünü çaldırır, de limsek, zırzop bir zeybek kızan idi ve Demirci

Mehmet Efe'nin de sevdiklerinden idi. (Nitekim yıllardan sonra Denizli milletvekili olarak Nazilli'yi ziyaretimde tesadüfen yolda gördüğüm eski umum K. Demirci Mehmet Efe ile görüşürken yanımıza kıyafetsiz, suratsız biri sokuldu, Demirci Mehmet Efe'ye yine eskisi gibi "Efem köyümüzde çalınan bir at için beni hırsız tuttular hapse sokacaklar, jandarma kumandanına söyleyiver beni bırakınlar" dedi. Eski U.K. Demirci Mehmet Efe'de bana hitaben "bunu tanıdın mı?" dedi. Tanımadığımı söyleyince, "Zurnacı Ali Efe" dedi. O eski kurdun kuzuya döndüğünü görünce ben hayretle "Ulan sen ne oldun, hani eski halin?" dedim. (O salak salak gülüyordu.) Hakikaten Zurnacı Ali Efe o vakit Sarayköy'e gelmiş beni çağırıyordu, mutut veçhile Zurnacı Ali Efe'nin ayağına gittim. Çarşıda şimdi yıkılan ve çay üzerinde o zaman belediye dairesi olan binada Zurnacı Ali Efe beraberinde 10 kadar silahlı zeybek kızan ve Atçalı Kosti Efendi de bulunduğu halde beni bekliyordu.

Zurnacı Ali Efe beni görünce sert bir sesle gümüşlü mavzerine dayanarak cakalı bir surette "şimdi fabrikayı Kosti'ye teslim edecek sin efemin emri"dedi. Sordum anladım ki Zurnacı Ali Efe kızanlarıyla ve hususi bir trenle Nazilli'den bu işe memuren, Kosti beraberinde olarak, Umum K.Demirci Mehmet Efe tarafından Sarayköy'e gönderilmiştir. Fabrikayı teslim etmezsem beni öldürmek kararındalar. Bununla bir iş bitmez, ben öldüğümle kalacağım fabrikada yine alınacak, bu tazyik karşısında hayatım bahasına olacak olan bu manasız muhalefetten zaruri olarak vazgeçtim ve bir İngiliz tebasına ait olmasından dolayı çoktan beri Heyeti Milliye mühürü ile mühürlenmiş olarak muhafaza altında tutulan bu fabrikayı (bu amiri mücbirin tazyikile) eşyasını sayarak Kosti'ye devri teslim ettim. Zurnacı Ali Efe hemen fabrikayı Kosti'ye teslim ile bir saat sonra kendisini istasyonda bekleyen hususi trenle hareket ederek yarım saat sonra Nazilli'ye vardı ve oradan memnuniyet ifade edildi. Fabrikada bir hayli balya pamuk da vardı, artık sonradan öğrendik ki bu fabrikayı asıl Kosti'den sonra Umum K. Demirci Mehmet Efe alacakmış ve nitekim içindeki pamuklar da Demirci Mehmet Efe namına fabrikada efeler tarafından kaldırılmış ve gönderilmiş (bu pamuk balyalarını

bilahare ben de Dinar istasyonun da gördüm). Bu kabil icraata bir diğer misal :

Pirle Bey eşrafından Mehmet Bey'in güzel bir kızı vardı, bunu Umum K. Demirci Mehmet Efe kardeşi için istiyor, Pirle Beyli Mehmet Bey de kızına küfüv olamıyan bu efeye kızını vermek istemedi, fakat efe zorla kızı kaçırdı ve nikâhlandı, kız bilahare teessüründen verem olup ölmüştür. Karacasu ilçesi inzibat komutanı Kâmil Efe de Karacasu eşrafından Hacı Salih Ağa'nın kızını iki karısı üzerine kaldırıarak almıştı (bu efeyi sonra öldürdüler).

Sonra Nazilli'de Umum K. Demirci Mehmet Efe diğer yerlerde de diğer efeler zorla halkı parasız angaryada çalıştırmak ve trenlerle ve arabalarla halka parasız kum ve taş taşımak, kireç yaktırmak ve taşımak suretiyle büyük büyük binalar yaptırmışlardır. Demirci Mehmet Efe'nin Nazilli'deki binaları hep bu suretle yapılmıştır. Bu binalar bugün dahi kısmen natamam durmaktadırlar.

Yine bir gün Nazilli'de feci bir olay tüylerimizi ürpertti, o günü Sökeli Ali Efe Yüzbaşı Fikri Bey'i kendi eliyle parça parça ederek vahşiyane bir surette öldürmüştü. Biz onu bu hareketinden ötürü Umum K. Demirci Mehmet Efe tarafından belki hapsedilir veya cezalandırılır diye umuyorduk. Halbuki merkez komutanı Sökeli Ali Efe'nin neşeli bir surette Nazilli çarşılarında serbestçe dolaştığını ve Demirci Mehmet Efe tarafından takdir bile edilmediğini öğrendik.

Galip Hoca Hadisesi

Demirci Mehmet Efe'nin köşkteki karargâhına "Galip Hoca" adı ile ve hoca kıyafetiyle biri geldi, efe bu hocaya hüsnü kabul gösterdi. Dilbazlığı ile, kiyasetile kendini Umum K. Demirci Mehmet Efe'ye sevdiren Galip Hoca'yı bir müddet kendine müşavir olarak karargâhında alıkoydu, fakat sonra sağdan soldan "bu zat hoca değil eski İzmir İttihak ve Terakki kâtibi mesuli Celal Bey'dir.(Eski Başvekil Celâl Bayar idi), cepheye ittihatçılık sokuyor" diye dedikodular başladı. Bu dedikodular Umum K. Demirci Mehmet Efe'nin kulağına gidince efe kendisinin alet edildiğini zannederek kızdı, hatta Celâl

Bayar'ı öldürmeyi bile tasarlamıştı. 21 Eylül'de Celâl Bayar güçlüğüle köşkteki karargâhtan Sarayköy'e kaçıp hayatını kurtardı. Buldanlı zade Hacı Emin Efendi'nin konağında saklandı ve nihayet oradan da Ankara'ya gitti. Celâl Bayar da efenin üzerinde müessir olamamıştır. Efe hiçbir vakit onun da direktifi altına girmemiştir:

Ali Kemal Paşa Meselesi

İstanbul hükümeti hâlâ milli mücadelenin durdurulmasını ve dağıtılması için çalışmakta devam ediyordu. Dahiliye nazırı Ali Kemal'in telgraflarla yaptığı tehditler, heyeti nasihanların nasihatları mücahitler üzerinde hiç bir tesir icra edememişti, mücahitlerin kandırılarak veya korkutulularak dağıtılmasının temini maksadiyle merkez bir de jandarma genel komutanı Ali Kemal Paşa'yı göndermişti. Ali Kemal Paşa beraberinde Kurmay Yarbay Mustafa Bey olduğu halde 2 Ağustos 1919 tarihinde geldi. Aldığı emir üzerine Denizli, Sarayköy ve Nazilli'de bu ödevini yapmağa çalıştı, milli mücadeleyi baltalamak için elinden geleni yaptı, çok uğraştı, buna rağmen azimle mücadeleye devam eden fedakâr ve kahraman mücahitleri bir türlü kandıramadı, korkutamadı. Bilâkis paşa Nazilli'ye geldiği zaman Umum K. Demirci Mehmet Efe kendisini İstanbul hükümetine karşı yardımlarını sağlama amacıyla fidiyecat olarak hapsedti. Saray ve İstanbul hükümeti bu olaydan pek çok endişelendiler, sinirlendiler, zira ecnebi devletlere karşı göya tediple dağıtmağa memur oldukları asilere karşı "mücahitlere" bir başarı gösteremedikten başka onların göya tenkidine giden umum jandarma komutanı bir de asiler ve bağıler "mücahitlerimiz eline esir düşmüştü, hatta maddi manevi gösterilen bütün gayret ve teşebbüslere rağmen Saray ve İstanbul hükümeti umum jandarma kumandanını asilerin elinden bir türlü kurtaramıyordu da. Burada Türk'ün vazifesini bilir hükümetine karşı sadakatini gösterir bir misalini vereceğim: Umum jandarma komutanı Ali Kemal Paşa'yı hapis bulunduğu odasında ziyaret eden Yörük Ali Efe ziyaretini bitirip çıktıktan sonra gözleri yaşlı idi, bizleri görünce "Ben paşanın yanına gelince paşa ayağa kalktı, benim gibi bir eşkiya parçasına devletin koca bir paşası ayağa kalkarsa o hükümetin ne kıymeti

kalır bundan çok üzüldüm” dedi. Demek ki Türk asaleti ruhiyesi bazan zulümden ve cehaletten dağlara çıkarak eşkiyalık yapmak suretiyle bazıları tarafından ne kadar isyan etse de kendisine hizmet eden temiz büyüklerine karşı daima kalbinde saygı taşır. Fakat ne çare ki bunlar o sayıya lâik büyükler değillerdi. Zira devletin varlığını ve şerefini, vatanının toprak bütünlüğünü korumak hususunda ödevli oldukları işleri ihanete kapılarak yahut korkularından yapmamışlardı. İşteYörük Ali Efe deesasen bu büyüklerin “sözüm ona “ eşkiyalara ayağa kalkacak kadar eksiklenerek bu derecelere düştüklerinden ötürü üzülyordu.

Aydın cenup cephesi bölgesinde askeri durum istikrarını muhafaza ediyordu, düşman yine ara sıra deneme saldırılarında bulunuyor, mücahitlerimiz de kahramanca müdafaalarında devam ediyorlardı. Bu sırada en büyük fedakârlığı gösteren ve cephe idare ve sorumluluğunu üzerlerine alanlar cephe komutanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey,(eski cephe komutanı Binbaşı Hacı Şükrü Bey Umum K. Demirci Mehmet Efe ile geçinemediğinden 6 Kasım 1919 tarihinde cephe komutanlığından uzaklaştırılmıştı), Sarayköylü süvari binbaşısı Ethem Bey, yedek subay Ahmet Nazif, Yüzbaşı Zekai, Yüzbaşı Kemal, Yüzbaşı Kadri, Yüzbaşı Kevni, Arap Yüzbaşı Nuri, Yüzbaşı Rasim, yedek subay Necmettin ve Cemal Beylerle daha isimlerini hatırlayamadığım çok değerli arkadaşlarımızdı ki hepsine buradan en derin ve candan saygılarımı ve hayranlıklarımı ve takdirlerimi sunmakla en şerefli ödevimi yapmış bulunuyorum. Bununla beraber biz cephede ne vakte kadar müdafaada pasif bir halde bekleyebilirdik? Bu bekleyiş bahusus yine Yunanlılar’ın lehine idi. Çünkü gün geçtikçe kuvvet celbederek kuvvetleniyorlardı, nihayet düşmanı yurdumuzdan sürüp çıkarmak ödevi bize düşüyordu. Fakat ne çare ki yokluktan zaruri ve mecburi olarak cephede dane ile sayılarak mücahitlerimize cephe dağıtıyor ve muzdar kalmadıkça ateş edip cephe israf etmemelerini ancak düşman taarruza kalkarsa müdafaada cephe kullanmalarını ve hatta bu gibi hallerde bile fırsat düştükçe süngüyü tercih ederek savaşmalarını tavsiye ediyorduk. Elde birkaç top vardı, fakat bunların da kamaları vaktiyle düşmanlarımız

tarafından alınmıştı. Binbaşı Latif Bey eski ustalardan kıp kıp Ahmet Bey'le bu topların Denizli'de kamalarını yapmak ve uydurmakla meşguldüler. Bu arkadaşlarımız az çok bu teşebbüslerinde başarı da elde ettiler. Bu durum karşısında zaman zaman Yunanlılar'ın umumi taarruza kalkacakları da ara sıra şayi oluyordu. Bu sırada muvakkat bir zaman için Ödemiş jandarma tabur komutanı Yüzbaşı Tahir Bey Köşk ve Balyanbolu cephesi komutanlığı ödevini ifa ediyordu, kendisi evhamlıca bir zattı. Ben ekseriya olduğu gibi mutadım veçhile cephe ile ilgilenir ve karargâha ziyarete giderdim. Yine böyle bir nezaket ziyaretinde bulunmak üzere karargâhta komutan Tahir Bey'e uğramıştım. Ne var ne yoktan sonra ben komutana "Eyilik yalnız bugün elime geçen Fransızca Tan gazetesinde Paris konferansının bu bölgeyi Yunanlılar'a vad ettiklerini okudum ve çok üzüldüm, inşallah aslı çıkmaz" dedim, hakikaten o tarihlerde elime geçtikçe okuduğum Tan gazetelerinden birinde böyle bir şey görmüştüm. Tahir Bey, "Aman ne yapıyorsun, öyle ise biz burada beyhude mi uğraşıyoruz?" diye bir feryattır kopardı, ben de "Aman Tahir Bey kendine gel ne oluyorsun, metabetini muhafaza et, biz esasen burada ne için çalışıyoruz?" dedim, fakat biraz fazla asabi olan bu zat hemen keyfiyeti fazlaca telaşlanarak Nazilli'de U.K. Demirci Mehmet Efe'den tel ile sormuş, Nazilli'ye avdetimde beni Umum K. Demirci Mehmet Efe karargâhına çağırıtı. "Cephenin maneviyatını bozuyorsun" diye nerede ise beni öldürecekti. Bereket versin Pırle Beyli Mehmet Bey ve Hırkalı Halil Ağa ve sair beni tanıyan ve seven zatların müessir ricaları ile kurtulabilmişim. Görülüyor ki o tarihlerde cephe komutanlığı asabı zayıf, tecrübesiz kimseler elinde bulunuyordu. Binaenaleyh cepheye büyük rütbeli, tecrübeli bir umum kumandan bulmak icap ediyordu. Bu sırada Yunan zulmü had dereceye gelmişti. İşgal altındaki zulüm ve işkenceden sürekli bir şekilde inleyen yurttaşlarımızı da bir an evvel kurtarmak gerekiyordu. Bu sırada şarktan bir güneş doğdu ve ümitli bir ışık görüldü. İstanbul hükümeti tarafından 9. Ordu müfettişi tayin edilerek 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa doğruca Erzurum'a gitmiş ve orada resmi vazifesinden çekilerek vilâyatı şarkkiye müdafai hukuk teşkilâtına sadece

bir yurttaş gibi iltihak etmiş ve kongre ile beraber çalışmağa başlamış ve bize pek yakında orada teşkil edilmiş olan “Yeşil Ordu” ile imdadımıza gelecektmiş. bundan pek çok sevindik, yeisten dolayı biraz sarsılan maneviyatımız daha da yükseldi. Fakat haftalarla bekledik bu yeşil ordu bir türlü kurulamıyor ve gelmiyordu, hatta bi intizara daha fazla dayanamayarak Sarayköy kaymakamı Mithat Bey’le beraber doğruca Mustafa Kemal Paşa’ya bir telgraf çekerek “kuru vaitler yeter artık acele fiili yardımlarınızı bekliyoruz” dedik. Gelen cevapta “İmdat yakın dayanınız” maalinde idi, biz esasen dayanmakta sebat ediyorduk, başka da ne yapabilirdik? Bu sıralarda hakikaten şarkta da önemli olaylar geçiyordu, merkezi Erzurum’da bulunan 15. kolordu Kâzım Kara Bekir komutasında büyük davada çok faydalı ve tesirli roller oynuyordu, hatta Mustafa Kemal Paşa 9. ordu müfettişi olarak Erzurum’a vardığı zaman resmi ödevinden ayrılarak sade bir yurttaş gibi Erzurum’daki milli mücadele tekilâtına katılması üzerine İstanbul hükümeti tarafından 15. Kolordu komutanlığına “beraberinde 3. kolordu komutanı Albay Refet Bey de bulunduğu halde orada hükümet emrine aykırı hareket eden 9. ordu müfettişi Mustafa Kemal Paşa’yı arkadaşları ile beraber yakalayarak mhfuzan İstanbul’a gönderilmesi” emri verilmişti. 15. kolordunun kahraman (bugün rahmetli) komutanı Kâzım Kara Bekir Paşa bu emre itaat etmeyerek bilâkis Mustafa Kemal Paşa’yı (Atatürk) onunla el birliği yapmak suretiyle himaye etmiştir. Sonraları bu kolordu ile Kâzım Kara Bekir Paşa bütün Ermenistan’ı fethederek orada Ermeniler ve Ruslarla yurdun faydasına uygun şanlı anlaşmalar yapmış ve bu suretle de şarktan bütün tehlikeleri önleyerek istikrarı tesis etmiştir. Bütün milli mücadele boyunca vatan için büyük kahramanlıklar gösteren bu büyük ölünün önünde saygı ile eğiliriz, yüce Tanrı rahmetliden hoşnut olsun.

Diğer cihetten bu sıralarda bizim bölgede de efelerin tahakkümleri, israfları ve zulümleri de çekilmez hale gelmişti. Cephede cahilâne ve lüzumsuz müdahaleler, iaşe müşkülâtı, cephaneye kıtlığı, komuta işlerindeki kifayetsizlikten heyeti merkeziye endişeye düşmüştü, bölgede sözü geçecek itimada şayan general rütbesinde tecrübeli bir zatın cepheye baş komutan olarak aranması düşünüldü,

karalaştı, arandı, bir türlü bulunamıyordu. Nurettin Paşa'ya müracaat edildi bol para da verilecekti. Nurettin Paşa yapılan müracaata "Padişah yahut hükümet resmen tayin ve emrederse giderim" diyordu. Çok paşalar korkuyorlar ve bu sorumlu ödevi ve teklifi kabul ve hatta iltifat etmeyerek red ediyorlardı. Çok geniş bir cephede üstün düşman kuvvetleri karşısında on bini mütecaviz mücahitle beş altı milyon nüfuslu sekiz on vilayeti ihtiva eden koca bir bölge nihayet dağdan enmiş Demirci Mehmet Efe ve Yörük Ali Efe gibi iki cahil ve müstebit efenin diktası altına indi. Gerçi Heyeti Merkeziye yurtsever gençleri elinde kifayetli ve dirayetli bir şekilde çalışıyordu, Heyeti Milliyeler de aynı suretle cansiperane ve ferağatla uğraşıyordu. Fakat efelerin tahakkümünden cihaz iyi işleyemiyordu. 57. Tümen de aynı suretle aciz durumda idi. Yakında Yunanlılar'ın bütün cephe boyunca büyük ve geniş bir taaruza kalkacakları ve Menderes'e kadar ilerleyeceği haberi geldi, heyeti merkeziyemiz bu mühim haber üzerine istihbarat encümeninden uzun toplantılar yaptı ve bu hususta çok çetin tartışmalar oldu, bu sıralarda Nazilli'de hakikaten kritik zamanlar yaşanıyordu.

Yurdun Diğer Bölgelerindeki Tarihi ve Önemli Olaylar

23 Temmuz 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın iştiraki ile Erzurum'da "Şark Vilâyetler Müdafai Hukuk" kurumunun kongresi yapılıyordu. Müzakereler heyecanlı geçiyordu. Nihayet bu kongrede yalnız vilâyeti şarkiye değil bütün yurda şamil otoriter bir teşkilâtın kurulup işlenmesi ve behemehak yurdun egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün kurtarılması ve korunması lüzumuna karar verildi. Bundan sonra kongre kararlarına göre 13 Ağustos 1919 tarihli tel ile Denizli'den üç delegenin 4 Eylül 1919 tarihinde ikinci kongrede bulunmak üzere Sivas'a gönderilmeleri istendi, bu suretle memleket şumul olan Sivas Kongresi 4 Eylül 1919 tarihinde toplandı. Bu kongreye birçok vilâyetlerden delegeler geldi ve iştirak etti. Denizli Heyeti Milliyesi'nce (yalnız kazalara haber verilmeden) Sivas Kongresi'ne Belevli Yusuf Başkaya, Necip Ali Küçükağa ve Dalamanlızade Mehmet Şükrü, Denizli'den Sivas'a müteveccihen Denizli murahhası olarak

18 Ağustos 1919 tarihinde gönderildiler. Bu delegeler hakikaten büyük müşküller ve tehlikelerle uğraşarak tatar arabalarile ve İstanbul hükümetinin takibinden kaçarak gizlice (yoksa tevkif edileceklerdi) Sivas'a varabildiler. Sivas Kongresi Sivas lisesi binasında toplanmak üzere idi. Giriş kapısında ve büyük salonda Denizli delegeleri Mustafa Kemal'e denk geldiler, kendilerini paşaya takdim ettiler ve paşaya bölgemiz ve Heyeti Merkeziyeler ve Heyeti Milliyeler faaliyeti ve Aydın Cephesi hakkında bilgi verdiler, paşa da Denizli delegelerine hitaben "Sizlerin Aydın Kuvayımilliyeye cephesinde patlattığınız silah sesleri Versay sarayını çınlattı, bu hareketinizle vatan ve millete iyi hizmetler yaptınız, sizleri tebrik ederim" dedi.

Kongre müzakereleri çok ciddi ve heyecanlı cereyan ediyordu, neticede Sivas Kongresi çok esaslı ve güzel kararlar verdi, bilhassa en büyük eser halinde bizim daha önce cesaret ve celâdetle -ki biz daima bununla iftihar ederiz- Sarayköy'de ektiğimiz tohumu filizlendirdi. Erzurum kongresinde de temas edilen ve karara bağlanan aynı konuları ihtiva eden milli misakı (o vakit ki tarihi tabirile "Misakı Milli'yi") edibane ve cesurane bir ifade ile tesbit ve ilan etti. Kongre heyeti temsiliyeyi seçtikten ve Mustafa Kemal Paşa'yı da heyeti temsiliye namına (bir çok münakaşa ve müzakerelerden sonra) imza koymağa ve hareket etmeye yetki verdikten sonra dağıldı. Bizim delegelerimiz de dağarcıklarında cephemiz için yardım mahiyetinde olan birçok vait ve ümitlerle dolu olarak Denizli'ye döndüler. Yalnız göya Denizli'li olan Mazhar Müfit Kansu muvazaalı bir surette Denizli delegesi olarak iki yüz lira ücretle Sivas'ta bırakıldı. Mazhar Müfit Kansu esasen orada idi. Ondan sonra da rahmetli Mazhar Müfit Bey asıl amacı olan Denizli milletvekilliği ödevini uzun yıllar ısmarlama olarak yaptı. Bundan sonra da artık Denizli Sivas'taki heyeti temsiliyeye bağlandı, fakat asıl milli mücadeleye uzunca müddet merkez olan Nazilli, Heyeti Merkeziye, umum komutan Demirci Mehmet Efe, Köşk cephe komutanı Yörük Ali Efe ve diğer kazalar heyeti milliyeleri daha heyeti temsiliyeye bağlanmamışlar ve istiklâllerini muhafaza ediyorlardı. Sivas'taki "Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi" adını alan bu teşekkül diğer bütün kurumları ve

varlıkları kendisine bağlamak için pek tabii ve yerinde olarak büyük emekler harcadı ve emekler sarfederek büyük gayretlerle bu amaca ulaşmak için çok çalıştı. Fakat bilhassa Umum K. Demirci Mehmet Efe asla buna yanaşmak istemiyordu, bu teşebbüsten şüphelenerek kendisine muhtemel bir suikasttan da evhamlanarak Demirci Mehmet Efe âdeta vesveseli bir kâbus hayatı yaşıyordu, diğer taraftan “Kütahya ve havalisi kuvayı seyyare umum komutanı” unvanı ile yine kendi âleminde müstakil ve mütemerit ve hatta biraz da serkeş bir halde kendi bölgesinde prens hayatı süren Çerkez Ethem de aynı suretle heyeti temsiliyeye bağlanmak istemiyordu. Bu hususta çok muhtemeldir ki Demirci Mehmet Efe’de belki Çerkez Ethem’in teşvikine kapılıyordu.

Bu esnada memleketin muhtelif bölgelerinde de (Konya, Bolu, Düzce, Biga, Yozgat vesaire gibi bazı şehirlerde) Çapanoğlu, Anzavor Ahmet Paşa, Delibaş gibi sergerdelerin “İstanbul hükümetinin teşvik ve yardımile” büyük küçük isyanlara başlamıştı. Bu isyanların tenkili için yeter miktarda büyücek kuvvetlere ihtiyaç vardı. Halbuki Sivas heyeti temsiliyesinin ise elinde cepheden ayırıp da bu isyanları bastırabilecek miktarda kuvveti yoktu. Binaenaleyh bu hususlarda Çerkez Ethem’in ve Demirci Mehmet Efe’nin kuvvetlerinden faydalanmak istiyorduk. Onun içindir ki bu teşekküllerin Sivas’taki Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi’ne bağlanmaları Heyeti Temsiliye için müstacelen lâzım ve zaruri idi. Fransızlar’ın Kilikya bölgesinde (Adana ve havalisi) üstün kuvvetlerle taarruza geçtikleri için, oradan da iç isyanlar için kuvvet istemek ve getirtmek de mümkün olmadığına göre (çünkü o bölge savaşları da çok çetin şartlar altında mahalli mücahitlerin büyük kahramanlıklarile cereyan ediyordu), işte bu durumda Mustafa Kemal Paşa’nın yüksek kiyaset ve idaresi sayesinde Aydın cephesinden iç isyanların tenkili için kuvvet celbi maksadile yaptığı bütün teşebbüsler müsbet neticeler vermiş ve bu suretle büyük dahinin isabetli görüş ve hareketiyle neticede Aydın cenup cephesi bütün teşkilâtiyle Sivas heyeti merkeziesine bağlanmıştır. Bu noktayı bilahare yine dönmek üzere burada bırakıp kendi bölgemiz olaylarına geçelim:

Nazilli’de son durum: Cephede düşman saldırılarına devam ediyordu, cephane darlığı, işe müşkülâtı durumu son derece güç ve nazik bir hale getirmişti. Bu sıralarda cephemizde önemli bir olay göze çarptı, o da kolordu komutanı ve Sivas Heyeti Temsiliyesi üyelerinden Albay Refet Bey 16 Kasım 1919 tarihinde Nazilli’ye gelmişti. Biz Albay Refet Bey’in bu gelişinden Yeşil Ordu vaadini hatırlayarak cepheye yardım ve idareye iştirak bakımından çok sevmiştik, bilhas- sa Heyeti Merkeziyeyi teşkil eden bizler (ben o vakit Heyeti Merkeziyede Sarayköy delegesi olarak çalışıyordum), âdeta efeler tahakkümü- münden kurtulduk diye bayram ediyorduk. Fakat aradan daha pek uzunca bir zaman geçmeden yeise düştük, zira anlaşılmıştı ki Refet Bey cephe durumumuzla ilgilenerak bize yardım için gelmiş değil bizden bilâkis teşkilatımızı Sivas’taki heyeti Temsiliye’ye bağlamak suretiyle kuvvetlerimizden isyanların bastırılması için faydalanmak amacı ile Sivas’tan bölgemize Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilmiştir. Hakikaten o sırada iç ayaklanmaların çokluğu, Ahmet Anzavur Paşa’nın teşkil ettiği ve İstanbul hükümetinin himaye ve sevk ettiği kuvayı inzibatîyenin baskısı bir taraftan da Şeyhülislâm Dürreziade’nin bazı yurttaşlara tesiri bakımından çıkardığı fetvaları yüzünden durum pek çok nezaket kesbetmiş idi. Bu iç ayaklanmalar yüzünden halkın maneviyatı gittikçe sarsılıyordu. Binaenaleyh Sivas Heyeti Temsiliyesi’nin yardımına ve kuvvete şiddetle ihtiyacı vardı. Binaenaleyh Albay Refet Bey’in Nazilli’ye gönderilmesinde memleket için bir bakıma büyük fayda ve zarurrette vardı. Fakat Refet Bey efeye bir türlü hâkim olamıyordu, bilâkis efenin nezdinde aciz bir vaziyette bulunuyordu. Bir tilki kadar kurnaz olan Umum K. Demirci Mehmet Efe’den Refet Bey korkmaya başladı, hatta o hale geldi ki mahalli işlerde efe direktif vermek değil, bilâkis Refet Bey efeden direktif almaya başladı, yalnız Refet Bey’in bir başarısı vardır, muhakkak ki maksadını temin için efeyi idare etmeye çalışıyordu, iç ayaklanmaları bastırmak için efeden ve Aydın cephesinden kuvvetler ayırıp isyan bölgelerine gönderebilmişti. Sökeli Ali Efe’nin Yüzbaşı Fikri Bey’in öldürdüğünü, bu suretle subaylarımızın efelerden nefret ettiklerini ve neticede bunlardan cephenin sarsılacağını düşünerek

emsaline bir müessir ibret olmak için Sökeli Ali Efe'nin cezalandırılması hususunda ordu namına Demirci Mehmet Efe'nin nezdinde teşebbüslerde bulunmasını Refet Bey'den dört arkadaş rica ettik. Bu teşebbüs ve teklifimize karşı kolordu kumandanı olan sayın Albay Refet Bey bizden "Fikret Bey idaresizlik etmiş bir zeybek öldürmüş cezasını bulmuş, buna karşı yapılacak bir şey yoktur" dedi, biz kendisinin bu cevabından anladık ki sayın Albay Refet Bey efeden çok çekiniyor, o gün için zaruri böyle bir faydalı ödevi kabul etmek istemiyordu. Zira böyle bir ödevi ifa edeyim derken kendi hayatını tehlikeye düşürebilirdi.

Refet Bey cephemiz ile de ilgileniyordu, Heyeti Merkeziye kararı ile ben Çal delegesi Tevfik Bey ve diğer bir arkadaş olmak üzere üç kişi Albay Refet Bey'i Heyeti Merkeziye karar ve emri ile dairesinde ziyaret ederek "Bu günlerde Yunanlılar'ın Balyanbolu cephesine büyük toplar getirdiği ve düşmanın muhtemelen yarın büyük bir taaruz kalkacağı söyleniyor, endişeliyiz, ne yapalım ve ne tavsiye edersiniz?" diye kendisine sorduk (bu müzakereyi icap ettiren Heyeti Merkeziye belgesini daha başka diğer belgelerle beraber talebi üzerine daha evvelce Celal Bayar'a vermiştim). Sayın Albay Refet Bey bizim bu sualimize karşı "Düşman üstün kuvvetlerle taaruz ederse ne yapabiliriz, elimizden ne gelir?" tarzında baştan savma bir cevap vermişti. Artık Refet Bey yeni ve müzbet bir iş olarak her ne kadar Albay Şefik Bey'i İzmir cenup bölgesi kumandanı yapmışsa da yine neticede ne Şefik Bey, ne de kendisi cephemiz için faydalı olamadılar, bilâkis cephe bozuldu zararları oldu çünkü cepheden kuvvet ayrılmasına sebep oldu ve nihayet kendisi de Nazilli'den ayrıldı gitti.

Refet Bey Nazilli'den ayrıldıktan sonra bu geniş bölgede gün geçtikçe efenin nüfuzu artmakta devam ediyordu. Heyeti Merkeziye'de hepimiz üzerinde, taşalarda heyeti milliyeler üzerinde tümen komutanı Şefik Bey üzerinde tam manasiyle müstebit bir kral tesiri yapıyor ve muvaffak da oluyordu. Şüphesiz bu durumu şahsi menfaatleri için istismar edenler de eksik değildi. Fakat elden ne gelirdi? Biz samimi olarak cephenin yaşaması namına her şeye zaruri olarak katlanıyorduk.

29 Ağustos 1919 tarihinde Üçyol bölgesinde bir taarruz tecrübesi yapıldı, şayet bu taarruz başarı ile inkişaf etseydi, maksadımız Aydın'ı tekrar almaktı. Fakat maatteessüf taarruzda kazanamadık ve düşmanı Aydın'dan çıkarıp atamadık. Bir hayli kuvvetlerimiz iç ayaklanmaları bastırmak için cepheden alınmış ve muhtelif istikametlerde ayaklanma bölgelerine gönderilmişlerdi. Bizzat Umum K. Demirci Mehmet Efe komutasında Postlu Mustan Efe'nin de dahil olduğu kuvvetlice bir zeybek müfrezesi deli başı tenkil etmek üzere Konya'ya gitmişti. Nihayet Konya'da Delibaş'ı tenkil ettikten sonra kendisi de Akseki, Alaiye, Antalya üzerinden bir hayli münasebetsizlikler yaparak Nazilli'ye döndü, diğer taraftan da Danişmentli İsmail Efe maiyetinde 60 zeybek ve 40 nefer askerden müteşekkil Nazım-bey (bu zat şehit düşmüştür) ve Sarayköylü binbaşı Ethem Beyler komutasında bir ikinci müfreze de Yozgat'ta isyan eden Çapanoğulları ile Biga, Bolu, Düzce ve diğer bölgelerde göya bir elinde Kuran'la halifenin emrile dini kurtarmağa ve isyanı bastırmağa memur edilen ve saray ve İstanbul hükümetinin emir ve kumandasında çalışan kuvayı inzibatiye komutanı Anzavur Ahmet paşa üzerine yürümek ve tenkil etmek için memur edilen kuvayı seyyare umum komutanı Çerkez Ethem Bey maiyetine verildiler. Bu kuvvetler Çerkez Ethem Bey'in kuvvetleriyle beraber büyük bir müfreze teşkil ettiler. Hayli yorucu tenki hareketleri yaptıktan sonra neticede asiler mağlup oldu, Çapanoğlu kaçtı. Keza Anzavur Ahmet Paşa da İstanbul'a kaçtı. Vekili Hacı Musa dahil olduğu halde birçok esirler alındı. Bu başarıyı umum kuvayı seyyare ve te'dibiye komutanı Çerkez Ethem Bey 24/25 Nisan 336 tarihinde Nazilli'den kuvayı milliye umum komutanı Demirci Mehmet Efe'ye bildirdi, Demirci Mehmet Efe'de etrafına müjdeledi. Merkeze yardım ve büyük davaya hizmet bakımından hakikaten bu zafer önemlice idi. İşte bu suretle cephezimiz kuvvetleri kendi cephezimiz ise hâlâ zayıflığını ve nezaketini muhafaza ediyordu. Umum Kumandanı Demirci Mehmet Efe halkın maneviyatını okşamak ve biraz da belki kendi dini taassubundan olacak ki (bizde o sıralarda milli şuurdan ziyade dini taassup daha revaçta idi) maneviyata fazlaca ehemmiyet vermeğe başladı. Hatta sureti aşağıda görülen çok

enteresan bir tamimle mülhakata da bu hususta kudretli ve şiddetli emirler verdi ve bu emrine de büyük önem vererek iyice tatbiki için bizzat takip ediyordu. Bunlardan bir tamim sureti :

Heyeti Milliyelere : Camilerde beş vakit namazı ve tekkelerde zikri son derece sizden rica ederim, bu meselenin süratle takibi ile mütecasirleri hakkında muamelei kanuniye ifası ile ahalinin herhalde camilere sevkleri ve neticei takibattan malumat ifası. 3 Mart 1336 imza K. Demirci Mehmet Efe.

Artık her yerde zeybekler gece gündüz dayaklarla ahaliyi sokaklardan ve kahvehanelerden toplayarak canilere sevk ediyor ve bu suretle birçoklarını da abdestsiz namaz kıldırıyorlardı, keza alenen oruç yemek ve raki içmek kimin haddine idi? Bir taraftan komik bir şekilde çalışma ve çabalamalar böylece devam ederken düşman da beklediğimiz umumi taarruzuna kalktı ve üstün kuvvetlerle yapılan bu düşman taarruzu karşısında mücahitlerimiz birçok fedakârlıklarla cephede tutunmağa çalıştılsa da nihayet düşmanın ağı baskıları altında dayanamayarak tedrici surette ve müdafaa ve dündar savaşları vere vere Menderes köprüsüne kadar ilerlediler. Bu sırada ahaliyi müslime hicrete başlamıştı. Aydın mutasarrıflığı daha önce Söke'ye nakletmiş ve orda çalışmağa başlamıştı. Fakat bilahare Söke de Yunanlılar tarafından işgal edildi. Düşman zulümleri karşısında söke halkı da gerilere hicrete kalktı ise de o vakit mutasarrıf olan Halil Bey göya ordu komutanı Ali İhsan Paşa'dan aldığı şiddetli emirle halkın bu hicretine mani oldu. Bu yüzden zavallı Söke halkı düşmanın çok fena zulümlerine maruz kaldı. Halkın bu suretle düşman zulmüne bırakılmasından ve hicrete mani olmasından dolayı Ali İhsan Paşa ile mutasarrıf Halil Bey'in tarih karşısında sorumlu olmaları lâzımdır.

30 Haziran'da Nazilli Yunanlılar tarafından işgal edilmişti. Umum Kumandanı Demirci Mehmet Efe ve 57. Tümen karargâhları 25 Haziran 1919 tarihinde Sarayköy'de istasyon memurunun evine naklettiler. Menderes cephesini tutmak için Saraylöv'de epeyce çalışıldı. Bu sırada muntazam müzaharat bölüğü halinde ve ardından Sarayköy gönüllü kuvvetleriyle Isparta milletvekili hafiz İbrahim Bey'in

Isparta'da teşkil edip Kurmay Yarbay Eyüp Bey'in komutasında Sarayköy'de cephe ye gönderdiği demir alayında gösterdikleri azami fedakârlık ve kahramanlıklarile menderes cephesi kuruldu. Artık düşman taaruzu orada durmuş ve Menderes cephesi te'sis ve tesbit edilmişti. Umum Komutanlık karargâhlarını Umum K. Demirci Mehmet Efe ve cephe ve tümen komutanı Kurmay Albay Şefik bey cepheye pek yakın görmüş olmalılar ki 4 Temmuz 1919'da Sarayköy'ün Goncalı istasyonuna naklettiler. Nazilli boşalırken oradaki yerli Rumlar da Sarayköy, Denizli Rumlarile beraber Eğirdir'e tehcir edilmekte idiler. Heyeti Merkeziye de bu tarihte Denizli'ye gelmiş, şimdi Bevelili Yusuf Bey'in evi olan istasyon civarındaki binada çalışmağa başlamıştı. Denizli Rumları'nın tehciri işine Umum K. Demirci Mehmet Efe Sökeli Ali Efe'yi memur etmişti. Sökeli Ali Efe maiyetindeki on, on beş kızanı ile Denizli'ye gelip Rum mahallesinde bu işlerle meşgul olmağa başlamıştı. Fakat bu sırada Denzil'de için için bir kaynaşma oluyordu. Sökeli Ali Efe Denizli Rumları'nı zulmederek tehcir ederse maazallak Yunan ordusu Denizli'yi işgal ederse Denizliler'in ve Denizli'nin hali nice olurdu? Bu endişe halkı acı acı düşündürüyordu. Bu sırada Denizli eşrafından bir kısmının teşvikile muhtemel bir Yunan istilasından ve intikamından memleketi ve halkı korumak için Denizliler tarafından İtalyanların Denizli'yi işgale davet edildiği ve göya sırf bu fena teşebbüsü önlemek için Umum Kumandan Demirci Mehmet Efe Denizli'yi basarak tenkil ve tehcir ettiği söylendi ve iddia edildi ise de bu cihetler esasen daha evvelden önlenmiş olduğundan hiçbir vakit mesele fiilen varit olmamıştır.

DENİZLİ VAK'ASI

Cephenin bozulması üzerine Denizli müftüsü arkadaşlarından birçokalrile beraber tavas'a göç etmişti, Heyeti Milliye dağıldı, Denizli'den Heyeti Milliye'nin yerine bambaşka kimselerden müteşekkil bir aleyhtar zümre iş başına geldi. Liva'da o sırada mutasarrıf da yoktu. Umum K. Demirci Mehmet Efe ve Denizli müftüsü Ahmet Hulusi Efendi ile pek de iyi geçinemeyen ve bilhassa müftünün taşkınlıklarına tahammül edemeyen Denizli mutasarrıfı Faik Özttrak en nazik bir zamanda Liva'yı terk ederek Ankara'ya gitmişti. Hakikaten o sıralarda müftü Ahmet Hulusi Efendi arabasının önüne bayraklar astırarak iki yanında muhafızlarla sadrazam vari bir halde kimseyi tanımayarak dolaşır ve çalışır bir halde idi. Müftünün bu haline Liva mutasarrıfı Faik Bey (Faik Özttrak) tahammül edemiyordu.

Mutasarrıf Faik Bey Denizli'yi terk edip gittikten sonra Denizli'de o nazik zamanda âdeta bir hükümeteşsizlik ve başşızlık hüküm sürüyordu. Bu boşluğu gören ve doldurmak isteyen Heyeti Merkeziye o sırada Muğla mutasarrıflığına tayin edilip de Denizli'den geçmekte olan Müştak Lütfi Bey'in Denizli'nin o sırada önem kazanan nazik durumundan ötürü Denizli mutasarrıf vekâletinde çalışmasını istedi. Ankara'nın da muvafakati ile Müştak Lütfü Bey o sıralarda muvakkat bir zaman için Denizli'de mutasarrıf vekâletinde bulundu. Fakat Denizli'deki için için kaynaşmaları gören ve ileride bu kaynaşmaların büyük ve tehlikeli olaylara sebebiyet vereceğinden şüphe eden Müştak Lütfi Bey de Denizli'de kalmayarak hakim beyi mutasarrıf ve killiğine bırakıp alelacele memuriyeti asliyesi başına yani Muğla'ya hareket etti. İşte bu sıralarda artık tamamiye Denizli'de asayışşızlık baş göstermişti. Bu tehlike karşısında Heyeti Merkeziye de Denizli'yi terk ederek Dinar'a taşındı ve Dinar istasyon memurunun evine yerleşerek çalışmağa başladı.

Denizli hükümetinin aczinden (jandarma tabu komutanı Hamdi Bey de çok yumuşak ve korkak bir adam olduğundan o sıralarda ortadan kaybolmuştu) istifade eden zeybekler de taşkınlıklarını ve münasebetsizliklerini hayli ileri götürmüşlerdi. Zeybek kızanların bu taşkın hareketlerinden sinirlenen bir kısım Denizlili yurttaşlar pusu kurarak (Tabakhane civarında ve şimdiki talebe yurdu mevkiinde) tüfekte Söke’li Ali Efe’yi ve Kara Mustafa’yı ateş ederek öldürdüler. Bunu duyan Umum K. Demirci Mehmet Efe Denizlililer’e dehşetli suretle kızdı. Diğer zeybekler Umum K. Demirci Mehmet Efe’yi tahrik için Sökeli Ali Efe’nin cesedini yanına getirip önüne uzattılar. Bunu görünce bütün bütün iradesini kaybeden Demirci Mehmet Efe hemen hususi bir trenle ve bir çok zeybek kızanla beraber yanına tümen komutanı Albay Şefik Bey’i de alarak hemen Goncalı’dan Denizli’ye hareket etti.

O gün Denizli’nin mahşeri andıran manzarasını görülmeye değer bir halde idi, herkes kaçmıştı, Denizli’nin etrafı makineli tüfeklerle ve zeybeklerle kuşatılmıştı, sokaklar pek tenha ve korkunç bir halde idi, Denizli çarşısı zeybekler tarafından tamamen yağma edilmişti. ve Umum K. Demirci Mehmet Efe Denizli’yi yakmak ve ahalisini de katletmek kararında idi. Tren Denizli İstasyonuna gelince Umum K. Demirci Mehmet Efe gözlerini kan bürümüş bir halde kendilerini istikbal için istasyona gelen heyet meydanında evvelâ ilk önüne çıkan kalemi reisi hakim beyi ve savcı Mehmet Ali Bey’i bizzat kendi eliyle ve kendi tabancasıyla beyinlerine tabanca sıkmak suretiyle öldürdü. Ve oradan da doğruca hükümet konağına gidildi, hükümet avlusunda Umum K. Demirci Mehmet Efe cellâtlarını çağırdı ve diğer zeybeklerle beraber bütün Denizlililer’i gözünün önünde kesmelerini emretti. Zeybekler âdeta şehir içinde sokaklarda ve caddelerde avcı hattına çıkıp kesecek adam arıyorlardı, yakaladıkları Denizlililer’i getirip cellâda teslim ediyorlardı, cellât mustafa ve arkadaşları hükümet karşısındaki boş arsada bu zavallıları enselerinden kesmek suretiyle öldürmeğe devam ediyorlardı. Feryat, fiğan, canhıraş sesler ortalığa

dehşet veriyordu. Denizli'nin Heyeti Milliye reisi müftü Ahmet Hulusi Efendi başta olduğu halde bütün ileri gelenleri Tavas'a kaçmış ve canlarını kurtarabilmişlerdi, halktan birçok kimseler de köylere, kırlara ve dağlara hicret etmişlerdi. Zeybekler bütün evlere girip çıkıyor adam arıyorlardı. Bütün bu kepezelikler 57. Tümen komutanı Albay Şefik Bey'in gözü önünde cereyan ediyordu. Albay Şefik Bey Umum K. Demirci Mehmet Efe'ye karşı tek kelime söyleyerek bu zavallıların imdatlarına ve şefaathlerine gitmiyordu. Şefik Bey âdeta taş kesilmişti, karşıdaki arsada cellâtlar mütemadiyen çalışıyordu. ki bu arsa âdeta kanlar içinde kalarak bir mezbaha halini almıştı. O kadar ki kesilmek için getirilmiş zavallıların önünde birçok kesilmiş kimseler ölü ve ağır yaralı olarak yatmakta birçokları bir taraftan kesilmekte bir kısmı da kurbanlık koyunlar gibi kuyrukta kesilme sıralarını bekliyorlardı. Bu suretle yetmiş seksen kadar zavallı ense ve boğazlarından kesilerek öldürülmüşlerdi. Hatta içlerinden biri (bu zat bir posta telgraf memuru idi) tamamen şah damarı kesilmemiş olmalı ki zeybekler tarafından öldü diye terk edildiği halde sonradan dirildi, hastahanedede bilhare tedavi altına alınan bu zavallı yurttaşımız bugün hâlâ malül bir halde Denizli'de yaşamaktadır.

Denizli'den Tavas'a kaçan Denizlililer'in peşinden Umum K. Demirci Mehmet Efe'nin kızanlarile Tavas'a giderek orada onları da cezalandırması ihtimali vardı, fakat bereket versin Tavashılar ve Köpekçi Nuri Efe buna mani oldular. Demirci Mehmet Efe'ye haber göndererek "eğer Tavas'a gelirsen ateşle karşılaşacaksın" dediler. Umum K. Demirci Mehmet Efe Tavashılar'ın bu hareketinden ve mukabelelerinden korkarak artık Tavas'a gitmekten vazgeçti.

Bu dramatik manzara bu şekilde devam ederken korkudan kimse müdahale edip de bu feci hale bir nihayet vermek cesaret ve teşebbüsünde bulunamıyordu. Nihayet Sarayköylü şih Tahir Efendi isminde bir zat pür heybet efenin yanına geldi ve karşısına dikildi, efe şihe baktı şih sakalını karıştırarak ve gözünü havaya dikerek heybetle (şih uzun boylu. iri yarı, nurani yüzlü, uzun ve ak sakallı, emir

sarıklı bir zattı) “Efe yeter... emir bu kadar... yoksa...” dedi, efe de “ywminim var Denizli’yi yakacağım, Denizlililer’i keseceğim” dedi. Şeyh Tahir Efendi de “hemen şimdi kabristanı yak yeminin yerine gelir” dedi. Sarayköy’lü Şeyh Tahir Efendi’nin bu kesin ve sert müdahalesinden efenin maneviyatı sarsıldı ve esasen de bu manzaranın dehşetinden kendisi de ürkmüş olacak ki cellâtlarına ve kızanlarına “Durunnn” emrini verdi, hemen tenekelerle gaz ve benzin yüklü arabalar kabristana gitti ve kabristan ateşlendi, bu suretle de efenin yemini şeyhin kavli üzere yerine getirilmiş oldu. Şeyh Tahir Efendi’nin ısrarı üzerine artık Denizli’de bir umumi af ilân edilmişti. “Herkes gelsin işiyle gücüyle meşgul olsun bundan sonra kimsenin kılına dokunulmayacaktır, Allah efeme ömürler versin deye” dellâl deli Mahmut tarafından nidalar yapıldı, buna rağmen efenin sözüne itimat etmeyen Denizlililer bir türlü şehre gelemiyorlardı. şehir bomboş sokaklarda tenhâlığını muhafaza ediyordu, ben ertesi günü Denizli’de bir gömlek almak için bayram yerinde ve kale içindeki dükkânlarda dolaştım, fakat bütün dükkânlar kapalı veya yağma edilmiş vaziyette bulunduğundan aradığımı bulamamış idim.

Demirci Mehmet Efe ise kendise genel karargâh ittihaz ettiği şimdiki vali konağında Albay ŞefikBey’le beraber keyf edip saltanat sürüyordu. Hatta o sıralarda Sarayköy’de bulunan Yörük Ali Efe’nin Duacalı köylü Bekir emmisini nezdine davet etmişti, saf olan Bekir emmi desiseden başka bir şey olmayan bu davete icabet etti, fakat Bekir emmi hâlâ bu davetten geri dönmemiştir. Albay Şefik Bey ödü kopmuş bir halde ruhi hastalıklar içinde çırpınıyordu. (Bu sıralarda göya doktor tedaviye muhtaç raporu ile kendisini izinli göndermek istemiş ise de bu izin merkezce terviç edilmemiştir.) Denizlililer’in efe Denizli’de kaldıkça geriye dönmeyecekleri artık anlaşılmıştı, bunu anlayan efe de Sarayköylü Şeyh Tahir Efendi’nin ısrarı ile “Efe sen artık buralardan git” tavsiyesiyle Denizli’yi terk ederek karargâhını tekrar goncalı’ya taşıdı. Goncalı’da şimdi otel gibi kullanılan demiryolu idaresinin bir binasına yerleşti ve beraberinde Albay Şefik Bey de

olduğu halde çalışmalarına başladı. Bu Denizli olayının tahkiki için Denizli'ye Ankara hükümeti tarafından kolordu kumandanı General Fahrettin Altay gönderildi. Fakat General Fahrettin Altay alen usul yaptığı bir tahkikatla işi savsakladı, esasen ne yapabiliirdi ve elinden ne gelebilirdi. Bu olay Ankara hükümetince de tabii hoş görülmedi, Umum K. Demirci Mehmet Efe'nin Denizli'de irtikâp ettiği bu kötü hareketleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde birçok münakaşa ve dedikodulara sebebiyet verdi. Fakat neticede Mustafa Kemal Paşa'nın müdahalesiyle mesele örtbas edildi gitti. Çünkü o sırada Ankara efe-yi tedip edebilecek halde değildi.

Yunan cephesi artık Menderes'te tesbit edilmiş bulunuyordu. Bu sırada Sarayköylüleri fedakârane ve cansiperane bir surette çalışıyorlardı, bütün cephe boyunca Yunan Topları Sarayköy kasabasına ve civarına şarapneller yağdırıyorlardı, Sarayköylüler de bir taraftan vatan müdafaasıyla meşğul olurken bir taraftan da çoluk çocuk kadın erkek cepheye yakın pamuk tarlalarında çapalarına devam ediyorlardı ki bu hal gönüllü ve muvazzaf askerlerin maneviyatını yükseltiyordu. Sarayköy çarşısı ve dükkânları şarapnel yaralarında delik deşik olmuştu. Hâlâ gazi ve kahraman Sarayköy'de bu şarapnellerin yara ve bereleri tarihi birer acı hatıra olarak bazı dükkânlarda tamir ettirilmemiş olarak durmaktadır ki bundan nesli ati tabii daima mütenebbih olacak ve ders alacaklardır. Hatta bu sırada hadis olan bir hatıramı buracıktaki nakletmeden geçemeyeceğim. Heyeti Milliye başkanı sıfatıyla kaymakam Mithat Bey'i yanıma alarak cephedeki mücahitlere Sarayköy kazası Heyeti Milliyesi namına şeker, sigar hediyelediği götürüp büzzat dağıtmak üzere cepheye gitmiştik, hediyelerimizi dağıttıktan sonra cepheden kasabay dönüşümüzde düşman bizi makineli tüfek ateşine tuttu, bizler de tarlalardaki hendekler içinde sürünerek güçlkle Sarayköy'e dönebilmiştik, hayret düşman tarlalarda gezen askerlere ateş etmiyordu da ayağa karkarsak hatta top ateşiyle bizleri kovalıyordu, derken istasyona kadar geldik. Bu defa düşman top ate-

şikle Sarayköy istasyonunu dövmeğe başladı, hatta o günü Sarayköy istasyonunu kısmen tahrip bile etmişti ve yedi sekiz askerimiz de maatteessüf bu yüzden büyük hangarın altında kalarak şehit düştüler, bu feci olayı hatırladıkça (bu şehit askerlerimizin feci halini düşünüp) üzülürüm. Fakat ne çare mukadderatları böyle imiş.

Bu günlerden bir gece idi. Sarayköy'e doğru cepheden önemlice bir topçu ve makinalı tüfek ateşi başladı. Acaba Yunan ordusu Sarayköy'e bir gece baskını mı yapacaktı, çünkü ara sıra düşman bu marifetleri gösteriyordu, birkaç defa Çubuk Dağ'ında birkaç defa Menderes demiryolu köprüsünde böyle hareketler yapmıştı, hatta bir defasında demiryolu köprüsünü geçerek gece her nasılsa yorgunluktan uyuya kalan bir nöbetçi karakolumuzu yok etmişti, burada şehit olanlar meyanında ayakçıoğlu Ahmet Fuat Efendi'nin eniştesi kahraman İsmail Çavuş da vardı, değerli şehitten Tanrı hoşnut olsun. Kendisini bütün Sarayköylüler çok severdi

O sırada Heyeti Milliyece bir taraftan cephede pek çok lüzumlu olan silah ve hayvan azlığını telafi için (hayvanlar tamamen hükümet (ordu) ve mücahitler tarafından toplanmıştı), diğer taraftan da şunun bunun elinde saklı olan harp silahlarını meydana çıkartmak amacıyla merkezi cepheye yakın Sığma köyünde olmak üzere o sıralarda esaretten Sarayköy'e yeni avdet eden Sarayköy'lü yedek subay Ömür Lütfü Tokat'ın komutasında olmak üzere müstakil bir müzaheret bölüğü kurulması kararlaştırıldı. Yapılan ilan üzerine kendi silahı ve kendi atıyla yüze yakın gönüllü bu bölüğe yazıldı. Bu bölük cephe gerisinde Sığma köyünde bir kıt'ayı muntazıra halinde ödev aldı ve bir hayli başarılı işler gördü. Bu bölük milli kuvvetler nizamiyeye devredildikten sonra Dumlupınar'a sevk edilmişti. Dumlupınar muharebelerinde kahramanca yararlılıklar gösteren bu bölüğün komutanı yedek subay Ömür Lütfü Tokat son "Sant Tepesi" taarruzlarında şehit düşmüştür. Çok cesur olan rahmetli yiğitten Tanrı hoşnut olsun.

Bu sırada cephede Eyüp Bey komutasındaki demir alayda bazı şiddetli ve yolsuz hareketlerine rağmen kahramanca savaşlar vermiştir. Bununla beraber düşmanın üstün kuvvetleri karşısında cephenin kuvvetinden tamamen emin olamayan Ankara Hükümeti Çolak İbrahim Bey komutasında bir süvari tümeni gönderdi, bu tümen karargâhını Denizli’de kurdu ve cephede bazı kıtaları yeniçerivari, başıbozuk teşkilâtını andırır olmalarına rağmen yine faydaları oldu.

Bu tehlikeli günlerden bir günde olacak ki Sarayköy kazası Heyeti Milliye kâtibi İbanoğlu Hüseyin Efendi “Belki bu gece Yunan ordusu Sarayköy’e girecek, evrakımızla mühürümüz düşman eline geçmesin” düşüncesiyle heyeti milliyenin bütün evrakını, mührünü ve hesap defterlerini kuyuya atarak göya bizi muhtemel bir tehlikeden kurtarmış, arkadaşlarla beraber kâtibin bu halinden ve yaptığından öök acı duyduk. Zira nesli atıye birer tarih me’azı ve belgesi olacak olan bu değerli evrak ve dökümanlar kuyuda suyun içinde tamamen erimiş helva gibi yazıları okunmaz bir hale gelmişti. Sonra ben bunları kuyudan çıkardım, kuruttum fakat ne çare ki defterin bazı kânatları müstesna erimiş, bozulmuştu, mühür de bulunamadı. Bu fersude ve silik belgelerden bir kısmını bir eser yazacağından bahsile Celâl Bayar bazı notlarımla beraber benden istedi ve aldı.

Biz şimdi memleketin diğer köşelerinde geçen önemli olaylara bir göz atalım :

Sivas’ta heyeti temsiliye tarihi ödevine artık memleket şumul ve başarılı bir surette devam ediyordu. Esasen adı da kongrece “Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti” olmuştu. Bu suretle Türk yurdu bir bütün halinde tesbit edilmiş ve misakı milli ruhu içinde yürümek kararile heyeti temsiliye namına ebedi şefimiz Mustafa Kemal Paşa “Ölmez ATATÜRKÜMÜZ” tarafından çizilmiş idealine doğru bütün müşküllere rağmen yılmadan ve azimle ilerliyordu. Bu esnada 19 Ocak 1919 tarihinde İstanbul’da Millet Meclisi toplanmış çalışıyordu. Bu meclis Misakı Milliye’yi tasdik etmiştir. Ve bilahare meclis İn-

gilizler tarafından basılarak dağıtılmış ve birçok üyeleri de Malta'ya sürülmüş ise de birçokları da kaçıp Ankara'ya gelebilmişlerdi. 27 Aralık 1919 tarihinde Heyeti Temsiliye de cepheleri daha yakından takip edebilmek ve daha verimli çalışabilmek için Ankara'ya taşındı ve yerleşti ve nihayet kongrece verilen kararların tatbiki cümlesinden olmak üzere 16 Mart 1920 tarihinde Ankara'da olağanüstü bir millî meclisin kurulması tatbikatına geçildi. Bu meclise her vilâyette meclisi umumi ve belediye ve müdafai hukuk cemiyeti kurumlarının iştiraki ile toplanacak bir büyük heyet tarafından seçilecek mebuslarla eski İstanbul meclisinden Anadolu'ya geçebilen mebuslar da iştirak edebileceklerdi. Verilen işaret üzerine bu suretle Denizli'de de seçim yapıldı, fakat o sırada tehlikeli görülen bu ödevi kimse kabul etmek istemiyordu. Denizli vilâyeti namına Ankara'da toplanan ve adına Birinci Büyük Millet Meclisi denilen bu müesseseye -ki bu meclise bir müessesan meclisi demek daha doğrudur- Denizli'den Bektaşî şıhı Hacı Hüseyin Mazlum Baba, Belevli Yusuf, Tavaslı oğlu Mustafa, Buldanlı oğlu Necip ve HAKKİ Behiç Beyler seçilerek iştirak ettiler. Bu zatları Aydın mebuslarıyla beraber (bunların içerisinde Sarayköy kazası eski heyeti millîye başkanı müftü Ahmet Şükrü Efendi de Aydın mebusu olarak iştirak etmişti) Umum K. Demirci Mehmet Efe Çardak istasyonuna kadar uğurlayarak oradan yola çıkardı. Mebus seçilen bu zatlar Umum K. Demirci Mehmet Efe'den de esasen çekiniyorlardı. Hiçbirisi "gitmem" diyemedi. Daha evvelden 18 Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa ve 27 Aralık 1919 tarihinde de arkadaşları esasen Ankara'ya gelmiş bulunuyorlardı. Bu suretle Ankara artık millî mücadelenin hareketli bir merkezi olmuştu. Denizli'den giden milletvekillerinden bir kısmı meselâ bunlardan Tavaslı oğlu Mustafa Bey ve Buldanlı oğlu Necip Bey her nedense istifa edip geri döndüler. Bunlardan Tavaslı zade Mustafa Bey'in yerine Acıpayam müftüsü Hasan Efendi Hoca seçildi gitti.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi bu suretle teşekkül ederek 23 Nisan 1920 tarihinde saat 13.45'te şimdiki Cumhuriyet Halk Par-

tisi merkez binasında toplandı ve çalışmalarına başladı. Bu meclisin manzarası görülmeye değerdi. Çoğunluğu hacı hoca ve şeyhlerden mürekkep olan bu meclise bakılınca salon beyaz ve yeşil sarıklardan bir çiçek daha doğrusu âdeta bir papatya tarlası gibi idi. Fakat bu meclis muhtelif cephelerde cereyan etmekte olan savaşları büyük bir celâdet ve hamasetle idare etti, heyecanlı, vatanperverane tezahüratına pek çok şahit olduğumuz sürekli müzakerelerle cepheleri yaşattı ve neticede müşkül durum karşısında nihai zaferi kazanabilmek için kestirim yollardan formalitelerden uzak çalışabilmesi için bütün yetkilerini Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları Başkotanı sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa'ya verdi. Ve aynı zamanda lâıyk olduğu için Mustafa Kemal Paşa'ya Mareşallik rütbesiyle Gazi ünvanını da verdi. Bu suretle teçhiz edilen ordumuz Mustafa Kemal Paşa'nın dahiyane sevki idaresi ile düşmanı kısmen "Vatanın harimi İsmetinde" boğdu, kısmen de denize döktü. Düşman ordusunun ancak cüzi kısmı münhezimane bir surette sandallarla adalar istikametinde kaçarak kurtulabildiler. Biz şimdi kendi cephemize dönelim :

Düşman Menderes sahillerinde zaman zaman saldırılarına devam ediyordu. Bonbardımanlardan bizar olan Sarayköy ilçe hükümeti evvelâ Babadağ'a nakil etmişti. Ben o günü develer sırtında tahrirat kâtibi Şükrü Efendi ile kaza evrakını Babadağ'a taşıtmak için bizzat neler çektiğimi hâlâ hatırladıkça üzülürüm. Kadıköy (şimdiki Babadağ) hem kaza hem nahiyeye merkezi halinde çalışıyordu. Sarayköy ahalisi Yunan bombardımanları devam etmesine rağmen memleketi terk etmiyor ve işlerine devam ediyordu, esasen nereye gidebilirler ve gittikleri yerde fakir olan bu zavallılar nasıl geçinebilirlerdi. Mahdut aileler bilhassa memur aileleri çok fena şartlar altında, inekler sırtında eşya taşıyarak (zira daha evvel halkın bütün hayvanları zeybeklerce ve orduca ellerinden alınmıştı) Babadağ'a, Dinar veya Denizli'ye göç etmişlerdi. Bilahare cepheye sapa olan Babadağ'a kazanın idaresi güç olduğundan kaza hükümet merkezinin cepheye ve kasabaya yakınlığı itibariyle Beylerbeyi köyüne nakli muvafik görüldü. Kaza

kaymakamlığı Beylerbeyi okuluna yerleşti ve çalışmağa başladı. Bu sırada kazaya esasen Hisarköylü olan Necip Ali Küçükağa'nın eniştesi Hamdi Bey adında başka bir kaymakam gelip işe başladı. Fakat cephe komutanlığı Duacalı köyünde idi, o günlerde cephe komutanlığı ödevini kaza jandarma komutanı Yüzbaşı Tahsin Bey Hacı Çaylı Yusuf Ağa'nın bahçesinde ifa ediyordu. O sırada cephemize daha fazla yardım sağlamak için Sarayköy kazası HeyetiMilliyesi beni tekrar heyeti merkeziye nezdine Sarayköy delegesi seçtiklerinden yeni ödevime gitmek üzere Sarayköy kazası heyeti milliye başkanlığı ödevini yeni başkan seçilen ve aynı zamanda belediye başkanı olan Mehmet İhsan Tokat'a devrederek Sarayköy'den ayrıldım. Artık Duacalı köyünden cephe komutanlığı nezdinde heyeti milliye başkanlığı ve belediye başkanlığı görevlerini Mehmet İhsan Tokat görüyordu. Yalnız cephedeki işlerin süratle görülmesi bakımından kaymakamlık, cephe komutanlığı, heyeti milliye başkanlığı ve belediye başkanlığının bir arada bulunup gece gündüz mühüm anlarda beraber, daha verimli çalışabilmelerinin sağlanması amacıyla kaza merkezinin de Duacalı köyüne nakli muvafık görülmüş ve bu suretle Duacalı köyü her cihetten hareketli bir kasaba halini almıştı. Umum K. Demirci Mehmet Efe de 57. Tümenle beraber karargâhını Dinar'da heyeti merkeziyenin çıktığı istasyon memurunun evine kurdu. İşte bu sıralarda idi ki Ankara hükümeti tarafından mutasarrıf vekâletini de yapmak üzere Albay Şefik Beyin yerine 57. Tümen komutanı olarak yeniden esaretten dönmüş Yarbey Nazmi bey adında Balıkesirli bir zat Denizli'ye geldi, beraberinde değerli, çalışkan, yüzbaşı rütbesinde ve Kurtcephe adında bir de kurmayı vardı. İşte bu zatlar dirayetli, gayretli ve cesurane faaliyetlerle Denizli'de yerleştiler ve çalışmağa başladılar. Denizli'nin asayişini ve sükunetini otoriter bir surette temin ettiklerinden vaziyete hakim oldular. Umum K. Demirci Mehmet Efe de Nazmi Bey'in kudreti karşısında biraz eğilmeğe başladı. Bu bakımdan bölge halkı kumandan Nazmi Bey'e minnettardır, çünkü artık halk hasretini çektiği hükümet otoritesine bunlar sayesinde kavuşmuştur. Var olsunlar.

Bu sıralarda Afyonkarahisar'da Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Aydın cenup cephesi ve şimal cephesi ve Kütahya heyeti merkeziyeleriyle bazı heyeti milliyeler ce milli cepheler komuta heyetleri mensuplarından teşekkül eden büyücek bir kongre toplanmıştı. Bu kongreyi toplamaktan maksadı Gayzi Mareşal Mustafa Kemal Paşa cephelerde bir yeknasaki ve kumanda birliği yapmak ve çete teşkilâtına artık bir son vererek bunları nizami ve askeri bir teşkilâta bağlamak ve bu suretle yapılacak genel taarruzlarda cephelerde başarı elde edebilmek için bütün emir ve kumanda işlerini pek haklı olarak nefsinde toplamak amacını güdüyordu. Müzakereler bir hayli tartışmalı oldu, hatta Kütahya heyeti merkeziye başkanı İbrahim Tahtakılıç ayağa kalkarak "Paşam bir memlekette ya kanun yaşar ya ihtilâl. Kanunu yaşatabilecekseniz teklifiniz kabul, aksi takdirde biz kendi şerefimizi yine eskisi gibi ihtilâl usullerimizle müdafaa edelim." dedi. Mustafa Kemal Paşa bu mütalaayı cesurane söylenmiş mantıki, doğru ve yerinde buldu ve kanunu yaşatacağını ve Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin teşkil ettiği ordularıyla savaşı ve zaferi kazanacağını ve milleti egemenliğine kavuşturacağını kuvvetli bir imanla belirtti. Bunun üzerine artık çete teşkilâtının kaldırılıp bütün bu gayri mesul kuvvetlerin nizami ve askeri teşkilâta devredilmesine karar verildi. Bittabi bundan ancak Kütahya ve havalisi kuvayı seyyare Umum K. Çerkez Ethem memnun olmadı, netekim bu kararlar tatbik mevkiine girince Çerkez Ethem hemen "Ben kuvvetlerimi kimseye teslim etmem" diye isyan etti. Ve Ankara hükümetine karşı cephe aldı. Çerkez Ethem'in bu isyanı Meclisi, hükümeti hayli işgal etti, cephe sarılır gibi oldu, nihayet Çerkez Ethem berbaerinde kardeşleri milletvekili Reşit ve Yüzbaşı Tefvik Beylerle ve mahdut miktar kendine sadık kızanlarıyla 5 Ocak 1921 tarihinde düşman tarafına kaçmak suretiyle mayasının ve sütünün bozukluğunu gösterdi. Bugün Çerkez Ethem ve kardeşleri ve avanesi Yunan topraklarında vatandan uzak diyarlarda hâlâ sefilâne bir surette sürünmektedirler, lânet olsun.

Bundan sonra hatta Çerkez Ethem ve kardeşleri avanesiyle beraber bir müddet Yunanistan'da oturup Yunan hükümetinin yardımı ile teçhizatını daha mükkemmel bir halde tamamlayarak Yunan ordusu ile el birliği ederek yurdumuza gelmiş ve Türk Ordusuna karşı mezbuhane bir surette taarruzlarda da bulundu ise de tabii kahrman ordumuz karşısında bir başarı sağlayamayarak nihayet mağlup Yunan ordusu ile beraber def olup gitti.

Bu esnada Umum K. Demirci Mehmet Efe de pirenlenmişti. Yörük Ali efe ise arslan gibi yerinde duruyor ve hükümetinin emirlerine tabi olduğunu söylüyordu, hatta o sırada Yunanlılar tarafından kendisini kandırmak için altın ve gümüşlenmiş bir eğer takımının Yörük Ali Efe'ye gönderildiği ve Yörük Ali Efe'nin de bunu reddettiği söylenmiştir. Bundan başka Çerkez Ethem'in delâletiyle olacak aynı anlaşmaların efelere de teklif edildiği ve damarlarında Türk kanı bulunan bu efelerin bütün bu düşman tekliflerini nefretle red ettikleri söylenmiştir. Yalnız bu sırada İsparta'nın "İğdecik" köyünde kızanlarile beraber oturmakta ve olayları menkuben takip etmekte olan ve esasen o günlerde evhamı artan ve kimseye itimat edemeyen Demirci Mehmet Efe de hükümete teslim olmayarak yine tercihan kızanlarile beraber geldiği yere yani dağa çıktı. Kendisinin takibine kolordu komutanı Refet Paşa komutasındaki Nazmi Bey müfrezesi memur edildi, efe resmi devlet kuvvetleri tarafından kovalandı ise de nihayet eski emektarlardan binbaşı Nuri Bey'in tasavvuf ve delâletiyle bir anlaşmağa varılarak efenin takibinden vazgeçildi. Umum K. Demirci Mehmet Efe bazı ufak tefek müsademelerden sonra dağda kendi halinde kaldı. Bir müddet sonra affa mazhar olarak Nazilli'de ikamete memur edildi. Bugün Nazilli'de zengin bir hayat sürmekte ve fakat etliye sütlüye karışmaz bir halde kenar ve köşelerde gezip dolaşmaktadır. Seyyiatile hayratını muhakeme ve mukayese etmek ve neticede kendisinin eyi veya kötü adam olduğunu tayin hususunu tarihe bırakarak sözümüzü biraz da Yörük Ali Efe üzerine nakledelim.

Yörük Ali Efe hâlâ eski mertlik, metanet ve cesaretini ve hükümete olan sadakatını muhafaza etmekte ve hatta ordu ile ve ordunun emrinde büyük taarruzda vazife alarak harekâta iştirak etmiş bulunmaktadır. İlk İzmir'e giren ordu cüzitamları içinde o da maiyeti kızanlarile beraber muzafferane İzmir'e girmiş ve neşei zaferden pek haklı olarak hissasını almak suretiyle faydalanmıştı. Fakat ne çare ki Yörük Ali Efe de (Herhalde yaptığı cinayetlerin cezasına çarptırılarak) İzmir'de tranvaydan atlarken düşmüş ve üzerinden tranvay geçmesiyle sakatlanarak iki bacağı diplerinden kesilmek suretiyle bir kütük halinde kötürüm kalmış durumda. Sultanhisar ve Yenipazar'da kendi serveti içinde hususi otomobilinde refahlı bir hayat sürmektedir. Sağolsun...

Afyonkarahisar Kongresi mukarreratından olarak artık heyeti merkeziyelerle heyeti milliyelere de nizami bir şekil vermek icap ediyordu, netekim o sırada Burdur'da çalışan Aydın cenup cephesi heyeti merkeziyesi lâğv edilmiş ve bütün varlığı ve ödevlerini o sırada orada bulunan Kütahya heyeti merkeziyesine izafetle başkanı İbrahim Tahtakılıç'a devredilmiş ve bu suretle Nazilli heyeti merkeziyesi de tarihe karışmış oldu.

Heyeti milliyeler ise keza şekil değiştirmek suretiyle hükümetin eline geçmişti, heyeti milliyeler namı "Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti" adına çevrilerek artık bundan böyle hükümete bağlanmak suretiyle çalışmağa başlamıştır. Bundan sonra yarı resmi bir şekil alan bu müesseselerin başkanlıklarına vali, mutasarrıf ve kaymakamlar getirtilmişti, bunlara ait belgeler aşağıda verilmiştir. Bu belgelerde vilâyet ve kazalarda müdafai hukuk heyetlerinin kimlerden teşekkül ettiği görülmektedir.

Bir vilâyet veya kazada müdafai hukuk teşkilâtı artık tamamilen hükümet resmi daireleri ve belediyeler gibi çalışır ve cephelerin yalnız levazım işlerini görür şekle sokulmuştu. Bu teşkilât 30 Ağustos Zaferi elde edilinceye kadar nazari olarak bu surette vatani ödevine

devam etmiş ve nihayet kılığını değiştirerek ve kendi kongresinde tesbit ettiği umdelae esas tutularak tekâmül ede ede 1923'te artık bundan sonra daha ziyade zaruri ve müstacel olan "Yurdun yükselmesi ve serpilmesi için" içtimai inkilâplara teşebbüs ederek bunları başarmak amacı ile bugünkü Cumhuriyet Halk Partisi haline geldi. Bu partinin ilk başkanı tabiatıyla devrimci ATATÜRK idi. Bu parti 1927'de 2. Kurultayını akdetmiştir (ki bu kurultayda büyük dahi Atatürk büyük nutkunu okumuştur, bu nutku milletvekili olarak dinlemekle bahtiyar olmuşum). Bu parti bugün devrimci iktidar partisi olarak memleketi idare etmektedir.

Artık ordu 30 Ağustos nihai zaferi zaferi neticesinde 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya'da itilaf devletlerle imzalamış ve bu suretle yurdumuzu dış düşmanlardan ve saldırganlardan tamamilen temizlemiş (gerek şark vilâyetlerindeki ve gerekse Adana bölgesindeki düşmanlar da tart edilerek oralarda Şanlı Bayrağımız tam egemen bir halde dalgalanmış olarak), İnönünün yüksek kıyasetiyle akt edilen Lozan Barış Anlaşması sayesinde (24 Temmuz 1923'te) vatanımız bugünkü sınırları ile tam olarak egemenliğine kavuşmuştur. I. Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile memlekette 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet rejimi kabul ve ilan edilmişti. Zaten 1 Kasım 1922 tarihinde Birinci Büyük Millet Meclisi şahsi saltanatın kaldırılmasına karar vermesiyle esasen milli mücadeleye karşı düşmanlarla elbirliği yapmak suretiyle devletimizin egemenliği aleyhine irtikah ettiği fenalıklardan ötürü artık milletin yüzüne bakamayacağını anlayan ve korkan Osmanlı Padişahı Halife M. Vahidettin 17 Kasım 1922'de İngilizlerin (M. Malaya) zırhlısıyla gizlice çoluk çocuğu ve hazinesiy-le beraber kaçmıştı... Bundan sonrada tabiat ile İstanbul'daki Osmanlı Devleti ve Hükümeti 4 Kasım'da dağılmış ve bu suretle artık ikilide kalkmıştır. Gerçi 18 Kasım 1922'de Abdülmecit Efendi B.M.M.'ce Halife ilan edilmişse de Mecit Efendi ilk fırsatta tekrar saltanata kaymak suretiyle daha yeni kurulmuş olan ulus egemenliğini tehlikeye sokmak istidatı gösterdiğinden Ankara'daki milli idarenin tasarladığı bü-

yük devrim hareketlerinin kurulup gelişebilmesi için 3 Mart 1924'de halifelik de kaldırılarak bütün hanedanı, saltanat mensupları yurt dışına çıkarılmışlardır. Bu suretle bütün engeller ortadan kaldırılmış yurttan artık tam manasıyla Milli egemenlik idaresi kurulmuştur. Artık yeni Türkiye Cumhuriyeti devleti Demokratik esaslara dayanan yeni anayasası ile Atatürk'ün başkanlığında her şubesinde medeni yollarda ilerlemeğe başlamıştır. Artın Birinci Büyük Millet Meclisi tarafından kayıtsız şartsız ulusumuzun egemenliği temeline dayanan anayasamızla idare edilen devletimiz bugün anayasamıza dahi giren altı ok remzile ifade edilen "Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Lâyık" düsturlarile Cumhuriyetçi Halk Partisi çoğunluğu elinde başarılı ve şerefli bir surette idare edilip devrimlerini tahakkuk ve tekâmül yolunda ilerlemektedir.

Yalnız tam manasiyle medeni bir devlet haline gelip yükselebilmemiz için (savaşlar ve başarılması zaruri bazı devrimler yüzünden mecburi olarak 1945 yılına kadar devam edip giden) tek partili rejim de nihayet alınan yerinde kararlarla terk ederek, yurt içinde çok partili demokrasi rejimine gitmek zarureti hissedilmiş ve 1946 yılından beri yurdumuzda daha birçok rakip siyasi partiler de teşekkül ederek faaliyetlere geçmişlerdir. Pek tabii olarak bu demokratik rejimde de olgun milletimiz sarsıntısızca örnek başarılar elde edecektir.

Netekim halen memleketimizde devrimin serpilmesini sağlama zaruretiyle tek parti halinde çalışan C.H.P.'i inhisarcılığı bırakarak bütün samimiyeti ile çok partili rejime mücadele etmiş ve busuretle 'Demokrat', 'Millet', 'Kalkınma', 'Sosyalist', 'Köylü', ve 'Çiftçi' vesaire gibi bir çok siyasi partiler kurularak çalışmağa başlamışlardır. Artık C.H.P.'nin ciddi idaresiyle serpilerek inkişafımızın bariz teesiriyle halkımızın yeter derecede olgunluk seviyesine ulaşmasıyla bu demokratik faaliyetinde müsbet ve başarılı sonuçlar vermeye başladığını sevinçle görmekteyiz. Netekim 1950 Milletvekili seçimlerinde tek dereceli 'gizli oy' açık tasnif esaslarına dayanan yeni seçim kanunu ile, son seçimlerde sarsıntısızca Demokrat parti çoğunluğu kazanarak

iktidarı eline almıştır. Bu suretle yurdumuzda yaptığı ve koyduğu (tabi vatan ve milletin yüksek menfaati için) devrim esaslarının korunması uğruna 27 yıl tek parti halinde iktidarda kalan (bağışlanabilir bazı hatalarına rağmen) C.H.P. de normal yoldan azınlıkta kalarak müraba ve muhalefet ödevi başına geçmiştir. Demokrat Partisi'nin iktidar 'demokrasi hayatımızdaki ilerlemelerinde' yurdumuzun kalkınması davasında, C.H.P.'nin de murakaba ve muhalefet ödevindeki faaliyetlerinde başarılar elde etmesini dilemek en samimi duygumuzdur.)

Bu tarihçenin bundan sonra cereyan eden ve benim bizzat şahidi olmadığım diğer bölgelerdeki tarihi olaylar hakkında delilsiz olarak daha fazla tafsilât vermek ve yayın yapmak muvafık olamayacağından bu ciheti diğer yetkili ve ilgili kalemlere bırakarak sözümü yalnız kendi bölgemiz olaylarına hasretmek suretiyle artık burada bitirmek istiyorum. Ben burada ancak bizzat içinde yaşadığım "belgeleri kuyuya atılarak kaybolmuş" bazı tarihi olayların (gözümün önünde cereyan ettiğine göre) izahını yaptımç Herkesçe bilinmeyen milli mücadelenin başlangıcında ve muhtelif safhalarında karanlık günlere ait tarihi olayları hafızama müracaat ve not kayıtlarıma bakarak anlatmağa çalıştım. diğer noksan kalan olayların izahını delilleriyle beraber takip ederek tesbiti ve nesli atıye nakli ve bütün bu tarihi olayları tevhit ederek tarafsız bir Milli Mücadele tarihi meydana getirmek ödevini de yetkili ve ilgili kurumlara ve uzmanlara bırakıyorum. Bu suretle efradını cami ve ağyarını mani bir şekilde hazırlanacak bu eseleri de bilhassa tarafsız bir şekilde yazılmış olarak ben de bütün gençlikle beraber okumak istiyorum.

SONUÇ

Aziz Türk Gençliği, tekrar ediyorum seni bu pürüzsüz yurttta bugünkü şanlı varlığa ulaştıran büyüklerinin bu güzel durumu elde edinceye kadar bu alanda gösteriği celâdet ve kahramanlıklar görü-lüyor ki maddi ölçülere sığmayacak kadar geniş ve büyüktür. Bu ihtişamlı varlığın meçhul şehitleri ve gazileri önünde saygı ile eğilelim. Milletimizin o kara günlerinde kendilerine önderlik eden değerli büyüklerimize bin minnet, bin şükran...

Türk genci, unutma ki, Atatürk ve İnönü yurdu ve Cumhuriyeti sana emanet etti, bu yüce emaneti omuzlarında daima kıvançla taşı, yükselt ve ecdadına lâıyk olmağa çalış ve onunla ve ona müntesip olmakla da iftihar et.

“Ne Mutlu Türküm diyene”, dünyalar durdukça var olsun yüce milletimiz.

Emin Aslan TOKAT

Eski Sarayköy Hey’eti Milliye

Başkanı ve Eski Aydın Cenup Cephesi

Müdafai Hukuk ve Reddi İlhak Heyeti

Merkeziyesi üyelerinden

Sarayköy - Denizli

1.3.1942

MEVCUT BAZI BELGE SURETLERİ:

I- Sarayköy Kazası Hey'eti Milliyesi

No. 112

Hey'eti merkeziyenin Sarayköy murahhası Hüseyin Efendinin istifasına binaen münhal kalan murahhaslığa Sarayköy Heyeti Milliyesi azasından müstakimüladvar ve lisanı franseviye aşına Tokadi zade Emin Aslan Efendi heyeti milliyenin kararını üzerine tayin edilmiş olduğundan mumaileyhin hüsnü istihdamını natık mazbatamız tanzim ve takdim kılındı.

21 Kânunisani 336

Reis Osman Nuri	Aza Mehmet Kâmil	Aza Salih	Aza Avni
Aza Emin Aslan	Aza Ahmet Fuat	Aza Ali	Aza Mehmet Tevfik
Aza Mustafa Faik		Aza İsmail	

İmzaları:

Balâdaki imzalar Sarayköy Heyeti Milliyesi'ni teşkil eden zevatın imzayı zatileri olduğu tastik olunur.

Sarayköy
Kazası Belediye
Riyaseti
İmza: Mehmet İhsan

2- Sarayköy Murahhası Emin Aslan Bey'e

No. 212

Levazı encümeni Reis vekili Ali Enveri Efendinin rahatsızlığı hasbילה vazifei vekâlet uhdenize havale edilmiş olduğundan muvakkaten levazımda ifayı vazife etmeniz rica olunur efendim.

31 Kânunisani 336

Heyeti Merkeziye Reis Vekili

İmza: Tevfik Fikret

3- Sarayköy Murahhası Emin Aslan Bey'e

No.179

Hey'eti umumiyece teftişat encümeni azalığına intihabınız icra kılığından vazifei mezkureye mübaşeret buyurulması mütemennadır efendim.

9 Şubat 336

Heyeti Merkeziye Reis Vekili

İmza: Tevfik Fikret

4- No. 6

Sarayköy Kazası Heyeti Milliye riyasetine intihap olunup 21 Mart 336 tarihinde işe mübaşeretle bu defa müdafai hukuk cemiyetinde Burdurda heyeti merkeziyeye Sarayköy Murahhası olarak intihap olunmasına mebri 3 Eylül 336 tarihinde infikâh eden Emin Aslan Bey'in zamanı idaresine ait hesabâtı birrüyeye kendisinin hiç bir

göna zimmet ve ilişiği olmadığı gibi vazifei milliyeyi bihakkın hüsnü idare ve ifa etmiş olduğunu mübeyyin iř bu mazbatamız yedine ita kıldı.

3 Eylül 336

Sarayköy Müdafai Hukuk Reisi Kaymakam Vekili Mahmut Edip	Reisi sani şube Reisi Binbaşı Mehmet Hilmi bin Ali	Aza Kadı Rüstem Galip	Aza Malmüdüdü Nurettin
Aza Tahrirat Kâtibi Mehmet şükrü	Aza Belediye Reisi Mehmet İhsan	Aza Müftü Vekili Mehmet Fehmi	Aza İsmail
Aza Kadı nahiyesi müdüdü Mahmut Edip	Aza Halil Hilmi	Aza Müdafai Huku Reisi Emin Aslan	Aza Mehmet Kâmil
Aza Arif Hikmet	Aza Mustafa Faik	Aza Ahmet Fırat	
Aza Mehmet Tevfik	Aza İsmail	Aza Mehmet Kâmil	

Balâdaki mühür ve imzalar mumaileyhimunun imzai zatileri olduğu tasdik olunur.

1 Teřrinievvel 336

Sarayköy Kazası Belediye Riyaseti

İmza: Mehmet İhsan

5- Aydın Cenup Cephesi

Müdafai Hukuk Hey'eti Merkeziyesi Riyaseti

Adet: 8

Hey'etimizin Sarayköy Murahhası Emin Aslan Bey 21 Kânunisani 336 da mahalli heyeti milliyesine Murahhaslığa intihap ve izam kılınarak teftiş ve levazım encümenleri şube müdürlüklerinde ifayı hüsnü hizmet etmiş ve 21 Mart 336 da Sarayköy Heyeti Milliyesi riyasetine ve 3 Eylül 336 da tekrar heyeti merkeziye azalığına intihap kılınmış ve uhdesine mevdu ve zayifi vataniyeyi pek müstesna bir gayretle ifa eelemiş olduğunu mübeyyin iş bu vesika maattakir efendii mumaileyhe takdim kılındı.

9 Eylül 336

Aydın ve havalisi

Harekâtı Milliyeye ve

Reddi İlhak Heyeti Merkeziyesi

İmza: Ali Zühtü Tahşiye

Mumaileyh harekâtı milliyenin pişivlerinden olduğu gibi mücadeimilliyenin maksadını izah ve babualinin muavenetini talep için Sarayköy Heyeti Milliyesi'nce Temmuz 335 de dersaadete murahhas olarak ilzam kılındığı heyeti merkeziyeye azalığında bulunduğu esnada Nazilli, Kuyucak, Burdur, Tavas, Karacasu Heyeti Milliyesinin hesabatını teftiş muamelâtını tetkik ve halkın cepheye iştirak ve muavenetlerinin temini için ilzam kılınarak meşkur hidamatta bulunmuştur.

9 Eylül 336

Heyeti Merkeziye

Reis Vekili

İmza: Ali Zühtü

YAZAR EMİN ASLAN TOKAT'IN KİMLİĞİ VE TOKAT AİLESİ'NİN ŞECERESİ

1300 tarihinde Tokat ilinden bizce belirsiz sebeplerden ötürü yalnızca batıya doğru göç eden Süleyman Rüştü Efendi Oğ. Müderis Mehmet Efendi Hoca Denizli ilinin Sarayköy kasabasına kadar gelüp yerleşir, bu kasabayı ve halkını sevdiğinden, Sarayköylüler de kendisine güler yüz gösterdiklerinden orada kendi camisinde ve medreselerinde öğrencilere dersler vererek talebe yetiştirmeye ve vazetmeğe başlar ve bu suretle yüzlerce talebe kendisinden faydalanmıştır. Mehmet Efendi Hoca'yı nihayet Sarayköylüler aşağı bucaktan Hacı Ali Beylerden mavi gözlü sarışın Emine ile evlendirirler, bu çift iyi ve mesut bir aile kurmuşlardır.

Hocanın aile tarafından ve kız çocukları tarafından birçok hı-sımları hâlâ çoktur. Erkek çocukları ise: Büyüğü Emin Efendi, küçü-ğü Abdullah Efendi olmak üzere iki danedir. Bunlardan evela Emin Efendi'yi anlatalım.

A- Emin Efendi babasının medresesinde okumuş, yetişmiş, peh-livan yapılı, iri, güçlü, yakışıklı bir adam olup yağız rengile sevilmiş bir amatör güreşçi idi. Aşağı bucaktan Hacı Okkalılardan Emire han-ımla evlenmiş ve iyi bir aile teşkil etmişlerdir. Meclisi idare azası olarak uzun müddet imar işlerinde çalışarak eserler vermiş olup aynı zamanda aşar olup satmakla da geçimini sağlardı. Kendisi sığara, içgi kullanmaz, abdest ve namazında haluk, mert, merhametli, doğru bir adam olarak tanınırdı.

Tokatlı Oğ. Emin Efendi'nin Emire hanımdan on kadar çocuğu olmuştur. Bunlardan nesli yaşayanlar sırasile şunlardır:

I- 1296 doğumlu Emine Hanım Buldan Belediye Başkanı Bal Hoca Oğ. Salih Ağa Oğ. Necip ile evlenmiş olup bundan 1319 do-ğumlu Tevfik, 1312 doğumlu Hafıza, 1315 doğumlu Saliha, 1331 do-ğumlu Rahmi adlarında dört çocuğu olmuştur.

Hafıza evlenmiş ve ölmüştür.

Tevfik Tokat (.....d.) ziraat okumaz ve Ekmekçi Hacı Emin Ustanın kızı Pembe Hanım'la evlenmiş ve bunlardan Emin Güngör, Nurten adında iki çocuğu olmuş ise de geçinemediklerinden ayrılmışlardır. Sonra tekrar yüzbaşı kızı Melehat Hanımla evlenmiştir. Bundan da Mete, Metin ve Alparslan adında üç çocuğu daha olmuştur.

Üçüncü çocuğu Saliha Hanım (.....) Abdi oğlu Mehmet Erkal'la evli olup bundan Canan, Ayşe, Necip, Tahsin ve Ayfer adlarında beş çocuğu olmuştur. Tahsin ölmüş, diğerleri evli ve çoluk çocuk sahibidirler.

2- Bk. oğ. 1297 doğumlu Mehmet İhsan olup, aşağı bucaktan Hacı Bayraktarlar'dan Hopan Hanım'la evlenmiş olup bunlardan on kadar çocuk olmuştur. Büyük oğlu Emin Muhlis Tokat (.....) Almanya'da okumuş mühendis olup Tavashoğlu Derviş Ağ'a'nın küçük kızı Mükerrerem Hanım'la evlenmiştir. Mükerreremden çocuk olmayor...

2'nci oğlu ahmet baha olup Ankara'da ziraat muallimi iken Nalihanlı ebe saadet Hanım'la evlenmiş olup bundan Mehmet Yurtseven ve Teoman aslı iki çocukları olmuştur.

Üçüncü çocuğu Fahire Hanım olup (1331) li müftü Ahmet Şükürü Efendi'nin oğlu Cemal Efendi ile evlenmiş olup bundan Sevim, Şükran adında iki kız ile Mehmet adında bir oğlu vardır. Sonradan Ahmet de doğmuştur. 4'üncü çocuğu Pakize Hanım olup Hacı Ali Efendiler'in Aziz Hoca'nın oğlu Hulusi ile evlenmiş ve bundan Hulusi adında bir oğlu olmuştur. Pakize erkenden dul kslmiştir. 5'inci çocuğu (1339) Ayşe Hanım olup Hakim Ali Akdik'le evlenmiştir. Ayşe'nin Meral adında bir kızı olmuştur. 6'ncı çocuğu Emire Hanım olup (.....) daha evlenmemiştir. (Sonra Burhan'la evlendi.) Tokatlı oğlu Emin Efendi'nin 3'üncü oğlu Süleyman Rüştü deniz yüzbaşısı olup Yüzbaşı Şakir Efendi'nin kızı Afife Hanım'la evlenmiş olup bundan (.....)lu mülkiye müfettişi Fikret ve (.....)lü elektrikçi Tahsin ve (.....)lu Emire ve (.....)lu Gönül adlarında dört çocukları vardır.

Diğer Alpaslan adındaki bir oğlu da ne yazık ki erkenden ölmüştür. S. Rüştü de erkenden ölmüştür.

Emin Efendi'nin 4'üncü oğlu Subay Ömer Lütfi, Dumlupınar'da şehit düştü.

5'inci oğlu Emin ise babası öldükten sonra doğmuştur. Küçük Emin babasının adını ve karakterini taşır. İlk tahsilini Sarayköy'de, orta tahsilini İstanbul'da yapmış (.....) de olup o sırada Türk ocağı tarafından kendisine Aslan adı da konmuştur ki karakterinin tam ifadesidir.

Bundan sonra artık Emin Aslan adıyla anılan küçük Emin mu-sabaka ile Fransa'da Monpelliye Tarım Fakültesi'ne tahsile gönderil-miştir. Burada da tahsilini başarı ile bitiren küçük Emin artık Y. Tarım Mühendisi olmuştur. Yurda dönüşünde tarım öğretmeni, Tarım ve Mücadele Müdürlüklerinde çalıştı. Sonra 1925 tarihinde Denizli Milletvekilliğine seçildi ve 1945 tarihine kadar milletvekilliğinde çalıştı ve tarihinde emekliye ayrıldı. Bugün Sarayköy'ün Tosun-lar köyünde çiftçilik yapmaktadır. Yigeni ve bacanağı Müh. Muhlis Tokat da ortağdır.

Emin Aslan Tokat milletvekili iken Ankara Hukuk Fakültesi'ne de devam ederek oradan da diplomasını almış ve stajını da yapı-rak avukat olmuştur. Emin Aslan Tokat (1309 lu) Tavaslı oğlu Değiş Ağa'nın büyük kızı (1324 lü) Mebrure Hanım'la (..... de) evlenmiş olup bundan I- (7/Haz. 1932'li) Yurdanur, 2- (5/Tem. 1933'lü) Gülse-vil ve 3- (1937'li) Doğanay adlarında üç kızı olmuştur.

Emin Aslan Tokat Milli Mücadelede kardaşlarıyla beraber canla başla çalışmışlardır. (Sarayköy Heyeti-Milliyet başkanlığında, Aydın cenup cephesi Nazilli Müdafaa Hukuk Heyeti Merkeziyesi Sarayköy Murahhashığında U. Müfettişlikte)

Emin Aslan Tokat çocuklarını Ankara'da okutmakta olduğun-dan diğer taraftan T. Zirai Donatım Kurumu'nda idare Meclisi üyesi olarak da halen .alışmaktadır.

B- Tokatlı Mehmet Efendi Hoca'nın 2'nci oğlu Abdullah Efendi'ye gelince: Abdullah Efendi de medresede iyi tahsil görmüş zeki çalışkan, akıllı, çok zeki ve sarışın bir zat idi. Avukatlıkla uğraşır ve geçinirdi. Bolu'nun Gerede'sinden Huriye Hanım'la evlenmiş olup bundan Hatice adında bir kızı ile Yekta, Asaf ve Hamdi adında üç oğlu vardı.

Bunlardan Hatice. Yekta. Asaf çocuksuz öldüler. Küçük oğlu Hamdi ise (1308 lu) Sarayköylü Huriye Hatice ile evlendi. Bundan (.....lu) Edip ile (.....lu) Sedad adlarında iki oğlu ile (.....lu) Mübeccel adlı bir kızı olmuştur.

Anneannemle babaannemin hısımlarından Sarayköy ve civar köylerinde ölü ve sağ birçok hısımlarımız var ise de birbirini tanıyamamaktadırlar. Ancak yakın akrabalardan dayılarım Ekmekçi Hacı Osman ve Hafız Mehmet Ali ile karı ve çocuklarını (M. Ali dayının oğlu halen Sarayköy'de ticaretle meşguldür) tanırız. Keza dayı kızları (Mustafabey kızları) Şerife ve Hatice hanımlar halen Sarayköy'de evli çoluk çocuk sahibidirler. Baba hısımlarımızdan Terzi oğullarından Nuri, Feriştah, Mehmet ve Mustafa ve anneleri halen sağ ve iyidirler.

Kızlarını aldığımız Tavas'lı oğlu sülalesi ise esasen seçeresi belli Denizli'nin tanınmış büyük namlı hanedanından olmağla burada ayrıca bunlardan bahsetmediği yersiz görerek bundan vazgeçiyorum.

TOKAT AİLESİNİN ŞECERESİ ÖZETİ ŞEMASI

Tokatlıoğlu Müderris Mehmet Ef.

Karısı : Hasan Kızı Fatma 1226-1316

Abdullah Edip (Avukat) (1268-327) Karısı : Huriye
(934'de öldü.)

Yekta ocuksuz 939'da öldü.

Asaf ocuksuz öldü.

Hatice ocuksuz öldü.

Hamdi 308

Edip

Sedad

Mübeccel

Hatice (ocuksuz öldü.)

Gülsüm

Y... Hanım

Ahmet

Hüseyin

Aye

Gülsüm (ocukları vardır)

Hatice (ocukları vardır)

Ali (ocuksuz öldü)

Terziođlu.....

Emin Ef. (1259-12/II.Teş. 1308

(Karısı Hacı Okkalı oğ. Mustafa ve Emine kızı F.A Emire H.1272

Emire (1396-4.2.937)

Hafıza 1310

Saliha 1315/Kocası Abdioğlu Mehmet Erkan

Perran/Kocası Turgut

Hüsamettin

Şeref

Ayşe

Tancu

Necip

Ayfer

Tefik 1319/Karısı Hatice ve Melahat

Nurten 1931

Güngör 1933

Mete 1940

Metin 1944

Alpaslan 1950

Rahmi 1331/Karısı Nizaiye

Biol

Varol

Şenol

Mehmet İhsan/Karısı Hopan 1305

E. Muhlis

Ahmet Baha/Karısı Saadet

Mehmet Yurtseven

Teoman

Emire

Orhan

Fahire 331

Hüdaverdi 1398

M. Kemal

Pakize

Hulusi

Ayşe 339

Meral/Kocası : Hakim Ali Akdik

Süleyman Rüştü 1301/Karısı : Afife 1310

Gönül

Emire

Alpaslan

Tahsin

Fikret

Ömer Lütfü 1307

Emin Aslan Tokat 1309 (yük.Müh./Avukat)

Karısı Mebrure 324

Yurdanur 7.6.1932

Kocası Dr. Ali Haydar Özberk 1925

İlknur 1955/Kocası O.Nuri Sözkese 1956

Kemal 1985

Civan 1988

Yurdanur 1991

Esat Özberk 1956/Karısı Fulya 1956

Ali Cem 1990

Gülgün 1958/Kocası Soner Pöğün

Can 1988

Gülsevil 5.7.1933/Kocası Ali Çobanoğlu 1915

Nazlı 1959/Kocası Yavuz Suner 1957

Gamze 1984

Gökçe 1990

Mutlu 1959

Doğanay 1937/Kocası Süleyman Kapancıoğlu

İkbal 1960/Kocası Mehmet Fidandal

İbrahim 1987

Vedat 1993

Berra 1963

Hulusi 1968

Emin Efendi'nin Karısı Emire Hanım'ın Şeceresi

Babası Hacı Okkalı oğlu Mustafa Emire Kızı

Emire (anam)

M. Ali

H. Osman

Kemal

Aytaç

Mehmet Ali

Penbe

AİLE ALBÜMÜNDEN SEÇMELER

Sarayköy Askerlik Şubesi - 1925

Bir tören sırasında

Mecliste

Bir bayramda okul ziyaretinde

MİLLİ MÜCADELEDE SARAYKÖY HATIRALARIM

EMİN ASLAN TOKAT

Mecliste

Emin Aslan Tokat

Ege Efeleri İzmir'de 1975'de. Çil Ahmet, Kırt Yalan İbrahim

Mecliste

*Fransa'dan döndüğü ilk zamanlarda.
Sağ başta Emin Aslan Tokat*

Bir aile fotoğrafı - 1939. Ayakta soldan ikinci

MİLLİ MÜCADELEDE SARAYKÖY HATIRALARIM

EMİN ASLAN TOKAT

Soldan sağa Karısı Mebrure, Aile
yardımcısı Haminne, Emin Aslan Tokat

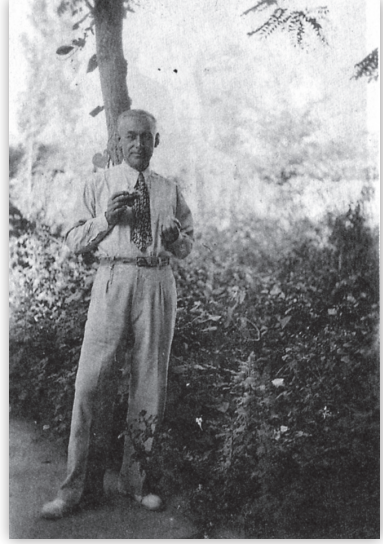
Emeklilik Günleri

Sarayköyde, dağda - 1951

MİLLİ MÜCADELEDE SARAYKÖY HATIRALARIM

EMİN ASLAN TOKAT

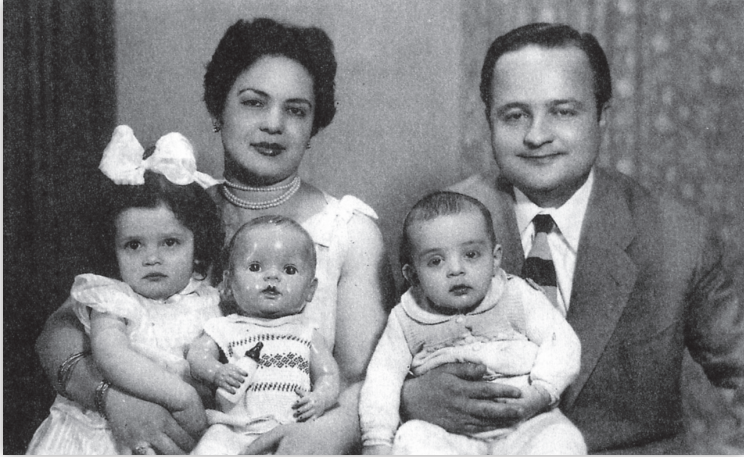
Sarayköyde, dağda - 1951

Aile fotoğrafı

Soldan sağa üst sıra: Kızı Doğanay, Aile yardımcısı Haminne, Kızı Gülsevîl
alt sıra: karısı Mebrure, Kızı Yurdanur, Emin Aslan Tokat.

Aile fotoğrafı: Emin Aslan Tokat'ın Kızı Yurdanur,
Eşi Ali Haydar Özberk, torunları İlnur ve Esat

